

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU
KATEDRA ZA TURSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

**TURCIZMI I NJIHOVI EKVIVALENTI U BOSANSKOME JEZIKU NA
PRIMJERU ČASOPISA „BEHAR – LIST ZA POUKU I ZABAVU“**

ZAVRŠNI RAD

Student: Minela SINANOVIĆ

Mentor: Prof. dr. Kerima FILAN

Sarajevo, 2022. godine

SADRŽAJ

Sažetak	1
Abstract	1
Uvod.....	3
Predmet, ciljevi i obim istraživanja	4
Društveno-historijske i kulturne prilike u Bosni s kraja XIX i početka XX vijeka.....	6
<i>Behar</i> i pokretači <i>Behara</i>	9
<i>Behar</i>	9
Pokretači <i>Behara</i>	10
Turcizmi i njihovi bosanski ekvivalenti.....	13
Zaključak	37
Literatura.....	39
Rječnici	41
Rječnik turcizama zastupljenih u prvih pet brojeva prvog godišta časopisa <i>Behar</i>	42

Sažetak

U bosanskome jeziku, kao i u drugim jezicima svijeta, postoji veliki broj posuđenih riječi, među kojima se naročito ističu turcizmi, kako po brojnosti tako i po jezičkim, funkcionalno-stilskim, stilističkim i drugim osobenostima.

U ovome radu bavili smo se analizom turcizama uz koje je u zagradi navedena bosanska riječ koja predstavlja njihov semantički ekvivalent i turcizama koji su uz bosansku riječ navedeni u zagradi. Analiza obuhvata prvih pet brojeva prvog godišta časopisa „Behar – list za pouku i zabavu“ koji je počeo izlaziti u maju 1900. godine.

Ključne riječi: turcizmi, turski jezik, bosanski jezik, ekvivalenti

Abstract

In the Bosnian language, as in other languages of the world, there is a large number of borrowed words, among which Turkish words are distinguished, both in terms of number and linguistic, functional-stylistic, stylistic and other peculiarities.

In this paper, we dealt with the analysis of Turkish words with a Bosnian word in parentheses that represents its semantic equivalent, and Turkish words with a Bosnian word in parentheses. The analysis covers the first five issues of the first year of the magazine „Behar - a paper for edification and entertainment“ that began to be published in May 1900.

Keywords: Turkish words, Turkish language, Bosnian language, equivalents

Uvod

Jezik kao sredstvo društvene interakcije i komunikacije u svim društvima obavlja niz kulturnih i estetskih funkcija i služi kao važan simbol etničke, nacionalne, profesionalne ili neke druge pripadnosti.

Kako nijedan živi jezik nije čisto svoj, on kao takav predstavlja ogledalo kulturno-historijskog bitisanja jednog naroda i potvrdu njegovog postojanja. Leksički sastav bosanskog jezika obiluje raznovrsnošću leksema iz različitih jezika koji su utjecali na njega u manjoj ili većoj mjeri. Među leksemama koje po etimologiji ne pripadaju leksičkom fondu bosanskog jezika posebno se izdvajaju turcizmi.

Turcizmima nazivamo sve riječi turskog, arapskog i perzijskog porijekla koje su u leksikon bosanskog jezika ulazile posredstvom turskoga jezika. Pored riječi orijentalnog porijekla za koje se u literaturi, istina rjeđe, vezuje i termin orijentalizmi (Vajzović, 1999: 11), turcizmima nazivamo i riječi koje su preuzete posredstvom gore navedenih jezika, u prvom redu turskog, a koje su porijeklom hebrejske, latinske, grčke itd. Riječi čiji je bar jedan elemenat orijentalnog porijekla, bilo da se radi o orijentalnoj osnovi i neorijentalnom nastavku (*derivati*) ili neorijentalnoj osnovi i nastavku orijentalnog porijekla (*hibridi* ili *pseudoorijentalizmi*) također svrstavamo u turcizme (Vajzović, 1999: 32, 58).

Tokom viševjekovnog kontakta dviju civilizacija i kultura, a time i jezičkih dodira, turcizmi u odnosu na ostale strane nanose prednjače kako po brojnosti, tako i po jezičkim, funkcionalno-stilskim, stilističkim i drugim osobenostima, a sve to zahvaljujući specifičnim historijskim, kulturno-civilizacijskim, sociološkim, psihološkim, komunikacijskim prožimanjima. Proces raslojavanja turcizama tokom opštih unutarjezičkih zakonitosti doveo je do njihove podjele na turcizme koji su stekli status „bez konkurenta“, ili su vremenom kao dominantna leksema pobjeđivali konkurenta čime su postajali opšteprihvaćeni, gubeći svoju markiranost po porijeklu, jer su se u bosanskom jeziku ponašale kao „domaće“ lekseme. Ostali turcizmi su sa potiskivanjem realije koju zastupaju i sami potiskivani u pasivni vokabular (istorizmi, arhaizmi, provincijalizmi, žargonizmi i slično).

Predmet, ciljevi i obim istraživanja

Predmet našeg istraživanja predstavljaju turcizmi kao specifičan sloj leksike bosanskog jezika. Čitajući literaturu, zaključujemo kako je posuđenica iz turskog jezika bilo i prije dolaska Turaka na Balkan, no sa njihovim dolaskom na prostor Bosne dolazi islam i orijentalno-arapska kultura, pa je najveći broj turcizama u bosanski jezik ušao u tom periodu. Puno turcizama do danas ne osjećamo kao tuđe, dok su neki od njih, i pored prilagodbe kako na gramatičkom, tako i na leksičko-semantičkom planu, potisnuti u arhaizme, lokalizme, historizme, jer je usljed različitih kulturno-historijskih, ekonomskih i drugih utjecaja nestala potreba za nekom riječju samim tim što je nestao predmet ili običaj koji ta riječ imenuje.

Rad ćemo bazirati na analizi jedne specifične pojave turcizama u časopisu „Behar – list za pouku i zabavu“ (u nastavku samo *Behar*). Naime, uočili smo da je u člancima u ovim novinama mjestimično uz turcizam navedena u zagradi bosanska riječ koja predstavlja njegov semantički ekvivalent. Mjestimično je pak poredak bosanske riječi i turcizma obrnut – turcizam u zagradi jukstaponiran je bosanskoj riječi. U ovome radu analizirat ćemo tako navedene turcizme u prvih pet brojeva prvog godišta časopisa *Behar*.

Nastojat ćemo utvrditi da li frekventnost upotrebe turcizama praćenih bosanskim ekvivalentom i obrnuto varira u odnosu na tip teksta, jer smo, dok smo iščitavali časopis, primijetili da su turcizmi u različitim rubrikama zastupljeni u različitom broju. Propitat ćemo da li se u periodu izlaska časopisa osjećala potreba za čišćenjem bosanskog jezika od tuđih primjesa, pa i od turcizama, i da li je takva jedna potreba rezultirala upotrebom bosanskih ekvivalenata uz pojedine turske riječi. Cilj nam je izdvojiti sve turcizme iz prvih pet brojeva lista *Behar* i sa primjerima ih u obliku rječnika predstaviti na kraju rada.

U prvom dijelu rada koristit ćemo analitičko-deskriptivnu, a u drugom dijelu kontrastivnu metodu.

Naše istraživanje bit će bazirano na prvom bošnjačkom književnom časopisu štampanom latinicom. *Behar* je počeo izlaziti 01. maja 1900. godine i to petnaestodnevno u trajanju od deset godina. Za potrebe rada, čija je veličina ograničena, obradit ćemo prvih pet brojeva prvog godišta *Behara* (period od 01. maja do 15. jula 1900. godine), koji je u

vrijeme kada je počeo izlaziti odigrao vrlo važnu ulogu u kulturnom i jezičkom preporodu Bošnjaka.

Rad će se sastojati iz tri cjeline. U prvoj cjelini dat ćemo kratak pregled društveno-historijskih i kulturnih prilika u Bosni u doba izlaženja lista *Behar*. Predstaviti ćemo list *Behar*, njegove začetnike i ciljeve koje su postavili. U drugoj cjelini navest ćemo turcizme pored kojih je kao sinonim navedena bosanska riječ i obrnuto; utvrdit ćemo koji od konsultovanih rječnika bilježe navedene turcizme i kako ih opisuju. Na osnovu materijala koje nam nude konsultovani rječnici, ispitat ćemo stepen sinonimičnosti turcizama i izvornih bosanskih riječi. Treću cjelinu čini rječnik turcizama koji su zastupljeni od 1-5. broja časopisa. Svi turcizmi zabilježeni u korpusu, bit će poredani abecednim redom, i to po brojevima od prvog do petog broja. Rječnička građa obuhvatit će *osnovne riječi* (riječi koje nisu rezultat domaće derivacije), *derivate* (riječi nastale po modelu: orijentalna osnova + neorijentalni nastavak) i *hibride* ili *pseudoorijentalizme* (riječi nastale po modelu: neorijentalna osnova + sufiks orijentalnog porijekla, kao i neki tipovi hibridnih složenica/polusloženica). Za svaki turcizam bit će navedena vrsta riječi kojoj pripada, etimologija, primjer iz časopisa te koji rječnici bilježe navedeni turcizam.

Za potrebe rada konsultovani su sljedeći rječnici i u radu su referisani skraćenicama ovdje navedenim u uglastoj zagradi:

Čedić, Ibrahim et al., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo, 2007. [RBJ]

Đinđić, Marija, *Yeni Türkçe – Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2014. [TSS]

Klajn, I., Šipka M., *Veliki rečnik stranih reči i izraza /*, „Prometej“, Novi Sad, 2006. [Klajn / Šipka]

Skok, P., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971-1973. [Skok]

Škaljić, A., *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1966. [Škaljić]

Vujanić, Milica et al., *Rečnik srpskoga jezika*, Matica srpska, Novi Sad, 2011. [RSJ]

Društveno-historijske i kulturne prilike u Bosni s kraja XIX i početka XX vijeka

Avgusta 1878. potpisan je Berlinski sporazum čiji se 25. član odnosio na sudbinu Bosne i Hercegovine koja je data Austro-Ugarskoj na upravljanje. Muslimansko stanovništvo je oružani otpor prema novoj vlasti smatralo egzistencijalnom potrebom i pitanjem opstanka, no poraz koji su doživjeli nakon žestokih borbi sa nadmoćnim neprijateljem ostavio je dubok trag u raspoloženju muslimanskog stanovništva. Javio se osjećaj ogorčenosti i negodovanja prema osmanskoj vlasti koju je većina muslimanskog stanovništva smatrala odgovornom za predaju Austro-Ugarskoj. S druge strane, osjećali su prezir i odbojnost prema novoj vlasti, kulturi, civilizaciji, jeziku koji su sa Austro-Ugarima došli sa zapada. Raspoloženje koje je vladalo među nemuslimanskim stanovništvom sa dolaskom okupatora sa zapada bilo je nešto drugačije i ogledalo se u prihvatanju tog novog, civiliziranog i evropski uređenog sistema vlasti i oslobađanju od samovolje turske vlasti.

Kraj viševjekovne vladavine Osmanlija i dolazak Austro-Ugarske na prostor Bosne i Hercegovine donio je velike promjene kako u društvenom, tako i u duhovnom životu muslimanskog stanovništva. Orijentalno-islamska kultura i civilizacija potisnuta je od strane nove, kršćanske i zapadnjačke. Jedan dio muslimanskog stanovništva je otpor i neprihvatanje nove vlasti izražavao kroz različite političke akcije i književne i kulturne pothvate, dok je s druge strane „među Muslimanima djelovala i jedna pomirljiva struja, favorizovana od strane Zemaljske vlade, koja je bila spremna za sporazumijevanje i prilagođavanje“ (Rizvić, 1990: 15). Oni su kritikovali raniju tursku vladavinu i negativne vidove orijentalnog mentaliteta i konzervativizma, a pokazivali umjereno raspoloženje prema novom političkom poretku, kulturi i civilizaciji koji su došli s novom vlašću, i ta atmosfera trajat će „u kontinuitetu kroz cijeli period austrougarske vladavine i biće od bitnog značaja za politički razvoj i nacionalnu «opredijeljenost» istaknutijih muslimanskih političara te za književnu polarizaciju muslimanskih pisaca“ (Rizvić, 1990: 15). Rizvić također navodi kako su niži i srednji muslimanski slojevi najduže ostali dosljedni u ogorčenju i nepomirljivosti prema okupatoru, „dok su krupni feudalni sloj i visoko sveštenstvo sve više prihvatili okupaciju i prilazili novoj vlasti“ (1990: 15). Prodor zapadne i kršćanske civilizacije naspram istočnjačke i islamske rezultirao je progonima, mučenjima, prijetnjama i ponižavanjem muslimanskog stanovništva, seobama prema Sandžaku i Turskoj, prodavanjem imetka, gubitkom položaja i

dostojanstva stečenog za vrijeme turske vlasti. Okupator je na različite načine nastojao čim prije prekinuti svaku vezu muslimana sa Turskom pa je i odluka cara da se oktobra 1882. godine imenuje bosanskohercegovački reis-ul-ulema bio još jedan odraz nastojanja austrougarske vlasti da bosanskohercegovačke muslimane i duhovno i politički odvoji od sultana i Turske.

Snažan utjecaj okupatora ogledao se i na planu prosvjetnih i kulturnih aktivnosti. Austrougarska uprava već u prvoj deceniji svoje vladavine nastojala je reorganizirati mektebe, ruždije i medrese kroz savremene prosvjetno-pedagoške principe. U tom periodu otvaraju se Šerijatska sudačka škola i Kiraethana (čitaonica), dvije institucije koje će imati velikog utjecaja kako na kulturni i politički život pokorenog muslimanskog stanovništva, tako i na njihove aktivnosti na planu književnosti na narodnom jeziku i obrazovanja temeljenog na prožimanju orijentalne tradicije i savremenih zapadnjačkih stremljenja. Do dolaska austrougarske vlasti na ove prostore, pored jezika koji su bili u upotrebi i koji su pod turskom vlašću imali pravo postojanja, jer Turci nisu gajili afinitete prema tome da turski jezik bude zvanični jezik, u upotrebi su bili i orijentalni jezici: turski, arapski i perzijski jezik¹.

I pored oštrog stava generala Filipovića koji je u skladu sa „nadama koje su vladale u vodećim krugovima u Hrvatskoj o priključenju Bosne i Hercegovine ovoj zemlji, jedno kratko vrijeme zvanično forsirao hrvatski kurs propagiranjem imena i jezika te latiničkog pisma“ (Rizvić: 1990:15), austrougarske vlasti su odmah nakon sloma otpora u Sarajevu otpočele pokušaje približavanja muslimanima kroz pisanu riječ. Već početkom septembra 1878. godine počinju izlaziti službene *Bosansko-hercegovačke novine*, koje 1881. godine bivaju preimenovane u *Sarajevski list* (Rizvić, 1990: 17). *Sarajevski list* bavio se političkim i društvenim zbivanjima, izvještavanjima o ratnim dešavanjima,

---

¹ „U Bosni je turski jezik bio jezik administracije pa i škole. Arapskim se služilo u vjerskom životu i uopće u nauci, a perzijski je, kao klasični jezik orijentalne poezije, bio obavezan predmet u medresama.“ (Jahić, Halilović, Palić, 2000: 52) Većina bošnjačkih pisaca na orijentalnim jezicima pisala je na turskom jeziku, ponekada čak unoseći fragmente na bosanskom jeziku čime su održavali sponu sa maternjim jezikom. Arapsko pismo se učilo u medresama i sam jezik se izučavao za potrebe vjere. To je bio jezik Kur'ana, jezik vladajuće religije, ali ne i vladajuće države. Kako se arapsko pismo sve više širilo među bošnjačkim stanovništvom, tako u periodu „od polovine XVII do kraja XIX vijeka u Bosni se njeguje jedan poseban vid književnog stvaralaštva na bosanskome jeziku arapskim pismom tzv. alhamijado-literatura.“ (Jahić, Halilović, Palić, 2000: 53)

pisane su reportaže, pjesme i proza o životu austrougarskih vojnika u Bosni, naglašavajući plemenite namjere austrougarske vlasti prema stanovništvu koje je bilo pod njihovom vlašću. Pisana riječ korištena je kako bi se muslimanskom stanovništvu pokazao dobronamjeran, miroljubiv stav austrougarske vlasti. Poseban akcenat bio je na narodnom jeziku muslimana koji je bio njihov materinski jezik i spona sa slovenskim porijeklom. Insistiralo se na zapadnom pismu, latinici, čišćenju od turcizama; pažnja je bila usmjerena ka hrvatskim i srpskim autorima, te njihovom književnom i kulturnom životu, dok je broj priloga posvećen muslimanima bio vrlo ograničen.

Budući da je Austro-Ugarska Monarhija sa Srbijom gradila diplomatske odnose, vremenom se povećao broj srpskih autora u listu, a došlo je do opadanja priloga koje su potpisivali hrvatski autori. Pored toga, radilo se na prijevodima iz američke, francuske, ruske i njemačke književnosti. „Za književno stvaranje Muslimana prve godine austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini predstavljale su gluho doba, vrijeme punog književnog zastoja, duhovne depresije i mrtvila“ (Rizvić, 1990: 25).

Nakon *Sarajevskog lista*, 1884. godine pokrenut je list *Vatan* koji je u „cijelosti bio na turskom“ (Filan, 2017: 51) i štampan arapskim pismom. On je bio rezultat austrougarskih nastojanja da pridobije Bošnjake njihovim uključivanjem kako na političkom, tako i kulturnom planu. Međutim, list *Vatan* nije bio dostupan širim narodnim masama, jer većina stanovnika Bosne i Hercegovine nije znala turski jezik, ali je u emocionalnom smislu predstavljao sponu sa tradicijom.

Austrougarska uprava je blagonaklono gledala i na ostale publikacije koje su, pored *Vatana*, u ovom razdoblju izlazile na turskom i bosanskom jeziku, arapskim pismom (Memija, Hadžiosmanović, 1998: 7). Paralelno sa ovim nastojanjima vezivanja Bošnjaka za tradiciju traju i intenziviraju se nastojanja da se Bošnjaci privole na latinično, pa i ćirilično pismo. Prvi bošnjački pisci koji su pisali latiničnim pismom bili su Safvet-beg Bašagić, Edhem Mulabdić, Osman Nuri Hadžić, Rizah Kapetanović, Musa Ćazim Ćatić, Šemsudin Sarajlić, Fehim Spaho i dr. Oni su nastavili slijediti reformske procese okretanja zapadnoj kulturi i obrazovanju koje je potkraj turske uprave naznačio Mehmed Šakir Kurtćehajić, a još dalje otišao Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak koji je bošnjačku kulturu usmjeravao ka evropskoj modernizaciji odvajajući je od orijentalne tradicije na koju se do tada oslanjala. Ljubušak 1883. godine objavljuje prvu do sada poznatu publikaciju na narodnom jeziku i latiničnom pismu, *Pouka o lijepom ponašanju (Risalei ahlak)*. Godine 1891. izlazi *Bošnjak*, prvi list na bosanskom jeziku i zapadnom pismu čiji je vlasnik i inicijator bio Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak. To je bio list za

politiku, pouku i zabavu, a namjera lista bila je afirmacija bosanstva i utiranje vlastitog puta kojim će Bošnjaci ići. List je bio namijenjen širim muslimanskim slojevima, svima onima koji su znali latinično pismo.

U 1899. godini počinje politička borba Bošnjaka za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju, a sve s ciljem suprotstavljanja austrougarskoj upravi. Na književnom i društvenom planu ta borba dovodi do pokretanja lista *Behar*, 1900. godine.

Behar i pokretači Behara

Behar

„Behar – list za pouku i zabavu“ bio je prvi bošnjački književni časopis štampan na narodnom jeziku i latinicom. Njegova pojava predstavlja jednu od najznačajnijih prekretnica u kulturnom i jezičkom preporodu Bošnjaka tokom austrougarske vladavine. Njegovi pokretači Safvet-beg Bašagić, Edhem Mulabdić i Osman Nuri Hadžić radili su na afirmaciji bošnjačke tradicionalne i savremene književnosti, otkrivanju novih, mladih talenata, propagiranju vjerskog, prosvjetnog i kulturnog napretka, a sve to izvan političkog angažmana. Svjesni da među Muslimanima nedostaje originalnih književnika, svoje su mlade saradnike u početku podsticali na prevođenje djela iz orijentalne književnosti, skupljanje narodnih umotvorina kako bi se kasnije osamostalili i krenuli sa svojim originalnim radovima. Časopis je ispunjavao raznolik mozaik tema, od književnih proznih, poetskih sastava do obrazovnih priloga, pouka i zabave. Poseban akcenat bio je na jezičkoj jednostavnosti i jasnoći izraza, a orijentacija prema jezičkoj izvornosti posebno je izražena kroz borbu protiv leksike stranog porijekla, prije svega germanizama koji su se širili posredstvom austrougarske uprave. Prema germanizmima se zauzima vrlo jasan puristički stav, dok se prema turcizmima zauzima nešto blaži stav, mada se i tu teži zamjenama sa odgovarajućim slovenskim riječima.

Prvi broj časopisa *Behar* štampan je 1. maja 1900. godine. Ime *Behar* (Cvijet) časopisu je dao Bašagić, a simbolizovalo je želju za buđenjem, cvjetanjem, književno-kulturnim pokretanjem muslimanskog stanovništva. Mulabdić je bio zadužen za administraciju, Bašagić za uređivanje lista, a Hadžić je redovno slao svoje priloge. Akademski slikar Ferdinand Velc je na zamolbu Bašagića oslikao naslovnu stranu lista koja je sadržavala rascvjetalu grančicu behara, obrise Gazi Husrev-begove džamije kao simbola vjere i nauke i naslov časopisa na latinici iznad kojeg stoji isti naziv napisan sitnim slovima i arapskim pismom.

List je izlazio svakog 1. i 15. dana u mjesecu punih deset godina. *Behar* je tokom svog djelovanja uspio okupiti najznačajnija imena kulturnog i književnog kruga Bošnjaka: Fehim Spaho, Esad Kulović, Mehmed Teufik Azapagić, Sadik Ugljen, Muhamed Emin Dizdar, Hamid Šahinović-Ekrem. Saradnja ovih i drugih stvaralaca u *Beharu* predstavljala je prvi organizovani oblik djelovanja propagiranjem kulture i obrazovanja na narodnom jeziku, pa se stoga s pravom smatra da je *Behar* umnogome doprinio razvoju bošnjačke nacije. U prvoj godini urednik *Behara* bio je Safvet-beg Bašagić. Od drugog do šestog godišta, dakle punih pet godina, uređuje ga Edhem Mulabdić. Nakon šest godina uredništvo lista u sedmoj godini preuzima Mehmed Džemaludin Čaušević, u osmoj Šemsi-beg Salihbegović, a u devetoj i desetoj godini Ljudevit Dvorniković. *Behar* je izlazio do 1. februara 1911. godine, i ta tri broja jedanaestog godišta uređivao je Hamid Šahinović-Ekrem.

Pokretači *Behara*

Inicijativa za pokretanje *Behara* potekla je od tada već afirmiranog književnika Edhema Mulabdića. Mulabdić je prema glavnom katalogu Učiteljske škole u Sarajevu rođen 1862. godine u Maglaju, dok je on znao isticati da je to ipak bila 1864. ili 1865. godina, gdje je završio mekteb starog tipa, a zatim i ruždiju, neku vrstu niže srednje škole. Vrlo rano pokazivao je zanimanje za učenje i obrazovanje i bio zanesen turskim jezikom i turskom literaturom. Dolazak austrougarske vlasti za Mulabdića, koji je u to vrijeme bio završna godina ruždije, bio je veoma stresan i traumatičan. Neprijatelji su mu ubili majku koja je za njega bila iznimno vezana, i to ga je dodatno slomilo. Svjestan da mora učiniti nešto korisno za sebe, izlaz vidi u odlasku u Tursku kako bi tamo nastavio svoje školovanje. Međutim, njegov stariji brat ga u tome spriječava i tjera ga da se oženi. Iako još vrlo mlad, osjeća snažnu želju i potrebu za obrazovanjem i usavršavanjem te već tokom prve godine austrougarske okupacije počinje učiti zapadno pismo i samostalno se opismenjivati. Potom odlazi u Sarajevo gdje uspješno završava Učiteljsku školu. Puno čita i osjeća želju da se jednom i sam okuša u pisanju. Godine 1890. dobija zvanje učitelja u Brčkom, a kad je 1891. godine pokrenut *Bošnjak*, Mulabdić je odmah poslao svoje prve dopise pod pseudonimom Ašik Garib. Godinu dana kasnije u Sarajevu se otvara Darul-mualimin, učiteljska škola, te Edhem Mulabdić dolazi u Sarajevo i započinje svoj rad. Narednih desetak godina bile su za Mulabdića vrlo plodotvorne. Pisao je znanstveno-poučne članke, književne priloge i pripovijesti za različite listove i

kalendare. Godine 1894. napisao je i svoj prvi roman *Zelena busenje* kojeg je četiri godine kasnije izdala Matica Hrvatska.

Svoje drugo književno djelo pod nazivom *Na obali Bosne* Mulabdić je dovršio 1899. godine. Iste godine premješten je u Učiteljsku školu u kojoj između ostalog predaje hrvatski jezik i zemljopis. U drugom desetljeću svoga rada, Mulabdić nije tako aktivan objavljivanjem priloga i uređivanjem listova, no početak tog perioda obilježit će pokretanje književnog lista *Behar*. Mulabdić je bio najistaknutiji predstavnik proznog stvaranja u listu. Njegovi prilozi bili su putokaz i obrazac mlađim pripovjedačima. On ih je podučavao i književno-idejno usmjeravao.

U maju 1902. godine Edhem Mulabdić, tada već iskusan ekonom, administrator, poznavalac hrvatskog jezika, zemljopisa i historije, dobija premještaj u Šerijatsku sudačku školu u kojoj je radio do 1910. godine, kada je dodijeljen prosvjetnom odjeljenju Zemaljske vlade. Od 1911. do 1917. radio je kao nadzornik osnovnih škola, a narednih šest godina bio u upravi Muslimanske osnovne i Više djevojačke škole.

Godine 1923. u Maglaju djeluje kao narodni poslanik Jugoslovenske muslimanske organizacije i na toj funkciji biva sve do 1929. godine kada odlazi u penziju. Edhem Mulabdić umro je u Sarajevu, u januaru 1954. godine.

Safvet-beg Bašagić rođen je u maju 1870. godine u Nevesinju. Kada je imao 12 godina, njegova porodica se trajno preselila u Sarajevo, gdje je on završio ruždiju. U školi se upoznao sa orijentalnim jezicima, a posebno su ga dojmili arapski i perzijski jezik i književnost. Od 1885. do 1895. godine pohađao je sarajevsku gimnaziju u kojoj je učio arapski jezik i književnost. Još kao učenik sarajevske gimnazije počeo je pisati pjesme, a nakon polaganja mature 1895. pa sve do 1899. godine na Bečkom univerzitetu slušao je orijentalne jezike i historiju. U tom periodu priredio je *Trofandu* za štampu i radio na skupljanju građe za historiju Bosne.

Po okončanju studija, 1900. godine štampao je svoju *Kratku uputu u prošlost Bosne i Hercegovine*, a iste godine sa prijateljima Mulabdićem i Osmanom Nuri Hadžićem, Bašagić pokreće list *Behar*. Te godine počeo je raditi kao profesor arapskog jezika u sarajevskoj gimnaziji i na toj poziciji ostaje sve do 1906. godine kada je otpušten pod izgovorom da nije položio profesorski ispit. Osnivač je društva *Gajret* koje počinje s radom 1903. godine, a potom osniva i *Elkamer* i *Muslimanski klub*. Građu za svoju doktorsku disertaciju prikupljao je u Beču u godinama 1908. i 1909., da bi 1910. odbranio svoju doktorsku disertaciju i dobio zvanje doktora *ex linguis islamiticis*. Bašagić je nakon toga bio kandidat za profesora na katedri za orijentalne jezike, no

Banjaluka ga je izabrala za zastupnika prvog Bosanskog sabora. Od kraja 1919. pa sve do 1927. godine radio je kao kustos u Zemaljskom muzeju, nakon čega je zbog bolesti umirovljen. Umro je u Sarajevu aprila 1934. godine i sahranjen u haremu Gazi Husrevbegove džamije.

Safvet-beg Bašagić bio je jedan od vodećih bosanskih intelektualaca s kraja 19. i početka 20. vijeka. Bio je pjesnik, profesor, dramski pisac, prevodilac, novinar, historičar, poliglota, a njegova kolekcija islamskih rukopisa i starih knjiga danas se čuva u bratislavskoj univerzitetskoj biblioteci. Od 1997 Bašagićevi rukopisi su dio UNESCO-ovog programa *Memory of the World*².

Osman Nuri Hadžić, književnik i publicist, rodio se 1869. godine u Mostaru gdje je završio mekteb, ruždiju i medresu. Još 1892. godine Hadžić je započeo svoj samostalni književni rad objavljivanjem mudrih izreka i narodnih priča s Istoka. Svojim djelovanjem na narodnom jeziku i zapadnom pismu on je, kao i mnogi bosanskohercegovački Muslimani tog perioda, radio na povezivanju književnog stvaralaštva Istoka i Zapada. Svoje prve radove štampao je u zagrebačkim listovima. Godine 1893. završava Šerijatsku sudačku školu, da bi potom upisao pravo u Beču, a diplomirao u Zagrebu 1899. godine. Bio je pri službi u okružnom sudu u Mostaru i Sarajevu, a potom u sarajevskoj Zemaljskoj vladi. U isto vrijeme radio je i kao profesor, a kasnije i direktor u Šerijatskoj sudačkoj školi. Od 1914. radio je kao sreski načelnik u Dubici i Banjoj Luci da bi po okončanju rata bio postavljen za načelnika pri Ministarstvu unutrašnjih djela u Beogradu. Godine 1924. je penzionisan. Za člana Državnog savjeta Kraljevine Jugoslavije postavljen je 1929. godine. Umro je u Beogradu u decembru 1937. godine.

Osman Nuri Hadžić nije pisao pjesme izuzev jedne koju je posvetio svojoj supruzi. Kroz svoje romane, pripovjetke i teološke rasprave dokazivao je da islamska vjera nije nespojiva sa savremenim civilizacijskim stremljenjima, već da je spona između Istoka i Zapada, kako je i Bašagić često isticao. Tokom studija prevodio je i prerađivao istočnjačke priče koje je objavljivao u tadašnjim listovima i sa prijateljem Ivanom Milićevićem 1895. godine napisao i objavio svoj prvi kratki roman pod imenom *Bez nade*. Njihov cilj je bio poticanje nacionalnog i kulturnog preporoda bosanskohercegovačkih muslimana; naglašavali su koliko je važno da muslimani prihvate moderne civilizacijske tokove, da im djeca pohađaju savremene škole bez

---

²Više na sajtu <http://bosniaca.nub.ba/index.php/bosniaca/article/view/399/402> (21. 4. 2022.)

bojazni da će izgubiti vjerski identitet i da naposljetku ostanu u svojoj zemlji umjesto želje za odlaskom u Tursku. Svoje radove potpisivali su pseudonimom Osman-Aziz. Godine 1894. Hadžić izdaje prvu islamsku, znanstvenu knjigu *Islam i kultura*, prvu knjigu te vrste pisanu na hrvatskom jeziku, jer su do tada sve teološke rasprave pisane na arapskom ili turskom jeziku. Često je nailazio na žustre kritike, kako od strane konzervativnih muslimanskih vjerskih krugova, tako i od strane srpskih struja koje su nastojale muslimane privoljeti srpstvu. I pored toga, Hadžićev rad nije ostao nezapažen. Ademaga Mešić iz Tešnja, kulturni promotor u Bosni i Hercegovini, prepoznao je rad mladog, nadarenog Hadžića s kojim je izgradio i prijateljske odnose pa tako, nakon Mešićeve odluke da finansira časopis *Behar*, uredništvo nad časopisom potpisuju upravo Edhem Mulabdić, Safvet-beg Bašagić i Osman Nuri Hadžić.

Turcizmi i njihovi bosanski ekvivalenti

Kad je riječ o turcizmima u *Beharu*, zapaža se zanimljiva pojava upotrebe sinonima koja se ogleda u navođenju turcizma praćenog sinonimom na bosanskom jeziku, odnosno bosanske riječi praćene sinonimom koji je turcizam. Navedena pojava je upravo predmet našeg istraživanja. U radu ćemo nastojati utvrditi stepen sinonimičnosti između turcizma i isto/bliskoznačnih bosanskih riječi tako što ćemo za svaki turcizam navesti kako je obrađen u rječnicima na koje smo se u radu referisali.

„Sinonimija (istoznačnost) rezultat je povijesnog razvoja jezika“ (Tafra, 1996: 74). Tafra navodi kako je opšteprihvaćena definicija da se dva ili više leksema koji imaju isto značenje nazivaju sinonimi (2018: 216-217). Ona predstavlja odnos između dvije riječi različitog glasovnog sastava, a istog ili sličnog značenja.

„Svojstvo leksema da može biti sinonim naziva se *sinonimnost*, a svojstvo leksema da se ostvaruje kao sinonim naziva se *sinonimičnost*. U jeziku kao sustavu jezična je jedinica leksem pa je sinonimija značenjski odnos istovjetnosti među leksemima. U kontekstu sinonimične mogu biti riječi i jedinice veće od riječi (sintagme, frazemi, kolokacijske sveze ...)“ (Tafra, 2018: 218). Vajzović navodi kako pojam sinonimije nije apsolutna kategorija i kako su rijetki sinonimi koji imaju potpuno isto značenje (1999: 195). Sinonimija se javlja na gramatičkoj (morfološka i sinkaktička sinonimija) i leksičkoj razini, a za nas je u ovome radu zanimljiva leksička sinonimija.

Kada je riječ o sinonimskim odnosima kod posuđenica, Vajzović (1999: 195) navodi dvije osnovne kategorije leksema:

1) one koje nemaju zamjenu ili nemaju adekvatnu zamjenu i

2) one za koje postoji jedan ili više sinonimnih oblika u vokabularu jezika primaoca.

Kako su u našem radu iz prvih pet brojeva časopisa *Behar* ekscerpirani turcizmi i njihovi bosanski ekvivalenti, ovdje je riječ o kategoriji leksema koje imaju jedan ili više sinonimnih oblika u vokabularu jezika primaoca.

Najveći broj primjera zabilježenih u korpusu odnosi se na naše riječi koje su praćene turcizmom u zagradi. Neke od njih ne bilježi nijedan konsultovani rječnik, pa ćemo najprije navesti takve primjere.

- uvod (**medhal**)

„Oba sveska „Povjesti islamske vjere“, koja pred sobom imamo, zaprema uvod (medhal).“, str. 16

- rad (**efaal**)

„Na dalje, je li se ljudske sposobnosti, slobodne nakane, htienja (nijeta) i slobodna čina, rada (efaala) manifestiraju, (...)“, str. 38

Prateći turcizme i njihove bosanske ekvivalente, uočili smo da je jedan broj turcizama zabilježen samo u TSS:

- monoteista (**muvehhid**)

TSS bilježi *muvaħhit*, ar. zast. monoteist, jednobožac.

„Učeni pisac u I. svesci obradio je naredna poglavlja: (...), monoteiste (muvehhidi); (...)“, str. 16.

- slavna djela (**menakib**)

TSS navodi *menakip*, mn. ar. zast. legende, predanja.

„(...), provode vrijeme s nekim opomenama i pripovijedanjem kojekakvih slavniĥ djela (menakib), a ne donose niti jednog dokaza, da podupru temelj i stupove vjere, (...)“, str. 24

- polemika (**džedel**)

TSS bilježi: *cedel*, ar. zast. diskusija, rasprava.

„Dokazi, koji se navode samo za to, da se protivnik uvjeri, jest polemika (džedel)“, str. 25

Kao što se vidi, TSS za ovu imenicu navodi da je arhaizam.

- lijepa polemika (**mudžadele**)

TSS bilježi: *mücadele*, im. ar. borba, bitka, boj; prepirka, svađa. Autor se ovdje opredijelio za opisnu definiciju turcizma mudžadele - lijepa polemika. Nemaju sve riječi mogućnost obrazovanja sinonimskog para, a među njima su to najčešće historizmi, arhaizmi, sakralne riječi, žargonizmi i slično. Stoga se javlja potreba da se takve riječi definišu opisno (up. Vajzović 1999: 197). Privlači pažnju i to da značenje *mudžadele* u pozitivnom, podržavajućem obliku ne nalazimo u TSS. Mudžadele ne navodi nijedan drugi konsultovani rječnik.

„(...), a nastoj i lijepom polemikom (mudžadele), koja će ih zadovoljiti.“, str. 24

- zaključci (**netidže**)

TSS bilježi: *netice* ar. ishod, rezultat; isp. sonuç.

„(...) na temelju ovog izvodi slijedeće zaključke (netidže).“, str. 25

- manjkavi (nesavršeni, **nakisi**)

TSS navodi: *nakıs* ar. I. prid. 1. nedovoljan, manjkav. 2. koji je sa nedostatkom, manom. II. im. mat. minus. III. pril. zast. nedovoljno, manjkavo.

Autor u zagradi navodi dva sinonima, od kojih je jedan turcizam.

„Drugo su manjkavi (nesavršeni, nakisi), koji po svojoj naravi ne misle zrelo, (...).“, str. 25

- krivi put (**dalalet**)

TSS bilježi: *dalalet* im. ar. zast. zabluda, pogreška.

„(...), jer Tvoj Bog dž. š. zna, da će zamračene nezalnice ostati na krivom putu (dalalet), (...).“, str. 25

- praktični pokusi (**amelijjat**)

TSS navodi: *ameliyat* mn. ar. 1. med. operacija. 2. zast. praktičan rad, praksa.

„(...), pa vidjevši kojekakvim praktičnim pokusima (amelijjat) kakvo je djelovanje zakona, (...).“, str. 25

- jedna jedina stvar (**madde**)

TSS bilježi: *madde* ar. 1. materija, supstanca; materijal. 2. član, paragraf (zakona, ugovora, propisa). 3. odrednica, lema u rečniku ili enciklopediji. 4. materijalna stvar (novac, roba i si.). 5. tema, predmet. 6. fiz. telo, materija; isp. özdek. 7. hem. molekül.

„(...), da opstanak čitavog svemira i njegovog djelovanja pripisuju jednoj jedinjoj stvari (madde) ili njezinoj snazi.“, str. 25

- individualnost (**džibillet**)

TSS bilježi: *cibilliyet* ar. zast. priroda, karakter, narav; isp. yaradılış. cibilliyetsiz prid. beskarakteran.

„Djelo je razdijeljeno na ova poglavlja: (...); individualnost (džibillet) i odgoj; (...).“, str. 32

- teška (**mušćil**)

TSS navodi: *müşkül* ar. I. prid. težak. II. im. teškoća, problem.

„U svakom i najtežem pravnom ili teološkom pitanju utjecao je takovom temeljitošću i tako jasnim i bistrim poimanjem i razsudjivanjem težkih (mušćil) pitanja, (...).“, str. 37

- razkolnici (**mûtezili**)

TSS navodi *mutezile*: ar.fil. zast. muteziliti, šijitska sekta. U *Beharu* je kod *poskliznuli* na str. 53 u fusnoti navedeno objašnjenje za termin *mutezili*: „Mutezile dolazi od arabske riječi itezele, jâtezilu, što znači udaljiti se, poskliznuti se.“

„(...), uslied čega se je do skora i među njima pojavila struja razkolnika (mutezila), koji su počeli slobodoumnije misliti i tumačiti pojedine islamske zasade i Kuranske istine.“, str. 38

„I tako su sada obstojale tri zasebne pravnofilozofske škole, međjusobno oprečne, naime konservativna, razkolnička (mutezilita) i škola neoplatonovaca (...).“, str. 38

- štap (**asa**)

TSS bilježi: *asa* im. ar. 1. skiptar koju su nosili vladari ili duhovni poglavari na ceremonijama kao simbol moći. 2. zast. štap. Ostali konsultovani rječnici ne bilježe.

„Sufjan ni pet ni šest, uzme asu (štap) u ruku i sa čovjekom Imamu.“, str. 54

U nastavku navodimo ostale primjere u kojima je naša riječ praćena turcizmom u zagradi, a za koje nalazimo tumačenje i u drugim konsultovanim rječnicima.

- skupine (**taife**)

TSS bilježi samo oblik *tayfa* im. ar. 1. pom. mornar. 2. grupa koja obavlja isti posao. 3. berač maslina. 4. pogrd. svita. Na taj oblik nas navodi Skok u svom tumačenju ovoga turcizma: tâjfa f (Kosmet) »rod, red, vrsta ljudi« = (metateza u pejorativnom značenju) fajta (Kosmet) »1° isto, 2° soj(ta)« = tojva (Piro) »društvo koje ide na pečalbu« = taipa (Đorđević, za zapadne krajeve; gdje?). Balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. tarife > tur. tayfa »grupa, vrsta ljudi, općina, džemat, stalež, pletajiti me, soj, narod, mornari«) iz terminologije običnog života: rum. taifa, bug. taifa, arb. taife, ngr. ταῖφας »banda, trupa, posada jednog broda«.

„Svijet se dijeli u tri skupine (taife)“, str. 25

- definicija (**tarif**)

TSS bilježi da je to arapska imenica i znači definicija, određivanje pojma; objašnjenje urađenog postupka; recept; opis, opisivanje mjesta gdje se nešto nalazi. Škaljić navodi oblik *tarif učiniti*, objasniti, protumačiti. Od < tur. tarif < ar. ta'rīf. Klajn / Šipka također navode, u značenju: pisano ili usmeno predstavljanje osobina nekoga ili nečega; napis. Tarif učiniti: dati objašnjenje, tumačenje; objasniti, razjasniti, protumačiti. RBJ ne bilježi, RMS također.

„Definicija (tarif) povjesti islamske vjere i podjela; (...)“, str. 16.

- sekta (**mezheb**)

TSS bilježi *mezhep*, (ar.) 1. relig. sekta. 2. fig. način, metod, put. Skok ne navodi. Škaljić navodi: mezhebi, sing. mezheb, (ar.) pravne škole, pravni sistemi u šerijatskom pravu. Imaju četiri glavna mezheba: (...). < tur. mezheb < ar. mādhāb, osn. zn.: pravac, put. Klajn / Šipka ne bilježe. RBJ navodi mezheb: pravna škola u šerijatskom pravnom sistemu. Muslimani u BiH pripadaju hanefijskom mezhebu. RMS ne navodi.

„(...); Vjera i sekta (mezheb); (...)“, str. 16.

- obstrukcija (**gungula**)

TSS navodi: gulgule ar. zast. v. gürültü – 1. galama, larma, graja, buka, tutnjava. 2. fig. svađa, prepirka, razmirica. Skok navodi: gungula = gungul sinonim: buna, vika, buka, vreva. Balkanski onomatopejski turcizam (tur. gulgule). Škaljić navodi: (pers). metež, vreva < tur. sulgule < pers. ġulgule. Klajn / Šipka navode: [tur. gulgule od pers. gulgule] masa ljudi, gužva, stiska; metež, vreva. RBJ navodi: (perz.) - metež, galama, vreva; opća pomietnja i strka. RMS navodi: tur. mnoštvo, gomila, sveta koji se tiska, komeša; vreva, gužva, metež, nered.

Zanimljivo je istaći da samo TSS navodi figurativno značenje imenice gungula: svađa, prepirka, razmirica. Gungula je navedena kao prijevodni evivalent imenici obstrukcija. RMS pod *opstrukcija* navodi: lat. ometanje, onemogućavanje normalnog rada (obično namernim nametanjem složene procedure, držanjem predugih govora, izazivanjem nereda i dr. kao metod borbe opozicije u parlamentu). RBJ navodi *opstrukcija*: (lat.), podmetanje i podvale koje usporavaju ili onemogućavaju započinjanje ili nastavak nekog posla.

„Njemačka narodna stranka tjerala je obstrukciju (gungula u saboru) do skrajnosti i usprkos većini potisnula u kraj to zamašno pitanje, (...)“, str. 18.

- biblioteka (**ćutubhana**)

TSS: *kütüphane* ar. + pers. 1. biblioteka; 2. *zast.* knjižara. Škaljić kod ćutubhana navodi na kutubhana: (ar. - pers.) knjižnica, biblioteka. < tur. kütüphane < ar. pl. kutub, sing. kitāb “knjiga” i pers. ḥāne. Skok pod cātīp bilježi cātīp, gen. саїпа m (Vuk, 17. v., Kosmet) = ćatiba (Mrnavić, jedanput, -a kao u sluga) »1° pisar, 2° rječnik« U nastavku Skok navodi: Balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. katib) iz oblasti turske administracije: bug. katib. Od iste je arapske osnove i čitat, gen. -ápa pored ćitab, gen. -aba m (Vuk, 18. v., narodna pjesma) = kitab, od ar. kitāb »knjiga«. U Kosmetu još u složenici na -āna < perz. hane »zgrada, kuća«: ćutupana f »knjižnica«. Klajn / Šipka ne bilježe. RBJ navodi ćutubhana (ar.), arh. - biblioteka, knjižnica. RSJ ne bilježi turcizam ćutubhana, ali za *biblioteka* navodi: grč. a) veća zbirka sređenih knjiga i rukopisa, knjižnica; b) ustanova i zgrada ili prostorija u kojoj je ona smeštena i gde se čitaju knjige; c) kolekcija, zbirka izdanja određene vrste knjiga: ~ stranih pisaca; d) orman u kome su smeštene knjige.

„Godine 1896. otišao je sa svojim najglavnijim učenicima sa ogromnom bibliotekom (ćutubhanom) reda i t. d. u oazu *Kufru*, koja leži posred libijske pustinje, te koja je od Džerabuba udaljena 12 konaka.“, str. 33-34.

Iz navedenog primjera dâ se zaključiti kako je turcizam *ćutubhana* upotrijebljen u značenju veće zbirke sređenih knjiga i rukopisa. Zanimljivo je to da nijedan konsultovani rječnik koji bilježi turcizam *ćutubhana* ne navodi ovo značenje.

- crnilo (**murećeb**)

TSS: *mürekkep* ar. mastilo. Klajn / Šipka navode: murećep, = murećef, [tur. mürekkep od ar. murākkāb] pokr. *zast.* мастило, црнило. Škaljić također navodi isto značenje i istu etimologiju. Navodi isto i RBJ. RMS ne bilježi.

Pod *crnilo* RMS navodi: 1. osobina onoga što je crno, crna boja: ~ lica, ~ neba. 2. materija, sredstvo kojim se nešto boji u crno; crna mast za mazanje nečega: ~ za bojenje tkanina, ~ za obrve, ~ za cipele. 3. *arx.* mastilo, tinta: napisati crnilom. 4. tama, mrak: ~ noći; Skok za *crnilo* navodi: kalk prema lat. atramentum.

„Misliš li možda one stranice (sahife) Kur-ana, na kojim su napisane božije rieči i ono crnilo (murećeb), kojim su napisane, (...)“., str. 39

U ovom primjeru imenica crnilo predstavlja arhaizam.

- narodni velikani (**havas**)

TSS navodi: *havas* im. mn. ar. zast. 1. svojstva, osobine. 2. elita; viša klasa; i 2. *havas* im. mn. ar. zast. osećaji, opažaji. Skok ne bilježi. Škaljić navodi: *havas* (ar.) inteligencija, viši krugovi, naučni krugovi. < tur. *havas* < ar. pl. *ḥawāṣṣ*, sing. *ḥāṣṣ*, v. has. Klajn / Šipka navode: *havas* [tur. *havas* od ar. mn. *ḥawāṣṣ*] naučni krugovi, viši krugovi, inteligencija. RBJ ne bilježi, RMS također.

„Narodne velikane (*havas*) zovi u pravu vjeru i na put spasa mudrim izrekama (...).“, str. 24
havass

U ovom obliku ne navodi nijedan rječnik.

„naobraženi (*havass*)“, str. 25

- prosti narod (**avam**)

TSS bilježi: *avam* im. mn. ar. zast. 1. ološ, rulja. 2. prost narod, svetina. Škaljić navodi: (ar.) široki slojevi naroda, masa. < tur. *avam*, istog značenja < ar. pl. ‘*awām*, sing. ‘*amm* “opšti, ukupan”. Klajn / Šipka navode: *avam*, [tur. *avam*] pokr. masa, puk, široki slojevi naroda. Ostali rječnici ne bilježe.

„prosti narod (*avam*)“, str. 25

- mudrost (**hikmet**)

TSS bilježi: *hikmet* im. ar. 1. znanje, spoznaja, obaveštenost; isp. *bilgelik*. 2. značenje, smisao; skriveni smisao. 3. cilj (Božiji). 4. zast. epigram; isp. *vecize*. 5. zast. fizika. 6. zast. filozofija. Skok ne bilježi. Škaljić bilježi: *hikmet*, v. *hićmet*. Pod *hićmet* navodi: *hićmet*, *hikmet* (*ićmet*) (ar.) 1. mudrosti, filozofija. 2. čudo, tajna, zagonetnost. < tur. *hikmet* < ar. *ḥikmā* “mudrost”. Klajn / Šipka bilježe isto što i Škaljić. RBJ bilježi: *hikmet* (ar.) - mudrost s direktnom poukom, ob. u formi tajne, čuda, zagonetnosti. RMS ne bilježi.

„mudrost (*hikmet*)“, str. 25

- savršeni (**kjamil**)

TSS bilježi: *kâmil* ar. zast. besprekoran, savršen; potpun; isp. *yetkin*, *erişkin*, *eksiksiz*. Škaljić navodi samo *Kamil* v. *Ćamil*: *Ćamil*, *Kamil* (č. *Kjamil*), *hipok*. *Ćamo* (ar.) musl. muško ime. < tur. *Kâmil* (č. *Kjamil*) < ar. *Kâmil*, lično ime, “Savršeni”. Ostali rječnici ne bilježe.

„savršeni (*kjamili*)“, str. 25

- red (**tarik**)

TSS bilježi *tarik* ar. zast. put, drum, cesta; isp. yol. Škaljić navodi: Tarik, tarikat (ar.) derviški red. < tur. tarik, tarikat < ar. ṭarīq, ṭarīqa, osn. zn. "put". Klajn / Šipka navode: tarik, = tarikat, [tur. tarik, tarikat od ar. ṭarīq, ṭarīqa] derviški red. RBJ navodi: tarik/tarikat (ar.) - derviški red. RMS ne bilježi.

„Red (tarik) Senusi utemeljen je pred kojih pedeset godina, a osnovao ga je pobožni i učeni Arap (...).“, str. 33

„ima mnogo razreda „tarika“, str. 35

„Između sviju ovih tarika ili redova“, str. 35

- propovjednik (**vaiz**)

TSS navodi: *vaiz* im. ar. vaiz, propovednik; Skok ne navodi. Škaljić navodi: vaiz (vais) ar. propovjednik, predikator. < tur. vaiz < wāi'z. Klajn / Šipka navode: [tur. vaiz od ar. wā'iz] rel. 1. osoba koja propoveda, propovednik kod muslimana. 2. uopšte poznavalac muslimanske verske literature. RBJ bilježi: vaiz im. m. r. (ar.) - propovjednik, savjetnik; govornik. RMS ne bilježi.

(...), te se je više godina zadržavao u Meći i po Misiru kao naučavatelj i propovjednik (vaiz), (...), str. 33

- paoma (**hurma**)

TSS bilježi: *hurma* im. pers. a. v. hurma ađaci. b. jestivi plod ovog drveta. - ađaci bot. stablo urme (Phoenix dactylifera). Skok kod **datai** navodi: Druga je riječ srp., bug. tatula »Stechapfel« < tur. dotúla < sanskr. dhatura. Na istoku se za datulu kaže hurma (v.) < perz. > tur. hurma. Kod hurma navodi: (h)urma f (Vuk) = urma »sinonimi: datula, datala«. Balkanski turcizam perzijskog podrijetla (perz. burma > tur. hurma) iz oblasti orijentalnog voća: rum. curmal(a), curma, bug. hurma > furma, arb. hurma(e), čine. hurmae. Škaljić bilježi: hurma (urma) f. (pers.) datulja. < tur. hurma < pers. ḥurmā. V. hurmadžik. Klajn / Šipka navode: hurma = urma (v.) ypma, [tur. hurma od pers. hurma] plod jedne vrste palme, datula (Phoenix dactylifera). RBJ navodi: hurma im. ž. r. (perz.) - biljka iz tropskog roda palmi, plod te biljke; datula. RMS navodi: urma bot. biljka Phoenix dactylifera iz f. Palmae, slatkog i hranljivog ploda; plod te biljke, datula.

Kao ekvivalent za turcizam *hurma* autor u Beharu navodi *paoma*. Skok navodi palma f, deminutiv palmica, pridjev na -ovit palmovit, na -ište palmiste = pāoma. Od tal. palma »isto«. RBJ navodi palma (lat.), bot. visoko golo tropsko drvo sa širokim lepezastim lišćem.

Zanimljivo je da autor bira *paoma*, a ne *datula/datulja* kao sinonim hurmi.

„(...), a osobito pak red i redovnici promiču i unapreguju obragjivanje tla (ratarstvo i gospodarstvo) napose zasagjuju i goje paome (hurme) i masline., str. 33

- saučenik (**šerić**)

TSS navodi: *šerik* im. ar. zast. 1. poslovni partner, ortak. 2. drug; isp. ortak. Skok ne navodi. Škaljić navodi: *šerić*, *šerik* (ar.) drug, kolega; ortak < tur. *şerik* < ar. *šārīk* bukv. „zajedničar“. Skok ne registruje, Klajn / Šipka, RBJ, RMS također.

„(...) već je u početku svratio na sebe veliku pozornost ne samo svojih saučenika (*šerića*), nego i samoga Imami Hamada, (...).“, str. 37

- stranica (**sahifa**)

TSS navodi: *sahife* zast. v. *sayfa*. Pod *sayfa* navodi se: ar. 1. stranica (knjige, časopisa, novina i sl.). 2. tema, predmet (razgovora) dok Škaljić navodi kako je imenica arapskog porijekla u značenju stranica knjige i upućuje na etimologiju < tur. *sahife* < ar. *ṣaḥīfā*. RMS ne navodi *sahifa* niti *sajfa*, Skok također ne navodi. RBJ ne bilježi.

„Misliš li možda one stranice (*sahife*) Kur-ana, na kojim su napisane božije rieči (...).“, str. 39

Iz primjera vidimo da se ovdje *sahifa* koristi za stranicu Kur'ana. Takva upotreba ove riječi je u periodu izlaska *Behara* zasigurno bila uobičajena, a ni danas nije neobično da se tako kaže.

- htienje (**nijet**)

TSS: *niyet* ar. namera, cilj; parče papira koje služi za gatanje; *relig.* donošenje odluke u vezi sa početkom klanjanja, posta i uzimanja avdesa. Škaljić navodi značenje: namjera, nakana, naum i etimologiju < tur. *niyet* < ar. *niyyā*. Skok navodi: Balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. *nijet*) iz oblasti islama. RMS navodi: tur. namera, odluka da se nešto učini. Klajn / Šipka navode: [tur . *niyet* od ar. *niyyā* namera] pokr. 1. namera, naum. 2. rel. izreka, često na arapskom jeziku, koja izražava odluku da se klanja određena molitva ili da se započne post.

„Na dalje, je li se ljudske sposobnosti, slobodne nakane, htienja (*nijeta*) i slobodna čina, rada (*efaala*) manifestiraju, (...).“, str. 38

Prisustvo turcizma *nijet* u literaturi navodi na zaključak da je ova riječ imala široku upotrebu.

- korisni savjeti (**vâzovi**) / lijepi savjet (**vâz**) / pripovijedanje (**vazovi**)

TSS bilježi: *vaaz* ar. 1. relig. vaz, propoved (kod muslimana). 2. govor moralno-poučnog karaktera. Škaljić navodi: ar. propovijed < tur. va'z < ar. wa'z. Skok ne bilježi. Klajn / Šipka bilježe: *vâz*, [tur. va'z od ar. wa'z] pokr. 1. propoved kod muslimana. 2. beseda, govor. RBJ bilježi: vaz (ar.), propovijed, govor, besjeda. RMS ne bilježi.

„Narodne velikane (havas) zovi u pravu vjeru i na put spasa mudrim izrekama (...), a prosti narod korisnim savjetima (vâzovima).“, str. 24

„(...), da svijet zove u istinitu vjeru i pravi put na tri načina naime: mudrošću, lijepim savjetom (vâzom) i blagom polemikom.“, str. 24

„(...), gdje je nastavio svoje naučanje i propovijedanje (vazove).“, str. 33

Vazovi su bili javna predavanja, pa ne čudi što je riječ zabilježena u većini konsultovanih rječnika.

- život žrtvovati (**vakuf učiniti**)

TSS navodi: *vakuf*, +kfi ar. relig. I. im. muslimanska zadužbinska imovina (imanje ili novac); takva verska zadužbina. II. prid. vakufski (imanje ili novac). – arazisi zemljište u okviru vakufskog imanja. - geliri vakufski prihodi koji potiču iz različitih izvora. - kurmak ustanoviti, ustanovljavati, osnivati, osnovati vakuf. - mali vakufska imovina. – senedi dokument, potvrda o osnivanju vakufa. - topaği zemlja ili zemljište u okviru vakufskog imanja. *Vâkuf* ar. zast. zast. I. prid. merodavan, kompetentan. — olmak biti upućen u neku oblast, posao, biti kompetentan, merodavan. II. im. zaveštač. Skok bilježi: *vâkuf* m (BiH) = *vâkup* (Vuk) = *vâkaf* pored *vakâf*, *vakif* i *vokâf*. 1° džamijsko dobro, 2° zadužbina, 3° toponim. Balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. *vakuf*) iz terminologije turskog prava i islama: rum. *vacuf*, bug. *vakîf* pored *vakuf*, arb. *vakîf* (Skadar). Škaljić navodi značenje: muslimanska zadužbina koja služi islamskim vjerskim, kulturno-prosvjetnim i humanim ciljevima; muslimanska vjerska imovina. < tur. *vakîf* < ar. *waqf*, osn. zn. zaustaviti, zadržati. Klajn / Šipka navode u istom značenju. RBJ bilježi značenje: vakuf im. m. r. (ar.) – muslimanska samoodrživa zadužbina kojom pojedinac, u ime Allaha, ustupa svoj imetak zajednici za opće dobro i dobrobit svih članova zajednice za sva vremena. RMS navodi isto značenje kao ostali rječnici.

Zanimljivo je da nijedan konsultovani rječnik ne navodi značenje *život žrtvovati*, što je kao sinonim navedeno uz *vakuf učiniti*. Riječ *vakuf* najprije znači duhovno, a onda i materijalno dobro i naš primjer iz *Behara* vrlo dobro odražava upravo ovo temeljno značenje riječi. Upotreba riječi *vakuf* u značenju duhovnog dobra pokazuje da je u periodu izlaska lista postojala svijest o vakufu kao duhovnom dobru.

„Čovjek je samo onaj, koji je za korist čovječanstva svoj život žrtvovao (vakuf učinio), i koji je osvojio judska srca svojim dobrim djelima, pa koliko je mogao.“, str. 44

- prinosi (**ijana**)

TSS bilježi: *iane* im. ar. zast. 1. pomoć, podrška; isp. yardım. 2. materijalna pomoć, prilog. Skok ne bilježi. Škaljić navodi značenje: pomoć ili priloga koji se kupe za sirotinju ili za kakve dobrotvorne svrhe. < tur. iane < ar. iā'nā “pomoć”. Klajn / Šipka ne navode. RBJ ne navodi, RMS također.

„sabiru za njih dobrovoljne priloge (ijanu).“, str. 51

- razred (**sunuf**)

TSS navodi: *sinif* im. ar. 1. razred (školski). 2. učionica, razred. 3. kategorija. 4. zool. biol. klasa. 5. log. klasa, kategorija. 6. soc. klasa. Skok ne bilježi. Škaljić navodi značenje: razred, vrsta < tur. sınıf < ar. šinf. Klajn / Šipka ne navode. RBJ ne bilježi, RMS također.

„Dakle izvolite se i Vi pretplatiti i naznačite tačno gdje učite, u kom ste razredu (sunufu) itd.“, str. 52

- pakao (**džehenem**)

TSS bilježi: *cehennem* im. ar. 1. relig. pakao. 2. veoma mučno, neugodno mesto. - azabi 1) relig. mučenje u paklu; 2) paklena, nepodnošljiva muka. Skok navodi: dže(h)enem m = džénem — džennem. 1° sinonim: pakao (prema islamu), 2° bestragija, vir (Kosmet). Balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. ġehenem < hebrejska složenica ġē ben Hinnom »vrt sina Hinnomova«, naziv mjesta gdje su se prinosile žrtve Molohu, koje je ukinuo Jozias, nakon toga stovarište otpadaka kao toponim kod Jeruzalema) iz oblasti islama. Škaljić bilježi: džeenem v. džehenem, a pod džehenem bilježi (jevr.) pakao. < tur. cehennem < ar. ġāhānnām < jevr. Klajn / Šipka navode: džehenem, [tur. cehennem od ar. ġāhānnām od hebr. ġē Hinnōm] pakao. RBJ navodi: džehenem im. m. r. (jevr.) - u islamskoj religiji naziv za pakao. RMS ne navodi.

„Jesu li njihove duše u dženetu (raju) ili su u paklu (džehenemu)?“, str. 54

- pokajati se (**tevbe doći**)

TSS bilježi: *tövbe* im. ar. 1. pokajanje; zavet, zakletva. 2. (u funkciji uzvika, pri negodovanju) svašta, koješta. - ayları mn. Džumada I i Džumada II, meseci u islamskom kalendaru, -sini bozmak (po)gaziti reč, (pre)kršiti zavet. - etmek (po)kajati se, zareći se, zaricati se. -ler olsun!/-si! nikada više! nek đavo nosi! Skok bilježi: tobe n (Vuk, objekt uz učiniti) = toba f = tëvbe n = tëvba f (sve troje Bosna) = tibe n pored tube (Kosmet)

»zavjet«. Turcizam arapskog podrijetla (ar. tövbe »pokajanje, zakletva« > tur. tövbe, tur. tevbeli, tövbeler /pl./ olsun »neka bude«). Škaljić navodi: tevba, tevbe, v. toba, tobe: (ar.) 1. pokajanje od grijeha. 2. "tobe doći" = pokajati se i dalje ne činiti grijeha: kaže se: "tobe doš'o, svega se proš'o". 3. tobe se dozvati = proći se grijeha, popraviti se: okaniti se nekog rđavog posla. < tur. tövbe < ar. täwbä. Klajn / Šipka bilježe: toba, [tur. tövbe od ar. täwbä pokajanje, zavet] 1. traženje oprostaja (od Boga); pokajanje. 2. obećanje Bogu da se učinjeni greh neće ponoviti; zavet. RBJ bilježi: im. ž. r. (ar.) - pokajanje od grijeha (npr. doći tobe, tobe doš'o u zn. proći se grijeha, popraviti se i dalje ne činiti grijeha). RMS ne bilježi ni tevba, niti toba.

„Jedno je čovjek, koji se opio vinom i tako pijan, vinom zagušen, umro, bez da se je pokajao (tevbe došao); (...).“, str. 53

- **vrag (šejtan)**

TSS navodi: *šejtan* im. ar. 1. relig. šejtan, đavo, vrag, satana; isp. iblis. 2. zao, zlonameran čovek. 3. prepredenjak, prevejanac. Skok pod *satan* bilježi: Preko bosanskih muslimana ušao je u jezik i arapski oblik šejtan (Bosna), koje je balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. šaitan < etiop. sajetān): bug. šeitan, arb. šeitan, a pod šejtan dodaje još 1° vrag, đavo, sotona, 2° (metafora) obješenjak, prepredenjak«. Balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. šejfan > tur. şeytan) iz terminologije islama: bug. šeitan, arb. shejtdn. Škaljić navodi da je šejtan (jevr). 1. đavo, vrag 2. *fig.*: dovrtljiv čovjek, obješenjak < tur. şeytan < ar. šaytān < jevr. posredstvom etiopskog jezika. Klajn / Šipka navode isto. RBJ također navodi hebr. porijeklo riječi. RMS ne bilježi.

„Oni su branili ono, radi čega je vrag (šejtan) proklet (laânet učinjen).“, str. 53

- **biti proklet (lanet učiniti)**

TSS bilježi: *lanet* ar. I. im. prokletstvo; anatema. II. prid. koji je proklet; anatemisan. (-a) - etmek (pro)kleti. (-a) – okumak (pro)kleti. - olsun! proklet bio! Skok bilježi: nalet m (Hercegovina, Crna Gora) = nalet (Banja Luka) »kletva, anatema« (samo u izrazu nalet ga bilo, što odgovara čakavskom i hrv.-kajk. potori ga sveti križ) = nalet, gen. nalita (Kosmet) »nesrećnik, obješenjak, đavo, anatema, baksuz«. Veže se sa tur. optativom olsun, koje se skraćuje u naletos ga bilo (tj. đavla, glede -os upor. arātos), također potpuno naletosum đavola i njegova brata = nalet olsun (Kosmet) »arātos ga bilo, džaba ga bilo«. Riječ nalet je nastala metatezom iz ljariet ga bilo (Kosmet). Balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. lacnet allah »od boga proklet, koji je lišen božje milosti«) iz oblasti islama: bug. nalét, arb. lanét m »Unglück = nalet »Verwünschung«. Metateza je

i u turskom. Škaljić navodi lanet (ar.) prokletstvo < tur. lânet < ar. la'nä V. nalet. Kod *nalet* navodi prvo značenje prokletnik, a *fig.*: đavo, šejtan. Metatezom nastalo od lanet. Klajn / Šipka navode samo *nalet* upućujući na tur. lanet, odnosno ar. la'nä, a u značenju đavo, zli duh, prokletstvo. RBJ navodi: lanet im. m. r. (ar.) – prokletstvo, a pod *nalet* bilježi nalet1 im. m. r. (ar.), g. jd. naleta – osoba nezgodnog ponašanja, onaj za koga se nikad ne zna kako će postupiti, prokletnik, naletnik, ters. RMS ne bilježi.

„Oni su branili ono, radi čega je vrag (šejtan) proklet (laânet učinjen).“, str. 54

- zakleti se (**jemin učiniti**)

TSS bilježi: *yemin* im. ar. zakletva; (-a) -etmek zakleti se, zaklinjati se. (-a) - vermek zakleti se, zaklinjati se nekome. Skok navodi dva značenja: *jèmin1* m (15. v., Dubrovnik) »1° činovnik komu je što predato u nadzor ili upravu, 2° upravitelj sela koja nemaju spahije, 3° konsul (Dubrovnik)« = *emin*: pridjev (Kosmet). »koji se ne boji, pouzdan, kome se što povjerava« *jèmin2*, gen. -ina m (Vuk, objekt uz učiniti »zakleti se«, narodna pjesma) »zakletva«. Balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. *yemin* »desna ruka > zakletva«) iz sudske terminologije: arb. *jemin* n »Eid«. Škaljić kod *jemin* navodi (ar.) 1. zakletva. 2. “jemin (emin) učiniti”, zakleti se. < tur. *yemin* < ar. *yāmīn*. U nastavku upućuje na *emin*: (ar.) 1. siguran čovjek, čovjek od povjerenja; povjerenik, pouzdanik. 2. siguran, vjeran, pouzdan < tur. *emin* < ar. *āmīn*. Klajn / Šipka bilježe istu etimologiju, a značenje: 1. svečano obećanje da će se govoriti istina ili da će se nešto ispuniti; zavet, zakletva. 2. jamac. RBJ bilježi: *jemin* im. m. r. (ar.), g. jd. *jemina* – zakletva. RMS ne bilježi *jemin*, samo jamac, jemstvo.

„To ga je silno ljutilo i on se zakune (jemin učini), ako progovori prvi s njome, neka mu cijeli imetak bude podijeljen među sirotinju.“, str. 54

„jemin (priseğa)“, str. 55

- lubenica (**karpuz**)

TSS bilježi: *karpuz* im. pers. 1. bot. a. lubenica (*Citrullus vulgaris*). b. plod te biljke. 2. kugla za sijalicu od mat stakla. 3. argo ženska dojka. Skok navodi: *karpuz* (Dalmacija, Šulek) = *karpuz* (Kosmet) = *karpuz* (Vuk, Bosna, varoši, Srbija) »sinonim: lubenica«. Balkanski turcizam perzijskog podrijetla (perz. složenica *hārbuz* od *har* »magarac« i *buz* »koza« > tur. *karpuz*) iz vrtljarske terminologije: rum. *carpuz*, -s, bug., arb. *karpuz*. Škaljić navodi (pers.) *lubenica* < tur. *karpuz* < pers. *ḥarbuze*, *ḥarbus*. Klajn / Šipka navode isto značenje i etimologiju. RBJ bilježi pod *bostan*: *bostan* im. m. r. (perz.) - lubenica, karpuz; mjesto gdje raste *bostan*. RMS ne bilježi.

„lubenica (karpuz)“, str. 68

- vjernici (**umet**)

TSS bilježi: *ümmet* im. ar. relig. religijska zajednica, sledbenici istog proroka, svi Muhamedovi sledbenici. Skok ne bilježi. Škaljić bilježi: (ar.) narod; sledbenici jednog peygambere < tur. *ümmet* < ar. *ummä*. Klajn / Šipka bilježe isto, RBJ isto. RMS ne bilježi.

„(...): u brzo će se pojaviti među mojim vjernicima (umetom) čovjek imenom Ebu Hanife, (...).“, str.70

- biblija (**indžil**)

TSS navodi *incil* ar. relig. indžil. Skok kod *evangeli* između ostalog navodi: (ar. > tur. grecizam) indžil m (narodna pjesma) = indželo (17. v., Mrnavić), indžilija (epitet uz knjiga) »koran«. Škaljić bilježi: indžil, indžijel (grč.) evanđelje; sveta knjiga < tur. *incil* < ar. *inğil* < grč. *eyaggélion*. Klajn / Šipka bilježe: indžijel, v. indžil [tur. *incil* od ar. *inğil* od grč. *euangélion*] 1. jevanđelje. 2. sveta knjiga. RBJ bilježi: Indžil im. m. r. (ar.) - jedna od četiri velike Knjige Božije u islamu (Tevrat, Zebur, Indžil, Kur'an); Evanđelje u kršćanskom učenju. RMS ne bilježi.

„(...), jer bez nekakove prakse ne bi mogao u Mainzu štampati bibliju (indžil), koja je obuhvatala 1762. stranice, (...).“, str. 83

Biblija i Indžil su u navedenom primjeru izdvojenom iz članka *Kulturne bilješke* napisani malim slovom.

U časopisu *Behar* zabilježen je i određeni broj turcizama uz koje je u zagradi navedena bosanska riječ.

- **muhakkimi** (prirodoslovci)

Ne bilježi nijedan od konsultovanih rječnika.

„Pripovijeda se kako su neki muhakkimi (prirodoslovci) vidjeli goluba i vranu zajedno, čemu su se veoma čudili, (...).“, str. 22

- **muanidi** (tvrdoglavci)

Bilježi samo TSS: *muannit*, prid. ar. zast. uporan, istrajan; tvrdoglav; isp. *inatçı*, *direngen*, *anut*.

„Muanide (tvrdoglavce) pak uvjeri logičkim zaključcima sa pretpostavkama, koje su općenito ili bar kod njih priznate, (...).“, str. 24

- **biti učinjen rivajet** (čuti se)

TSS bilježi: *rivayet* im. ar. 1. pričanje, izlaganje, naracija. 2. glasina, govorkanje. Ostali konsultovani rječnici ne bilježe.

„Tako su još za njegova života pripoviedali hadis, koji da je rivajet učinjen (čuo se) od Ebu Hurejre, (...)“, str. 70

U našem primjeru *rivajet je* u značenju prenositi, budući da je riječ o hadisu.

- **Darulmualimat** (ženska preparandija)

Navodi samo Škaljić oblik darul-mualimin < tur. darümuallimin < ar. dārul-muaʿlīmīn, izft. od ar. dār „kuća“ i ar. muaʿlīmīn, gen pl. od muaʿlīm „učitelj“.

„Za to se u njih najprije osnovao 1282 p. h. Darulmuallimat (ženska preparandija) te kad je ovaj zavod pružio prvi svoj plod, (...)“, str. 32

- **bejt** (distihon)

TSS bilježi: *beyit*, +yti im. ar. 1. knjiž. dvostih, distih. 2. zast. kuća, dom; isp. ev. Ostali konsultovani rječnici ne bilježe.

„Pa čak ima jedan arapski bejt (distihon) koji veli (...)“, str. 3

- **himaja** (pokroviteljstvo)

TSS bilježi: *himaye* im. ar. 1. zaštita, čuvanje, protekcija. 2. protežiranje. Ostali rječnici ne bilježe.

„Pošto svakim danom sve to više prelazi Kršćana u Islam, to ondašnji Muslimani namjeravaju, da pod himajom (pokroviteljstvom) „Islamskog udruženja“ (...)“, str.51

- **farz** (obvezatna dužnost)

TSS bilježi: *farz* im. ar. 1, relig. obavezna verska dužnost. 2. fig. zaostala obaveza, dug. Skok ne bilježi. Škaljić bilježi: farz (ar.) stroga islamska vjerska zapovijed koja ne bi smjela ostati neizvršena (kao što su klanjanje namaza, ramazanski post itd.). < tur. farz < ar. farḍ. Klajn / Šipka bilježe: [tur. farz od ar. farḍ] rel. verska obaveza u islamu. RBJ navodi: farz im. m. r. (ar.), n. mn. farzi/farzovi - stroga islamska vjerska zapovijed koja ne bi smjela ostati neizvršena, kao npr. klanjanje namaza, post itd. RMS ne bilježi.

„Nauka je dakle farz (obvezatna dužnost) za svakog muslimana i muslimanku, a ta nauka obuhvata sve što je čovjeku potrebno da zna.“, str. 1

- **harfovi** (slova)

TSS navodi: *harf* im. ar. slovo. Skok ne bilježi. Škaljić navodi: harf (arf) ar. slovo. < tur. harf < ar. ḥarf. Klajn / Šipka navode isto, RBJ također navodi uz značenje: slovo u arapskom pismu. RMS ne bilježi.

„(...) kako da se olakša djeci učenje u mektebu – školi upće, a naročito, kako da se nauči ono ciglih trideset harfova (slova).“, str. 15

Kako autor u nastavku članka *Književnost* na istoj stranici govori o površnom pogledu načina „kako se kad podučavala djeca u svih naroda“, ovdje on sigurno govori o latinici (ili možda ćirilici) dok spominje 30 slova.

- **pejgamberi** (božji poslanici)

TSS navodi *peygamber*, pers. relig. prorok. RMS ne navodi. Škaljić navodi *pejgamber* (*penjgamber*) (pers.) (božji) vjesnik, (božji) poslanik. < tur. *peyamber* < pers. *peygāber*, bukv. “koji nosi (božju) vijest”, tj. “glasonoša” (pers. *peygām* “vijest” i pers. *-ber*, prez. osn. od inf. *burden* “nositi”). Skok ne navodi. RBJ navodi: Božji poslanik, ne prorok kako to neupućeni tumače, nego čovjek preko koga je Stvoritelj poslao upute ljudima. Klajn / Šipka ne navode.

„Arapski *pejgamberi*, (božji poslanici), (...)“, str. 16.

- **gjumruk** (carinarina)

TSS navodi *gümriük* im. grč. 1. carina, carinska taksa. 2- državna ustanova koja se bavi carinskim poslovima. 3. carinarnica. Skok kod *kumerekb* navodi: Lat. *commercium* je ušlo i u bizantinski *κο(υ)μμέρκιον* > ngr. *κουμέρκι* > arb. *kumera*, pa je iz bizantinskog moglo ući i u dubrovački romanski, jer je do 11. v. Dubrovnik kao i cijela Dalmacija bila pod vlašću Bizanta. Iz bizantinskog je taj trgovački termin ušao i u tur. *gümriük*. To je balkanski turcizam bizantinskog podrijetla: rum. *giumruc*, bug. *gjumruk*, čine. *vimbruche* f, u Bosni *dumruk*. Škaljić navodi: *đumruk* (*đumluk*) (lat.) carina; trošarina; taksa za prolaz. < tur. *gümriük* < grč. *konmérki* < lat. *commercium*. Klajn / Šipka navode u istom značenju. RBJ bilježi također (lat.) - carina; taksa za prolaz. RMS ne bilježi.

„Ministar vanjskih poslova *Tevfik paša* obećao je svima poslanicima, da Porta ne će povećati *gjumruka* (carinarine) bez njihova znanja.“, str. 18

- **mulazim** (poručnik)

TSS bilježi: *mülazım* im. ar. zast. 1. stažista. 2. voj. potporučnik. Skok navodi: m = *miljazım*, gen. -*İma* (Kosmet) »1° pristav, 2° potporučnik«. Turcizam arapskog podrijetla (ar. *mülazem* »pripravnike) iz turske vojničke i građanske terminologije. Škaljić navodi značenje poručnik (u vojsci) < tur. *mülázım* < ar. *mulāzım*. Klajn / Šipka navode značenje: 1. mlađi sudski činovnik; 2. poručnik. RBJ i RMS ne bilježe.

„Iz te škole došao je u Harbiju, odakle je godine 1269. (1852.) izašao kao *mulazım* (poručnik).“, str. 19

- **javer** (agjutant)

TSS bilježi: *yaver* im. pers. zast. 1. pomoćnik. 2. voj. ađutant. Skok bilježi: *jáver* m = *jáver*, gen. *javéra* (Kosmet) »sinonimi: pomoćnik, pobočnik, adutant«. Balkanski turcizam perzijskog podrijetla (perz > tor. *yaver*) iz vojne terminologije: arb. *javer*. Škaljić također navodi: *javer*. (pers.) ađutant < tur. *yaver* „ađutant“ < pers. *yāwer* „pomagač“. Klajn /8 Šipka navode istu etimologiju i značenje: pokr. zast. pomoćnik, ađutant, pratilac. RBJ i RMS ne bilježe.

„U isto vrijeme imenovan je velikim javerom (agjutantom) carskim i odlikovan s najvećim redovima.“, str. 19

- **Fatih** (osvojitelj)

TSS bilježi: *fatih* im. ar. 1. osvajač. 2. fig. onaj koji završava, obavlja velik i značajan posao. 3. ist. titula vladara ili vojskovođe koji se izborio za jednu zemlju ili grad u islamskim zemljama. Skok ne bilježi. Škaljić bilježi *Fatih* (ar.) Osvajač; počasni nadimak sultana Mehmeda II, koji je ovaj nadimak dobio poslije osvajanja Carigrada, 1453. godine. < tur. *Fâtiḥ* < ar. *fātiḥ* „osvajač“. Klajn / Šipka, RBJ i RMS ne bilježe.

„(...) uz sultan Mehmeda II, koji je poznat pod imenom *Fatih* (osvojitelj).“, str. 20

- **gjunle** (topovsko zrno)

TSS navodi: *gülle* im. 1. đule, granata. 2. spor. kugla koja se koristi u atletici. Skok bilježi: *đul'* m (Vuk) = *đule*, gen. -eta n (Vuk, Kosmet) = *dumie* n (Nevesinje, Hercegovina) = *đunle* (Vuk) »topovsko tane (v.)«. Odatle kol. na -ići aulici (Kosmet) »tanad«. Balkanski turcizam perzijskog podrijetla (perz. *gola* > tur. *gülle*) iz oblasti vojništva: rum. *ghiule*, bug. *gjulé*, arb. *gjylé*. Škaljić navodi: (tur.) topovsko tane, zrno, metak < tur. *gülle*, *gürle*. Klajn / Šipka navode: *đunle* = *đule* (v.). Kod *đule* bilježe: [tur. *gülle*] 1. voj. ist. topovska kugla. 2. zast. puščano zrno, metak, 3. kugla (najčešće gvozdена) za različite namene za gimnastičke vežbe, održavanje ravnoteže na kantar i sl. 3. okrugao predmet, lopta, grudva. RBJ bilježi: *đule* im. s. r. (tur.), g. jd. *đuleta*, zbir. *đuład* - kugla koja se ispaljivala iz starinskog topa. RMS također navodi *đule* u značenju kao Klajn / Šipka.

„U to kao grom iz vedra neba iz srpskoga tabora doletje gjunle (topovsko zrno) i korak dva od paše zadre u ledinu (...)“. str. 20

- **ibadet** (molitva)

TSS bilježi: *ibadet* im. ar. relig. služba božija, bogosluženje; poštovanje. Skok ne bilježi. Škaljić navodi: (ar.) molenje bogu, klanjanje i učenje, bogosluženje. < tur. *ibadet* < ar.

‘ibādā. Klajn / Šipka navode isto. RBJ bilježi da je ibadet ukupni sistem vjerskih obredoslovnih obaveza u islamu i njihovo prakticiranje u svakidašnjem životu. RMS ne bilježi.

„Izmegju sviju ovih tarika ili redova odlikuju se „Rufaije“ koliko po načinu svog ibadeta (molitve) toliko i po ćudesima, koja oni ćine.“, str. 35

- **dova** (molitva)

TSS bilježi: *dua* im. ar. relig. 1. molitva. 2. molitva Bogu. Skok bilježi: *dova* f (Bosna i Hercegovina općenito; u narodnim pjesmama: objekt uz učiniti, dati; kod Kaćica *dovu* proućiti) »muslimanska molitva«. Balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. *dwa*) : rum. *dova*, arb. *duva* (Skadar). Škaljić bilježi: (ar.) 1. molitva bogu. 2. blagoslov < tur. *dua* < ar. *du‘ā* „molitva“. Klajn / Šipka bilježe isto. RBJ navodi znaćenje: vrsta molitve u islamu; molba za milost, blagoslov. RMS ne bilježi.

„Najzanimljivija ćuda, što ih danas Rufaije svojom dovom (molitvom) ćine jesu ova: (...).“, str. 35)

- **talib** (ućenik)

TSS bilježi *talebe* (ar.) ućenik, ćak, student (a *talip*, + -bi znaći 1. koji nešto želi, traži ili zahteva. 2. prosac). Skok ne bilježi. Škaljić bilježi: *taleba* (ar.) ućenik; ućenici. < tur. *talebe* < ar. pl. *ťalābā*, sing. *ťalib* „ućenik“. Klajn / Šipka navode *taleb* i istu etimologiju kao Škaljić. Znaćenje koje oni navode je sljedeće: 1. traženje, zahtev. 2. formular, obrazac. 3. ućenik, ćak, školarac; student. 4. naućni istraživac, naućnik. RBJ i RMS ne bilježe.

„Pošto je Imami Hamad toga dana bio zapriećen, pošalje u mjesto sebe svoga mladoga taliba (ućenika) Numana.“, str. 38

- **ćurs** (propoviedaonica)

TSS navodi: *kürsü* im. ar. 1. govornica, katedra, tribina. 2. katedra (univerzitetska). 3. nar. stolica. Skok ne bilježi. Škaljić navodi *ćurs*: govornica sa koje se drži propovijed (*vâz*) u džamiji. < tur. *kürsü* < ar. *kursiyy* „stolica, prijestolje“. Klajn / Šipka navode istu etimologiju i isto znaćenje kao Škaljić. RBJ takoćer bilježi u istom znaćenju. RMS ne bilježi.

„Dehrija odmah sadje sa ćursa (propoviedaonice), a Numan se popne i reće: (...).“, str. 39

- **nimeti** (blagodati)

TSS bilježi *nimet* im. ar. 1. imetak, bogatstvo, izobilje; blago. 2. sve što je potrebno za život. 3. dobroćinstvo, dobrota, milosrće; isp. *iyilik*, *lütuf*, *ihsan*. 4. jelo i piće (posebno

hleb). 5. fig. blagoslov. Skok bilježi: nimet m (Srbija, BiH, Riječka nahija) = ramei, gen. nimeta (Kosmet) »hrana, živež, hleb«. Turcizam arapskog podrijetla (ar. ni'met') iz terminologije običnog života. Škaljić navodi značenje: 1. božja blagodat, božji dar. 2. fig.: hleb < tur. nimet < ar. ni'mā „blagodat“. Klajn / Šipka navode značenje: pokr. božji dar, blagodat božja. RBJ bilježi: nimet im. m. r. (ar.-tur.) - njimet, Božiji dar, dar s neba; blagoslov; hleb, kruh kao zalogaj; blagodat. RMS ne bilježi.

„Naučenjak mora svojom naukom svijet prosvjećivat, a bogataš mora svojim bogatstvom ljudstvu koristiti i time će samo za svoje nimete (blagodati) Bogu zahvaliti.“, str. 43

- **muhtadž** (potreban)

TSS navodi: *muhtaç*, +c1 prid. ar. 1. koji ima potrebu, nuždu za nečim. 2. siromašan. Skok ne bilježi. Škaljić bilježi: *muhtadž*, *muhtač* (ar.) potreban, nuždan, ovisan o pomoći drugoga < tur. *muhtaç* < ar. *muḥtāğ*. Klajn / Šipka ne bilježe. RBJ bilježi značenje: neprom. pridj. (ar.) - koji ovisan o drugome. RMS ne bilježi.

„Na takav će se odgovor dotičnik samo nasmijati, jer Bog dž. š. nije njihovo blagodarnosti muhtadž (potreban).“, str. 43

- **čatkija** (veo)

TSS bilježi: *çatki* im. 1. piramida, tüfek -sı piramida pušaka. 2. stalak, stativ. 3. povez za glavu (za žene). 4. okvir; kostur, konstrukcija. Skok navodi: *captila* f (Vuk, narodna pjesma) »ubrus od svile«. Turcizam potvrđen samo kod nas, no ne u današnjem govoru. [Isto u izvornijem obliku čatkija, ćatkija, te ćatija, ćatija (Bosna, narodna pjesma) »1° duvak, tanko platno kojim se pokriva mlada, nevjesta, 2° vrsta pokrivača kod muslimanki«; od tur. *catki* »Binde, Umschlag (um den Kopf)«, s metatezom tk > kt i vezanje uz ćatija < çatı, v. pod *causati*]. Škaljić bilježi: čatkija, ćatija (pogr. ćatkija, ćatija, čaptija) (tur.) 1. tanko svileno platno kojim se pokriva nevjesta (mlada), duvak. 2. vrsta ženskog pokrivača < tur. *çatki*. Klajn / Šipka bilježe značenje: tanka svilena marama kojom devojka ili nevesta pokriva glavu. RBJ i RMS ne bilježe.

„(...); a bujna joj kosa prekrivena plavom, prozirnom čatkijom (velom) prepredena srebrenom žicom.“, str. 47

- **čift** (par)

TSS navodi: *çift* pers. I. im. 1. par, dva istovrsna predmeta koji čine celinu. 2. bračni par. 3. par zaprežnih volova. 4. mala klešta; pinceta. II. prid. 1. paran. 2. dvojak, dvosmislen. Skok bilježi: *çif* = č'tvt »1° sinonim: par, 2° jaram, kad je riječ o volovima, 3° vrsta, parnjak«. Odatle u deklinaciji na -e: čifte, gen. -eta (Kosmet) »1° zadnje noge u konja, 2°

lovačka puška sa dvije cijevi. Skok navodi da je to balkanski turcizam perzijskog podrijetla (tur. çift < perz. juft, iranski awesta yuxta »upregnut«, srodno s lat. jugum, našim igo, v.; tur. çift »dvostruk «). Škaljić navodi: *čift, čivt* 1. par, dvoje. 2. tako (u igri čifteku) < tur. çift „par, dvoje; par volova za oranje“; tako < pers. ġuft „par“. Klajn / Šipka navode isto. RBJ također navodi značenje par, dvoje. RMS ne bilježi.

„Kako je ovaj potonji po zanatu cipelar, to su prisutni da ga u njegovoj radnji potpomognu, naručili oko 70 čifta (pari) obuće (...).“, str. 51

- **dženet (raj)**

TSS bilježi: *cennet* ar. I. im. 1. relig. raj; isp. behišt. 2. fig. mesto koje obiluje nečim. II. prid. prelep (o mestu). Skok bilježi: dženet m (Vuk, narodna pjesma) »sinonim: raj (kod muslimana)«. Balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. ġennet »vrt, raj«) iz oblasti islama: arb. xhenét. Škaljić navodi značenje raj. < tur. cennet < ar. ġännä „raj“, osn. zn. „bašča“. Klajn / Šipka navode *dženet* u značenju „raj“. RBJ bilježi: dženet im. m. r. (ar.) - u islamskoj religiji mjesto na onom svijetu gdje dospjevaju bezgriješni; raj. RMS navodi: dženet (tur.) *raj* u islamu.

„Jesu li njihove duše u dženetu (raju) ili su u paklu (džehenemu)?“, str. 54

Ovaj je primjer zanimljiv po tome što u prvom dijelu rečenice bilježimo turcizam praćen našom riječju u zagradi, dok je u drugom dijelu rečenice turcizam u zagradi.

- **mektebi (škole)**

TSS navodi: *mektep*, +bi im. ar. zast. škola; isp. okul. Skok bilježi: *mekteb* m (Bosna) = *mějtef* (Vuk, narodna pjesma) = *mějtef*, gen. *měj'těpa* (Kosmet) »muslimanska osnovna škola«. Na -ar *mejtefar* m »dijete koje ide u mejtef«. Balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. mekteb »1° pisarnica, 2° učilište«; ista osnova u kitab, prefiks me- »zgrada, mjesto«) iz terminologije islama: bug. mekteb. Škaljić navodi: mekteb, mektep (mejtef, mehtef) muslimanska osnovna vjerska škola < tur. mekteb, mektep < ar. mäktäb „škola“ (nom. loci od kätäbä, kätb „pisati“). Klajn / Šipka navode istu etimologiju i značenje: islamska verska škola osnovnog nivoa. RBJ bilježi istu etimologiju i značenje: osnovna škola u muslimana, mejtef. RMS navodi *mekteb* (tur.) i značenje: muslimanska niža škola (sa naglašenim verskim obrazovanjem).

„Početkom devetoga stoljeća dobavio je Memun iz Carigrada dvojicu Grka, da mu oni uvedu socijalne nauke u islamske mekteb (škole), (...).“, str. 56

- **kijamet** (sudnji) dan

TSS bilježi: *kıyamet* im. ar. 1. relig. sudnji dan; smak sveta. 2, fig. galama, nered; gungula, gužva, metež. 3. fig. nesreća, zla kob; prirodna nepogoda, stihija. Skok navodi: *kijámet* m (Vuk) = *kij ämet*, gen. –*ämêta* »1° nevrjeme, 2° buka, 3° buna«. Balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. > tur. *kıyamet* »strašni sud, buna, buka«) iz terminologije društvenog života: búg. *kajámét*, arb. *qamét*. Škaljić bilježi: *kijamet* (ar.) 1. sudnji dan, smak svijeta. 2. *fig.*: a) nesreća; uzbuna; metež; b) žurba, hitnja; c) mnoštvo iskupljenog svijeta. < tur. *kıyamet* < ar. *qiyāmā*. Klajn / Šipka navode istu etimologiju i značenje: 1. smak sveta, sudnji dan; 2. zlo, nedaća, propast; 3. nevrema, nepogoda, velika oluja. RBJ bilježi *Kijamet* im. m. r. (ar.) - Sudnji dan, Smak svijeta; prenes. stanje užurbanosti, pometnje, stresa. RMS bilježi *kijamet* (tur.) 1. rlg. smak sveta, sudnji dan. 2. nevrema, oluja.

„(...), koji će biti svjetlo moga umeta do i na kijamet (sudnjem) danu.“, str. 70

- **kadija** (šerijatski sudac)

TSS bilježi: *kadı* im. ar. ist. kadija. Skok navodi: kadija m »sinonimi: sudac, sudija«. Balkanski turcizam arapskog podrijetla (ar. *kadi*, *kadiju* 'laskar) iz turske sudske terminologije): rum. *cadu*, bug. *kadija*, arb. *kadi*, čine. *cali*, *catiluche* f. Škaljić bilježi: *kadija* (ar.) šerijatski sudija < tur. *kadı* < ar. *qāđī*, *qāđin*. Klajn / Šipka navode istu etimologiju i značenje: 1. u vreme turske vladavine, niži mirovni sudija koji sudi po šerijatskom pravu. 2. sudija uopšte. RBJ bilježi: *kadija* im. m. r. (ar.); vok. jd. *kadija/kadijo*, g. mn. *kadija* - sudija, sudac; hist. sudija koji sudske odluke i rješenja izvodi na osnovu šerijatskoga zakonika. RMS bilježi *kadija* (tur.) u doba turske vlasti, sudija koji sudi po Kuranu.

„Za izliku Mansur ga pozove da primi zvanje kadije (šerijatskog sudca) u Bagdadu.“, str. 71

- **alim** (učenjак)

TSS bilježi: *alim* im. ar. zast. onaj koji zna, znalac, poznavalac (neke teme, neke oblasti). *âlim* im. ar. učenjак, naučnik. Skok ne bilježi. Škaljić navodi: *alim* (ar.) učen čovjek; vjerski naučenjак. < tur. *alim* < ar. *‘ālim*. Klajn / Šipka bilježe: *alim* (tur. *ālim* od ar.) pokr. obrazovan čovjek, učenjак. RBJ navodi: *alim* im. m. r. (ar.) - učen čovjek; vjerski znanstvenik. RMS ne bilježi.

„Ovako se zove djelo, što ga je napisao glasoviti alim (učenjак) i muftija misirski Šejh Mehmed Abdullah.“, str. 82

U časopisu smo naišli na jedan primjer u kojem je turcizam objašnjen turcizmom u zagradi. Vajzović (1999: 196) navodi kako su takvi primjeri inače rijetki i najčešće ne predstavljaju apsolutne sinonime, no ipak izdvaja grupu sinonimskih parova sa vrlo bliskom semantičkom strukturom, a jedan od njih je upravo naš sinonimski par:

- *tane* puščano (*kuršum*) str. 68

tane TSS bilježi: *tane* im. pers. 1. komad, komadić, deo, čestica, deo nečega. 2. zrno, seme nekih biljaka. 3. bot. zrno. Skok bilježi: *tane*, gen. -eta n (Vuk, puščano, topovsko ~) »zrno, purak«. Balkanski turcizam (tur. *tane*) : rum. *taned* = búg. *tané* »Stück, komad«. Škaljić bilježi da je to persizam u značenju: 1. topovsko ili puščano zrno, metak iz vatrenog oružja. 2. zrno, boba; *tane* bisera. < tur. *tane* < ar. *dāne*. Klajn / Šipka navode istu etimologiju i značenje kao Škaljić. RBJ bilježi: *tane* im. s. r. (perz.), g. jd. *taneta* - puščano ili topovsko zrno, metak. RMS bilježi da je to turcizam u značenju: puščano ili topovsko zrno.

kuršum TSS bilježi: *kurşun* I. im. 1. hem. olovo (Pb), 2. metak, zrno. II. prid. olovni. Skok bilježi: *kursum* m (narodna pjesma, Srbija) = *kürsüm* pored *kürsüm*, gen. *kursuma* (Kosmet) »zrno iz puške, *tane*«. Balkanski turcizam (tur. *kurşun* »olovo«, *kurşunlu* »olovan«) iz ratne terminologije: bug. *kursum*, arb. *korshum*, ngr. *κουρσοῦμι*. Glede dočetka tur. -n > -m upor. *bedem* i *bujrum* (v.). Škaljić navodi *kuršum* (tur.) 1. olovo. 2. puščano zrno, puščani metak. < tur. *kurşun*. Klajn / Šipka navode da je turcizam u značenju: puščano zrno, metak, *tane*. RBJ bilježi: *kuršum* im. m. r. (tur.) - olovo; puščano zrno, metak od puške. RMS također bilježi da je to turcizam u značenju: zrno, metak (puške, pištolja i sl.).

Zabilježeno je nekoliko primjera gdje je dato objašnjenje pojma u nastavku rečenice ili u fusnoti:

- Pogotovo je dozvoljeno čovjeku tražiti nauku od Ehli Kitaba, t. j. od onih, koji vjeruju u jednog Boga., str. 3
- kubur (u fusnoti: Hodnik, koji spaja harem sa konakom), str. 26
- subahdar ili pješачki kapetan, str. 299
- pod ovim krovom bez ćursija (pod nebeskim svodom), str. 43
- atom (u fusnoti: atom – zehra, zehrica, trunčić), str. 45
- poskliznuli (u fusnoti: Mutezile dolazi od arapske rieči itezele, jâtezilu, što znači udaljiti se, poskliznuti se.) str. 53

-Haredžiti (u fusnoti: Haredžite ili Marike su jedna sekta „murdžiita“, a postanak im seže u prve početke Islama. (...) Oni su branili ono, radi čega je vrag (šejtan) proklet (laânet učinjen).), str. 54;

-(...) ni drugi priznati muhadisi. (Muhadis znači čovjeka koji je sakupljao i bilježio izreke Muhamedalejhiselamove), str. 70

-ashab (u fusnoti: Ashab je svaki onaj musloman, koji je živio za vrijeme Muhameda, Alejhi selama, te koji ga je vidio i s njime govorio). str. 70

-(...) učio po tedžvidu (u fusnoti: Tedžvid je posebni metlički pravilnik, po kome se uči tačno izgovaranje i naglasivanje Kur-ana)., str. 70

-(...), a ovaj od ashaba i starijih tabiina (u fusnoti: Tabiini su oni muslomani, koji su vidili kojega od ashaba i s njime govorili), str. 70

-(...), a seljani amin, zahvališe Bogu, str. 75; sveta knjiga muslomana (Kur-an), str. 76.

Među navedenim primjerima čak su četiri primjera sa iste stranice i iz istog teksta. Riječ je o tekstu *Četiri velika imama* kojeg potpisuje Osman Nuri Hadžić. Ova objašnjenja bi u tom slučaju mogla biti intervencija autora. A možda i urednika. U svakom slučaju, i tada se osjećala potreba za preciznijim objašnjenjem.

Tokom istraživanja zabilježili smo i naporednu upotrebu sinonima (kontaktni sinonimi). Vajzović navodi kako se takvi sinonimi koriste „s ciljem da se pojača značenje ili da se pojasni iskaz, odnosno da se, isticanjem nijansi u semantičkim vrijednostima oba sinonima, dopuni značenje jednog od njih“ (1999: 201). Ovdje valja napomenuti kako je Vajzović za svoje istraživanje odabrala književnoumjetnički stil i pripovjedači žanr (1999: 14), dok se naš korpus bazira na novinarskom stilu.

ogledati – baciti fal

„Da je nije, kome bi otišla, da ti ogleda, baci fal?“, str. 22

čuditi se – ibretiti se

„Seljaci se čudili, ibretili tom snu“, str. 75

mekteb – škola

„Nauci je uopće temelj mekteb – škola, a moralnom odgoju mekteb i kuća zajedno.“, str. 1

sadaka – smilovanje

„I mjesto sadake – mjesto smilovanja svi samo prasnuše u smijeh: (...).“, str. 56

U radu je također zabilježena i naizmjenična upotreba sinonima u istoj rečenici. Vajzović (1999: 201) navodi kako do takve upotrebe sinonima dolazi kako bi se izbjeglo leksičko

ponavljanje i istakla semantička diferencijacija kod relativnih sinonima. Moguće je da i naši primjeri podliježu ovakvom jednom objašnjenju, no ne možemo isključiti ni mogućnost da naizmjenična upotreba sinonima u *Beharu* ima objasnidbenu funkciju.

vaziti – pripovijedati

„Nadati se je, da će u zidinama ove divne džamije odjekivati gromki glas Abdullah Quilliam efendije, kad bude u njoj vazio i pripovijedao o uzvišenosti islamske vjere.“, str. 17

hajr – sreća

„Dakle na posao s hajrom i sa srećom!“, str. 3

jad – belaj

„Jer ne može dopustiti, da vlasima zemlje daju, - / Da hiljade muslomana preda jadu i belaju.“, 71

U primjerima hajr – sreća i jad – belaj moguće je da su obje riječi navedene kako bi se naglasilo značenje samih riječi.

izdajica – murtat

„Izdajice i murtati pod zemlju ga opremiše, (...)“., str. 71

mutezile – razkolnici

„Mutezile i razni razkolnici, videći se pobiedjeni i osjećajući svoju vlastitu nemoć pred tolikim genijem, postajali su još bjesniji.“, str. 53

tarik - red

„Izmegju sviju ovih tarika ili redova (...)“., str. 35; „ima mnogo razreda „tarika“, str. 35

mekteb – škola

„Nauci je uopće temelj mekteb-škola, a moralnom odgoju mekteb i kuća zajedno.“, str. 1

Zaključak

U ovome radu prikazana je analiza jedne specifične pojave turcizama u časopisu „Behar – list za pouku i zabavu“ (u nastavku samo *Behar*), prvom bošnjačkom književnom časopisu štampanom na narodnom jeziku i latinicom. Prvi broj časopisa *Behar* štampan je 1. maja 1900. godine. List je izlazio svakog 1. i 15. dana u mjesecu punih deset godina. Naša analiza obuhvatila je prvih pet brojeva prvog godišta časopisa *Behar*. Izdvojeni su turcizmi koji su upotrebljeni u novinskom članku na taj način da uz njih u zagradi stoji istoznačna bosanska riječ, kao i oni turcizmi koji se pojavljuju u zagradi kao istoznačnice u tekstu upotrijebljene bosanske riječi. Povod za analizu ovih primjera turcizama je razmotriti koji su „tumačeni“ bosanskom rječju ili su „tumačenje“ bosanske riječi. Postoji li kakva „zakonitost“ među primjerima koje se eventualno pridržavalo uredništvo lista?

Analizom se dolazi do zaključka da su svi primjeri u kojima je bosanska riječ jukstaponirana turcizmom u zagradi zabilježeni u dvije rubrike, i to u rubrikama *Poučni članci* i *Listak (književnost, kulturne bilješke, svaštice i zagonetke)*. Nijedan primjer nije zabilježen u preostalih pet rubrika (*Zabavni dio, Drame, Male priče i dosjetke, Narodne umotvorine, Pripovijetke*).

Kada govorimo o turcizmima koji su praćeni bosanskom riječi u zagradi, svi primjeri izuzev jednog (čatkija (veo), str. 47), zabilježeni su također samo u rubrikama *Poučni članci* i *Listak (književnost, kulturne bilješke, svaštice i zagonetke)*. Daljom analizom utvrđeno je da turcizmi čije je značenje dato u fusnoti ili u nastavku rečenice najvećim dijelom dolaze iz rubrike *Poučni članci*, čak šest primjera, zatim iz rubrike *Pripovijetke i crtice* tri primjera i iz rubrike *Drama* dva primjera. Najveći broj izdvojenih turcizama iz svih navedenih kategorija spada u vjersku i školsku terminologiju, što ne čudi, jer su pokretači *Behara* za svrhu imali „prosvjetljenje i kulturni napredak našega elementa uporedo i nerazdruživo sa islamsko-moralnim odgojem. U jednu rječ: vjera i prosvjeta“ (Mulabdić, 1940: 102).

Što se tiče primjera naizmjenične i naporedne upotrebe turcizama, oni se pojavljuju u četiri rubrike i to: *Poučni članci, Pripovijetke, Drama* i *Listak (književnost, kulturne bilješke, svaštice i zagonetke)*. Zanimljivo je istaći primjer turcizma *tarik* koji se u istom tekstu na više od jednoga mjesta javlja praćen bosanskom riječi, pa imamo oblike: red

(tarik), razreda „tarika“, a jedan primjer sa veznikom *ili*: tarika ili redova. Također, zanimljivo je da jedan manji broj turcizama koje smo našli u listu *Behar* nije zastupljen danas u standardnom turskom jeziku (medhal, str. 16; efaal, str. 38).

Veliki broj primjera turcizama sa bosanskom riječju u zagradi i obrnuto potiče iz istog teksta, što navodi na zaključak da su bosanske, odnosno turske riječi vjerovatno imale objasnidbenu funkciju i da je cilj autora teksta bio da širokim narodnim slojevima što više približi temu.

Literatura

Bajraktarević, Fehim, „Prilog proučavanju naših pozajmica orijentalnog porekla“, u *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, Poseban otisak, Izdavačko preduzeće „Rad“, Beograd, 1961.

Bjeletić, Marta, *Turcizmi u srpskohrvatskoj terminologiji srodstva*, Institut za srpski jezik SANU, Južnoslovenski filolog, LI, Beograd, 1995.

Čaušević, Ekrem, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996.

Ćorović, Vladimir, „Pamučinova zbirka turcizama“, u *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, XXII/1, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1910, str. 173-176.

Filan, Kerima, *O turskom jeziku u Bosni: Studija; Bosanski turcizmi u turskom prevodu Tvrđave: Nepodudarni leksički parovi*, Connectum, Sarajevo, 2017.

Filipović, Milenko, „Orijentalna komponenta u narodnoj kulturi Južnih Slovena“, u *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XVI-XVII / 1966-67, Sarajevo, 1970, str. 101-116.

Halilović, Senahid, *Pravopis bosanskoga jezika, II izdanje*, Sarajevo, 1999.

Jahić – Halilović – Palić, *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe Zenica, Zenica, 2000.

Katnić-Bakaršić, Marina, *Stilistika*, Sarajevo, 2001.

Muftić, Teufik, „O arabizmima u srpskohrvatskom jeziku“, u *Prilozi za orijentalnu filologiju*, X-XI/1960-61., Sarajevo, 1961, str. 5-29.

Mulabdić, Edhem, „Behar (prilikom 40-godišnjice njegova pokretanja)“, u *Narodna Uzdanica, Kalendar za godinu 1940 (1358-1359 po H.)*, Godina VIII, Islamska dioničarska štamparija, Sarajevo, str. 99-111.

Nakaš, Lejla, „Kulturne prilike Bošnjaka u osmanskome periodu“, u *Jezik u Bosni i Hercegovini*, Institut za jezik u Sarajevu, Institut za istočnoevropske i orijentalne studije, Oslo, 2005, str. 161.

- Nametak, Alija, „Turcizmi u pripovijestima Nike H. P. Besarovića“, u *Prilozi za orijentalnu filologiju, XVI-XVII / 1966-67.*, Sarajevo, 1970, str. 183-211.
- Peco, Asim, *Radovi o turcizmima*, Knjiga V, Sarajevo, 2007.
- Peco, Asim, „Uticaj turskog jezika na fonetiku štokavskih govora“, u *Naš jezik, n.s., XVI, sv. 3*, Beograd, 1967, str. 127-145.
- Peco, Asim, *Turcizmi u Vukovim rječnicima*, Vuk Karadžić, Beograd, 1987.
- Riđanović, Midhat, *Jezik i njegova struktura: savremeno lingvističko osvjetljenje*, III izdanje, Sarajevo, 1998.
- Rizvić, Muhsin, *Bosansko-muslimanska književnost u doba preporoda (1887-1918)*, El-Kalem, Sarajevo, 1990.
- Rizvić, Muhsin, *Behar- književnohistorijska monografija*, II izdanje, IP „Svjetlost“ Sarajevo, 2000.
- Sikirić, Šaćir, „Prilog proučavanju turcizama povodom knjige Abdulaha Škaljića, turcizmi u srpskohrvatskom jeziku“, u *Prilozi za orijentalnu filologiju, XVI-XVII / 1966-67*, Sarajevo, 1970, str. 343-368.
- Šehović, Amela, „Leksičke promjene- pokazatelj društvenih promjena“, u *Pismočasopis za jezik i književnost, V/1*, Sarajevo, 2007, str. 48-57.
- Šito, Daria, „Komunikacijska uslovljenost određenih semantičkih promjena na primjeru nekih turcizama“, u *Književnost i jezik, XXXVI/1*, Beograd, 1989, str. 22-28.
- Tafra, Branka. “Bliskoznačni odnosi u leksiku”, u *Filologija 26*, Zagreb, 1996, 73–84. (dostupno online na: <https://hrcak.srce.hr/165302>)
- Tafra, Branka, „Razgraničavanje istoznačnosti i bliskoznačnosti“, u *Od fonologije do leksikologije-Zbornik u čast Mariji Turk*, Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, 2018, 215-230. (dostupno online na: <https://www.bib.irb.hr/944060>)
- Vajzović, Hanka, *Jezik i nacionalni identiteti- sociolingvističke teme*, Sarajevo, 2008. (Vajzović 2008)

Vajzović, Hanka, *Orijentalizmi u književnom djelu –lingvistička analiza*, Sarajevo, 1999. (Vajzović 1999)

Vajzović, Hanka, „O turcizmima u srpskohrvatskom jeziku sa sociolingvističkog stanovišta“, u *Književni jezik 15/2*, Institut za jezik, Sarajevo, 1986, str. 141-147.

Vajzović, Hanka, „Sufiksi orijentalnog porijekla u bosanskome jeziku- adaptacija, funkcionalnost, značenje, frekvencija, plodnost“, u *Prilozi za orijentalnu filologiju 46/1996.*, Sarajevo, 1997, str. 39-59.

Rječnici

Čedić, Ibrahim et al., *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo, 2007. (dostupno online na:

<https://archive.org/details/RjenikBosanskogJezikaInstitutZaJezikSarajevo2007.>)

Đinđić, Marija, *Yeni Türkçe – Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2014. (dostupno online na:

https://www.academia.edu/27418202/DINDIC_Marija_Yeni_T%C3%BCrk%C3%A7e_S%C4%B1rp%C3%A7a_S%C3%B6zl%C3%BCk

Klajn, Ivan, Šipka, Milan, *Veliki rečnik stranih reči i izraza* /, „Prometej“, Novi Sad, 2006. (dostupno online na: https://kupdf.net/download/veliki-recnik-stranih-reci-i-izraza_5989e4a8dc0d608945300d18_pdf)

Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971-1973. (dostupno online na:

<https://archive.org/details/EtimologijskiRjecnikHrvatskogaIliSrpskogaJezika>)

Škaljić, Abdulah, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1966. (dostupno online na:

https://www.academia.edu/26350850/Abdulah_Skaljic_Turcizmi_u_srpskohrvatskom_jeziku)

Vujanić, Milica et al., *Rečnik srpskoga jezika*, Matica srpska, Novi Sad, 2011. (dostupno online na: <https://archive.org/details/recnik-srpskoga-jezika-2011>)

Rječnik turcizama zastupljenih u prvih pet brojeva prvog godišta časopisa *Behar*

Napomene o obradi građe:

Svi turcizmi zabilježeni u korpusu poredani su abecednim redom, na način da su izdvojeni prema brojevima. Takva klasifikacija omogućava nam da vidimo koji turcizmi su korišteni u kom broju i koliko često se ponavljaju kroz brojeve. Rječnička građa obuhvata *osnovne riječi* (riječi koje nisu rezultat domaće derivacije), *derivate* (riječi nastale po modelu: orijentalna osnova + neorijentalni nastavak) i *hibride* ili *pseudoorijentalizme* (riječi nastale po modelu: neorijentalna osnova + sufiks orijentalnog porijekla, kao i neke tipove hibridnih složenica/polusloženica).

U radu su konsultovani sljedeći rječnici i u radu su referisani skraćenicama ovdje navedenim u zagradama:

- Škaljić, Abdulah, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, „Svjetlost“, Sarajevo, 1966. (Šk)
- Đinđić, Marija, *Yeni Türkçe – Sırpça Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2014. (TSS)

Obrada odrednica sastoji se iz dva dijela:

- leksikografsko-leksikološka obrada koja podrazumijeva navođenje lekseme sa oznakom njene osnovne gramatičke kategorije: rod kod imenica; infinitiv kod glagola; vrsta riječi za pridjev (prid.), prilog (pril.), uzvik (uzv.), riječcu; kod složenih leksičkih jedinica navedena je oznaka 'izraz' ako se javlja u obliku fraze. Ta obrada također podrazumijeva i navođenje etimologije uz svaku osnovnu odrednicu, a podaci su preuzeti iz Škaljićevog rječnika.

Zbog uštede prostora nismo navodili oblik kakav nalazimo u jeziku davaocu. Navođenje značenja- jednog ili više, uključivalo je, uglavnom, one semantičke vrijednosti koje su mogle biti potvrđene kontekstom zabilježenim u korpusu. Navođenje konteksta također spada u tu vrstu obrade, a njime potvrđujemo i upotrebu riječi u korpusu i njeno odgovarajuće značenje.

- navođenje podataka o stanju u rječnicima. Na kraju svake obrađene odrednice dati su podaci na koje smo naišli prilikom konsultovanja rječnika. Ako je riječ zabilježena, stavljali smo oznaku +, a ako nije oznaku -. Ukoliko smo neku riječ našli u drugačijem obliku ili značenju, to smo u ovome dijelu također naznačili. Pored turcizama koji se ponavljaju u više brojeva, navodili smo samo primjer iz teksta.

Br. 1, God. I (str. 1-20)

abdest m (tur. abdest) < perz. = 1. relig. avdes, obavezno pranje muslimana pred molitvu 2. nužda

„Na po se će biti mjesta za muškinje i ženskinje, gdje će se abdest uzimati, a inače i hladne i tople vode.“ str. 17

Šk +, TSS +

aga m (tur. ağa) = 1. gospodin, gospodar, aga 2. aga, titula koja se koristi prilikom oslovljavanja 3. ist. zvanje rukovodećih lica u Osmanskom carstvu

„Sastajali smo se na sijelo naizmjenice; sad mi Halil-agi, sad oni nama.“ str. 14

Šk +, TSS +

ajet m (tur. ayet) < ar. relig. = kur'anska rečenica, kur'anska izreka, odlomak iz Kur'ana

„Ove četiri podstavke razdijeliće strop u 5 dijelova, te će se u tim prostorima napisati neka ajeta.“ str. 17)

Šk +, TSS +

akreba ž (tur. akraba) < ar. = rođak, srodnik

„(...), ali je za to bila i veselija i razgovornija kad bi je ko od akrebe ili komšija posjetio.“ str. 14

Šk +, TSS +

akşam m (tur. akşam) = 1. večer, večernji sati. 2. noć, kasno večer. 3. večernji poziv na molitvu. 4. večernja molitva

„Eto vidite – dočeka Nena, kako je zakasnio sa akšamom, gotov je i jacija, a on sve u nekakvu gafletu ne može da se nakani.“ str. 14

Šk +, TSS + „Jedni tvrde da je izvorno tur., a drugi da je pers.“ (Škaljić, 1966:80)

Alahrahmeteje/Allah rahmeteje izraz (tur. Allah rahmeteyeye) < ar. rahmet = Bože, smiluj mu se! Obdario ga Bog svojom milošću! Pokoj mu duši!

„U sofri je bio sa hadži Mehmedom (alahrahmeteje!) i tvojim ocem.“ str. 14

„Allah rahmeteje! – predamo mu rahmet svi u jedan glas.“ str. 15

Šk +, TSS +

ama (tur. ama) < ar. = a, ali, no

„(...), a on sve mučke ruku u džep ama preduboko, (...).“ str. 5

Šk +, TSS +

amanet m (tur. emanet) < ar. = 1. predmet, stvar koja se ostavlja u amanet, depozit, amanet, polog 2. stvar koja se šalje nekom posredstvom nekog

„Za to i mi, koji smo sljedbenici Islama, kad držimo taj najsvetiji amanet božiji, onda moramo da se pokažemo (...).“ str. 7

Šk +, TSS +

Arab/Arap m (tur. Arap) < ar. = 1. Arapin 2. koji je tamne puti

„Arabi, u neznanju zakržljali, u pokvarenosti okorjeli, primiv Islam, preporodili su se (...).“ str. 7

„Bože, ja te vike, smijeha, pa onda bježi, noge se polomiše, Arap nas goni.“ str. 4

Šk -, TSS +

arabski/arapski prid. (tur. arabi) < ar. = što pripada i odnosi se na Arape

„(...) - zlo, opačine i najstrahovitija izkvarenost bile su obvladale tom zemljom i arabskim pučanstvom (...).“ str. 7

„Gradnja će se izvesti u starom arapskom slogu.“ str. 17

Šk -, TSS +

avlija ž (tur. avli, avlu) <grč. = kućno dvorište ograđeno zidom, avlija

„Na jedan put nastaje žurba i žamor u kući pa i u avliji.“ str. 5

Šk +, TSS +

aždaha ž (tur. ejderha, ejdeha) <perz. = zmaj, neman, aždaja; fig. zla opaka žena

„Bori se, otima... i na jedan put – nekako smjelo skupi krila i spusti se aždahi – plamenu u žvalje.“ str. 15

Šk +, TSS +

babo m (tur. baba) <perz. = otac; roditelj

„(...) – i tvoj je babo baš one godine išao, je li nevista?“ str. 14

Šk +, TSS +

bakrenjak m izv. od bakar (tur. bakır) = novac ili drugi predmet od bakra (bakreni kotao)

„Istres'o svu onu sitnež u krilo, pa razabire sve sortu; tu dvije cvancike ruske, bijele ko snijeg, tu pleta, grošića, banovaca, bakrenjaka lontoša, da bi njim svako magare potkovat mog'o, a krajcarima ni hesaba nema.“ str. 6

Šk +, TSS – (samo bakır)

bar pril. (tur. barım/barı) <perz. = 1. makar, barem, onda, u tom slučaju 2. uzv. kamo sreće!

„Ako radnja i nije po svojoj spoljašnjosti uspjela ima bar lijepu misao, koju je ipak vrijedno iznijeti.“ str. 3

Šk +, TSS +

baš riječca (tur. baş) = upravo, zaista, taman

„I oni se zavezoše baš ko veliki, a mi oko njih ko mali.“ str. 6

Šk +, TSS +

bašča ž (tur. bahçe, bagçe) <perz. = vrt, voćnjak

„Pred džamijom će se urediti vrlo lijepa bašča i šadrvan sa fiskijama.“ str. 17

Šk +, TSS +

batal prid. (tur. battal) <ar. = pokvaren, neupotrebljiv, neuredan; prevelik, zapušten

„Opet svi oko njega; igra batal.“ str. 5

Šk +, TSS +

be riječca (tur. be, bre) <grč. = bre! more! ej!

„Be, otvori se tu prava igra.“ str. 6

Šk +, TSS +

beg m (tur. bey) = 1. gospodin, uglednik, dostojanstvenik; 2. titula muslimanskih plemića u BiH, koja se dodaje iza ličnog imena, obično odvojena crticom.

Sulejman beg, str. 9

Ćehaja-beg, str. 9

Šk +, TSS +

behar m (tur. bahar) <pers. = proljeće; proljetni cvijet voćke, latice takvog cvijeta

„Dodji, o dodji, - primi dar krasni, / Od brata primi granu Behara.“ str. 3

Šk +, TSS +

bekrija m (tur. bekri) <ar. = čovjek koji voli često da pije; pijanica.

„Uz čuvstva i oblike dražesnoga lirika i raskalašenog bekriju Nedima u Fikretovim pjesmama odrazuju se misli i polet (...).“ str. 17

Šk +, TSS +

bena ž (tur. bön) = luda, glupan, idiot

„A konac će svemu biti: *koje bena neka strada!*“ str. 11

Šk +, TSS +

bujruntija ž (tur. buyrultu, buyruldu) = naredba, zapovjedno pismo paše, valije

„Evo sitne bujruntije, da se samom caru preda; (...).“ str. 10

Šk +, TSS +

buljuk m (tur. bölük) = dio; četa vojske, odred, grupa, masa

„(...), a rukovodiće djelo buljuk askera (satnija vojnika), koji je dodijeljen naročito telegrafu.“ str. 17

Šk +, TSS +

bunar m (tur. pınar) = iskopana duboka rupa u zemlji za sakupljanje vode

„(...); Grad Mekka i Zemzem-bunar; (...).“ str. 16

Šk +, TSS +

burundžuk m (tur. bürümcük, bürüncük) = krep, fina, tanka svilena tkanina

„Ovij ruku tankim burundžukom, / Pa mi vadi zmaja iz njedara, (...).“ str. 13

Šk +, TSS +

čardak m (tur. çardak) <pers. = istureni dio gornjeg boja prema ulici u kućama orijentalne gradnje

„Za tim sakri Španjolca u jedan čardak, te ga zaključa, (...).“ str. 20

Šk +, TSS +

čaršija ž (tur. çarşı) <pers. = trgovačka četvrt, tržnica, bazar

„Evo nas pod obalu, blizu čaršije.“ str. 5

Šk +, TSS +

čauš m (tur. çavuş) = čin u turskoj vojsci; onaj koji brine za red i raspoloženje među svatovima; telal

„Gledaj brzo, da mi čauš oko podne može poći.“ str. 11

Šk +, TSS +

čelebija/čelebija m (tur. çelebi) = obrazovan čovjek, gospodin; titula za mladića plemićkog porijekla

„Čelebija Mujo i njegova draga.“ str. 13

„Tada reče Čelebija Mujo: (...).“ str. 14

Šk +, TSS + (TSS navodi *tur.* + *ar.* (2014: 313), Škaljić bilježi *tur.*? (1966: 169))

čelični prid. (tur. çelikli) = koji je od čelika, prenes. izdržljivo kao daje od čelika

„Strop će držati četiri čelične podstavke duge po 38 stopa.“ str. 17

Šk -, TSS +

čelik m (tur. çelik) = metal velike tvrdoće koji se posebnim postupkom dobija od željeza

„Kube će stajati na podstavcima čelika.“ str. 17

Šk +, TSS +

četa/četica ž (tur. çete) = 1. banda, razbojnička družina. 2. ist. četa, neregularna trupa

„Jer sa sviju strana četa zavidnika na te vreba.“ str. 1

„Udariše iz zasjede na četnicu Dalmatina (...).“ str. 9

Šk -, TSS +

čevra ž (tur. çevre) = 1. okolina 2. socijalno-životne okolnosti i uslovi, sredina 3. sromom opšivena maramica

„(...) u čevri se još onako vruća halva pušila, (...)“ str. 14

Šk +, TSS +

čobanski prid. (tur. çoban) <pers. = koji pripada čobanima (pastirima), koji se odnosi na čobane

„(...), dočim su se lijepi narodni izrazi i nazivi, morali u kraj povući i tek da su još sačuvani u zabitnim selima i čobanskim kolibama.“ str. 16

Šk –, TSS –

Čaba ž (tur. Kabe) <ar. = muslimansko svetište u Meki gdje muslimani idu na hadžiluk

„Eto, davno je bilo, ti se sinko nisi bio ni rodio – da ti je dug život! – kad je moj Halil pošao na Čabu; (...)“ str. 14

Šk +, TSS +

ćatib m (tur. kâtip) <ar. = sekretar

„Je li došo Mehmed ćatib?“ str. 11

Šk +, TSS +

ćatibski prid. (v. ćatib) = koji pripada ćatibu

„To ćatibski nije poso, - to pripada vezirima.“, str. 11

Šk -, TSS –

ćehaja m (tur. kâhya) <pers. = 1. ekonom, domaćin, gazda 2. nadglednik, poslovođa 3. *ist.* starješina

„Kad se prašina digla, ugleda ćehaja pašu na istom mjestu, gdje dalje piše.“, str. 20

„Ćehaja-aga (Salih-aga)“ str. 9

„Ćehaja-beg ode.“ str. 11

Šk +, TSS +

ćuprija ž (tur. köprü) <grč. = 1. most 2. *fig.* veza, spona

„(...), odakle je suzbijao neprijatelja i ujedno gradio ćupriju preko Timoka.“ str. 19

Šk +, TSS +

daidža m (tur. dayı) = dajdža, ujak, majčin brat

„Tu je stupio u vojničku pripravnu školu, u kojoj je bio učitelj njegov daidža.“ str. 19)

Šk +, TSS +

darul-mualimin m (tur. darülmualimin) <ar. = škola za mualime, učiteljska škola

“Napisao Salih Emin (Aličehić), upravitelj ruždije i darul-mualimina, (...)“ str. 15

Šk +, TSS –

dekika ž (tur. dakika) <ar. = 1. minut 2. trenutak, čas

„Vidite, hadži Mehmed je bio evlija, a evlijama je cijeli dunja u findžanu vode, oni mogu za dekiku sa mašrika na magrib.“ str. 15

Šk +, TSS +

dere-beg m (tur. derebeyi) <pers. = 1. *ist.* feudalac, vlastelin 2. *fig.* despot, tiranin

“Ti bosanski dere-bezi – ukoljice od stranina (...)“ str. 9

Šk +, TSS +

devletlija a.s. m (tur. devletli) <ar. = Muhamed-pejgamber (epitet u značenju: Sretni, Časni)

„Naš devletlija a.s. rekao je: „Naučavajte djecu svoju za ona vremena, u kojim će živjeti.“ str. 1

Šk +, TSS +

divan m (tur. divan) <ar. = 1. *ist.* ministarsko vijeće, državni savjet 2. divan, sofa, kauč 3. *fig.* skupština, parlament

„U pročelju nad druga sjedišta uzvišeni divan, na kome sjedi Vel. vezir držeći žezlo u ruci, (...)“ str. 9

Šk. + TSS +

dova ž (tur. dua) <ar. = 1. molitva bogu 2. blagoslov

„(...) što su se spajanjem harfova sastavljale čitave riječi djelomice već poznate djeci iz naučenih sureta ili dova.“ str. 15

Šk + TSS +

dućan m (tur. dükkân) <ar. = 1. dućan, prodavnica, radnja 2. radionica, zanatska radnja

„Ne bih reko, da je do prvog dućana, a on natrag.“ str. 5

Šk + TSS +

duhan m (tur. duhan) <ar. = dim, gusta para; biljka duhan

„Kolik dlan o dlan, a Šaban natrag s duhanom, šećerom i - - punim pregrštem para.“ str. 5

Šk + TSS -

dunja m (tur. dünya) <ar. = planeta Zemlja; svijet; društvo

„Vidite, hadži Mehmed je bio evlija, a evlijama je cijeli dunja u findžanu vode, oni mogu za dekiku sa mašrika na magrib.“ str. 15

Šk +, TSS +

džamija ž (tur. cami) <ar. = muslimanska bogomolja sa jednim ili više minareta

„Nacrte za tu džamiju izradio je mjernik M. Govron.“ str. 17

Šk +, TSS +

džamijski prid. (v. džamija) = koji pripada džamiji

„Na jednoj strani lica podignuće se vrlo lijepa munara, koja će se dizati iznad džamijskog krova 21 stopu, (...)“ str. 17

Šk -, TSS -

džep m (tur. cep) <ar. = džep

„Pa zar je to šala imati to sve u svom džepu, znati, da je to tvoje.“ str. 5

Šk +, TSS +

džini m (tur. cin) <ar. = demon; džin

„Ja bih rek'o: da nas vara, ili da mu šapću džini.“ str. 10

Šk +, TSS +

ef./efendi/efendija m (tur. efendi) <grč. = gospodin; gospodar; suprug

„Napisao D. Langat, s franceskoga preveo Esad ef. Kulović.“ str. 12

„Za tim u Ahmet efendinoj sufari iznešeni su svi oblici arapskih harfova (...)“ str. 15

„Be, otac za ruku, dovedi ga sobom efendiji, al koja fajda, dok se okreni, Omer škrinuo.“ str. 6

Šk +, TSS +

eglenisati gl. (tur. eĝlenmek) = zabaviti se, razonoditi se, razgovarati

„S bosanskijem poslanikom egleniše i besjedi.“ str. 11

Šk +, TSS +

ehli kitab m (tur. ehl-i kitap) <ar. = ljudi kojima je objavljeno sveto pismo, tj. hrišćanski i jevrejski narod

„Pogotovo je dozvoljeno čovjeku tražiti nauku od *Ehli kitaba* t.j. od onih koji vjeruju u jednog Boga.“ str. 3

Šk +, TSS +

elifsufara ž (tur. elifbe suparası) <ar.-pers. = arapski bukvar

„Kod nas se sve doskora radilo po onom najstarijem načinu, tek prije nekoliko godina latio se tog posla vrijedni naš mualim i profesor sada na šerijatskoj školi g. Ahmed ef. Ribić, te priredio za naše mektebe *novu* elifsufaru.“ str. 15

Šk + (elifba-sufara), TSS + (elifba)

erčan m (tur. erkân) <ar. = članovi vijeća, pravnici, vođe

„Više članova bosanskog erčana.“ str. 9

Šk +, TSS +

evlija m (tur. evliya) <ar. = sveti čovjek; dobri

„Vidite, hadži Mehmed je bio evlija, a evlijama je cijeli dunja u findžanu vode, oni mogu za dekiku sa mašrika na magrib.“ str. 15

Šk +, TSS +

evlijaluk m (tur. evliyalık) <ar.-tur. = svetost, svojstvo evlije

„Umro je, sinko, pod Turom, jer čim neko steče evlijaluk i za to svijet sazna, odmah ga dragi Bog uzme sa ovoga svijeta...“ str. 15

Šk +, TSS +

ezan m (tur. ezan) <ar. = ezan, poziv na molitvu

„S istoka rujna zora se rudi, - /Ezan se čuje s vitih munara / Muslime zove – u njima budi / Svijest i ponos islamskog žara.“ str. 3

Šk +, TSS +

fajda ž (tur. fayda) <ar. = korist, dobit

„Nije fajde žurba za današnju igru sve smalaksavala; (...).“ str. 5

Šk +, TSS +

farz m (tur. farz) <ar. = obavezna vjerska dužnost; dug

„Nauka je dakle farz (obvezatna dužnost) za svakog muslimana i muslimanku, a ta nauka obuhvata sve što je čovjeku potrebno da zna.“ str. 1

Šk +, TSS +

Fatih m (tur. Fatih) <ar. = Osvajač; počasni nadimak sultana Mehmeda II, koji je ovaj nadimak dobio poslije osvajanja Carigrada, 1453. godine

„(...) uz sultan Mehmeda II, koji je poznat pod imenom *Fatih* (osvojitelj).“ str. 20

Šk +, TSS +

findžan m (tur. fincan) <ar. <pers. = fildžan, šoljica bez drške

„Vidite, hadži Mehmed je bio evlija, a evlijama je cijeli dunja u findžanu vode, oni mogu za dekiku sa mašrika na magrib.“ str. 15

Šk +, TSS +

fiskija ž (tur. fiskiye) <ar. <pers. <lat. = slavina, vodoskok, fintana

„Pred džamijom će se urediti vrlo lijepa bašča i šadrvan sa fiskijama.“ str. 17

Šk +, TSS +

gaflet m (tur. gaflet) <ar. = nemar, nehaj, nesmotrenost

„Eto vidite – dočeka Nena, kako je zakasnio sa akšamom, gotov je i jacija, a on sve u nekakvu gafletu ne može da se nakani.“ str. 14

Šk +, TSS +

galama ž (putem metateze od tur. **ağlama**- plač, kuknjava) = vika, dreka

„... vreva, galama, čini ti se sve se prolomiti hoće.“ str. 5
Šk +, TSS +

garib m (tur. garip) <ar. = stranac

„Poleti, Mustafa, vidi, ko je! rekoh mu, a dijete odleti i za tihni čas se vrati veleći, da nekakav garib čeka na vratima i zove me da izigjem na kanat.“ str. 14
Šk +, TSS +

gazi/gazija m (tur. gazi) <ar. = heroj, ratni junak, pobjednik

„Na povratku iz sužanjstva sultan mu je podijelio časn naslov „gazi“ i poklonio dragocjenu sablju (...).“ str. 19

„Gaziji za uspomenu“ str. 19

„(...), u kojoj se opširno opisuju djela i život gazin.“ str. 19

Šk +, TSS +

gjulistan m (tur. gülistan) <pers. = ružičnjak; raj

„Okruni njome vedro ti čelo, / Pa će ti kruna bit gjulistana.“ str. 3

Šk +, TSS +

gjumruk m (tur. gümrük) <grč. < lat. = carina; carinska taksa

„Ministar vanjskih poslova *Tevfik paša* obećao je svima poslanicima, da Porta ne će povećati gjumruka (carinarine) bez njihova znanja.“ str. 18

Šk +, TSS +

gjunle/gjunleta s (tur. gülle) = đule, granata, topovsko, tane, zrno

„U to kao grom iz vedra neba iz srpskoga tabora doletje gjunle (topovsko zrno) i korak dva od paše zadre u ledinu (...).“ str. 20

„Gjunleta, gjunleta, padaju!“ str. 20

Šk +, TSS +

groš/grošić m (tur. kuruş) <njem. <lat. = stoti dio turske lire

„Ta nije ni šala! koliko je to groša, koliko dvaestica, marijaša, a krajcara bolan ne bio!“ str. 5

„Bože dragi, ni groš haljina na njemu.“ str. 6

„Istres'o svu onu sitnež u krilo, pa razabire sve sortu; tu dvije cvancike ruske, bijele ko snijeg, tu pleta, grošića, (...).“ str. 6

Šk +, TSS +

gungula ž (tur. gulgule) <ar. = metež, vreva

„Njemačka narodna stranka tjerala je obstrukciju (gungula u saboru) do skrajnosti i usprkos većini potisnula u kraj to zamašno pitanje, (...).“ str. 18

Šk +, TSS + (gulgule, zast. v. gürlütü)

hadis m (tur. hadis) <ar. = govor, izreke, savjeti Muhammeda a.s.

„Značenje je ovog hadisa: ‘Traži nauk, pa makar u Kini’.” str. 3

Šk +, TSS +

hadž m (tur. hac) <ar. = hodočašće u Meku

„Ah, baš ti fala; znaš ti, seko, da je meni halva draga, jer je halva – biemrillah! – moga Halila izliječila kad je bio na hadžu.“ str. 14

Šk +, TSS +

hadži/hadžija m (tur. hacı) <ar. = onaj koji je izvršio hadž; hrišćanin koji je pošetio o neko sveto mjesto

„I tu svoju želju otkrije hadži Mehmedu, a ovaj ni pet ni šest, već mome Halilu: (...).“ str. 14

„Taj je pothvat zamašan, ali i veoma važan za uži saobraćaj između Evrope i Arabije, - između hadžija i njihove domovine.“ str. 17

Šk +, TSS +

hadžilar bajram m (tur. hacılar bayramı) = hadžijski bajram

„Bilo je to iza jacije, baš osmi dan po hadžilar bajramu.“ str. 14

Šk +, TSS –

hajde uzv. (tur. hadi/haydi) = hajde, za podsticanje, požurivanje

„Hajde de, kako mu drago, mi usred igre, dok će Omer ruku u džep, a mi svi oko njega.“ str. 5

Šk +, TSS +

hajr m (tur. hayır) <ar. = sreća, dobro djelo, dobročinstvo

„Dakle na posao s hajrom i sa srećom!“ str. 3

Šk + (hajr, v. hair), TSS +

halifa m (tur. halife) <ar. = halif, vrhovni muslimanski poglavar

„(...) Halifina čvrsta volja da ne pozna prigovora!“ str. 11

Šk +, TSS +

halva ž (tur. helva) <ar. = slatko jelo od pšeničnog ili bijelog brašna, masla i šećera

„Pa, kako to, Neno, odakle mostarska halva, ko je peko, ko li donio?“ str. 14

Šk +, TSS +

hamal m (tur. hamal) <ar. = nosač, utovarivač

„(...), a kad se do nekoliko godina povratismo, imamo šta da vidimo: ta nije, nije ono, nikako naš negdanji drug, već nekakav hamal, lica Omerova.“ str. 6

Šk +, TSS +

haman pril. (tur. hemen) <pers. = gotovo, skoro, smjesta, samo što

„Valja istinu reći, nešto su je noge pobolijevale, pa nije nikud haman iz kuće izlazila, (...).“ str. 14

Šk +, TSS +

hanum/hanuma ž (tur. hanım) = gospođa, gospođica

„Esma-hanum, žena velikog vezira“ str. 9)

„(odgovor glasovitoj spisateljici Fatime Alije-hanumi)“ str. 16

Šk +, TSS +

harf/harfovi m (tur. harf) <ar. = slovo

„(...) kako da se olakša djeci učenje u mektebu – školi upće, a naročito, kako da se nauči ono ciglih trideset harfova (slova).“ str. 15

Šk +, TSS +

hased m (tur. haset) <ar. = zavist, zloba, ljubomora

„I tako, dok na jednoj strani vidimo odvratnost od napredka i rada, pogubno propuštanje dužnosti, s druge se strane medju nama uvriježila zavist, inad, hased, mržnja – dakle sve svojstva, koja su u živoj opreci sa islamskom naukom.“ str. 8

Šk +, TSS +

hasta prid. (tur. hasta) <pers. = bolestan

„(...) reče mi da mu je sin jedinac vrlo hasta i kako mu prinaumpalo halve na pekmezu...“ str. 14

Šk +, TSS +

hazna ž (tur. hazne, hazine) <ar. = blagajna, riznica

„Islam sam po sebi jest otvorena i neizcrpiva hazna kulture i prosvjete (...).“ str. 9

Šk +, TSS +

hećim m (tur. hekim) <ar. = doktor, ljekar

„Tu hećimi, tu ovo, tu ono, šta ti nije da nije, on ni da bi okusio.“ str. 14

Šk +, TSS +

hefta ž (tur. hafta) <pers. = sedmica, nedjelja dana

„To djecu veseli, jer vide odmah prve hefte plod svoga truda, pa onda sa slašču uče.“ str. 15

Šk +, TSS +

hesab m (tur. hesap) <ar. = aritmetika; račun

„(...), a krajcarima ni hesaba nema.“ str. 6

Šk +, TSS +

hintov m (tur. hinto) <mađ. = fijaker

„Ženskinje će u hintov, (...).“ str. 5

Šk +, TSS –

hodža m (tur. hoca) <pers. = vjeroučitelj, učitelj, nastavnik, profesor

„Po starim sufarama hodža je bio dužan samo kazati djetetu stanoviti harf kako se zove i šta znači, (...).“ str. 16

Šk +, TSS +

hòdža ž izv. (v. hodža) = hodžina žena

„Ja sam sjedila evo ovdje, - ne bogme, već eto tu, gdje ti sjediš, nevista, hòdža Terzaluša do mene, (...).“ str. 14

Šk +, TSS –

ihtijar m (tur. ihtiyar) <ar. = starac; prid. star

„Kad tamo, star ihtijar, ama vrlo nurli lica (...).“ str. 14

Šk +, TSS +

ilalakati gl. Škaljić navodi da je ovo naš glagol izveden od ar. illa (1966: 343) = izgovarati pobožne riječi na ar. jeziku

„Ona, naša dobra Nena, sjedila je u sobi, prislonjena legjima uz sobnu peć i ilalakala sa tespihom u ruci, a Halil-aga je uzimao abdest.“ str. 14

Šk + (ilakati), TSS –

imam m (tur. imam) <ar. = muslimanski svještenik koji predvodi klanjanje

„(...), a svak će priznati, da je na pr. povijest Islama, život pojedinih pejgambera, život imama i zaslužnih ljudi za Islam kao i razna pitanja šerijatska bolje znati nego li ne znati i t.d.“ str. 2

Šk +, TSS +

inad m (tur. inat) <ar. = inat, tvrdoglavost, samovolja

„(...), s druge se strane medju nama uvriežila zavist, inad, hased, mržnja (...).“ str. 8

Šk +, TSS +

irada ž (tur. irade) <ar. = volja, želja; naredba

„Poslovogja saveznih država u Carigradu obaviješten je na osnovi jedne irade, da će se sagraditi zavod (...).“ str. 18

Šk +, TSS +

islam m (tur. islam) <ar. = islam, muslimanstvo

„To se nadamo tim više, što su „Beharu“ lijepe i plemenite osnove; njegov je naime cilj: učvršćenje naše u svetoj nam vjeri – Islamu, (...).“ str. 2

Šk +, TSS +

islamski prid. (v. islam) = koji se odnosi na islam, pripada islamu

„Muslime zove – u njima budi / Svijest i ponos islamskog žara.“ str. 3
Šk -, TSS + (islami)

jacija ž (tur. yatsı) = suton, vrijeme oko dva sata poslije zalaska sunca
„Bilo je to iza jacije, baš osmi dan po hadžilar bajramu.“ str. 14
Šk +, TSS +

jagmiti se gl. (tur. yağma) <pers. = grabiti, otimati (glagol izveden iz pers. yağma – plijen, grabež; pljačka)
“(…), ostaše mjesta prazna, a za njih se malo prije jagmili i natezali.” str. 5
Šk +, TSS +

javer m (tur. yaver) <pers. = ađutant; pomoćnik
„U isto vrijeme imenovan je velikim javerom (agjutantom) carskim i odlikovan s najvećim redovima.“ str. 19
Šk +, TSS +

ječerma ž (tur. geçirme) = vrsta prsluka, dio starinske muške i ženske narodne nošnje
„Šaban sleže ramenima, jer na njemu ne bijaše ni ječermu, a kamo li džepa.“ str. 6
Šk + (v. đečerma, đečrma), TSS + (**geçirme** u savremenom turskom jeziku nema značenje prsluk, već ova gl. im. znači: prevoženje; prenošenje; upisivanje; postavljanje; ispraćanje; oblačenje; izvršavanje.) (2014: 538)

jok (tur. yok) = ne! nije! nema!
„Nije nam dakle ni na kraj pameti – ako bi nas ko krivo razumio – da mi tu „mladež“ poučavamo starije od sebe, jok!“ str. 2
Šk +, TSS +

kadija m (tur. kadı) <ar. = šerijatski sudija
„Kadija (Hilmi ef.“ str. 9
Šk +, TSS +

kadun ž (tur. kadın) = žena, dama, gospođa
„Anber-kadun, prijateljica njezina“ str. 9
Šk + (kaduna, kada), TSS +

kahvica ž (tur. kahve) <ar. = kafa; kafana
„(…), al tada i onako bijahu udrile jesenske mećave i društvo nastavilo igru obnoć kojekuda po zabitim kućama i kahvicama.“ str. 6
Šk +, TSS +

kaldırma ž (tur. kaldırım) <grč. = kamenom popločan put
„Sunce pripeklo u kaldrmu, vjetra ni ev’ (...).“ str. 5
Šk +, TSS +

kanat m (tur. kanat) = krilo (pernate životinje, prozorsko krilo)
„Poleti, Mustafa, vidi, ko je! rekoh mu, a dijete odleti i za tihni čas se vrati veleći, da nekakav garib čeka na vratima i zove me da izigjem na kanat.“ str. 14
Šk +, TSS +

kangal m (tur. kangal) = kančelo, svitak, rola
„Sagje Mujo u novu čaršiju, / Pa on kupi dva kangala zlata (...).“ str.13
Šk +, TSS + Škaljić navodi da je riječ tur. porijekla (1966: 391), TSS navodi grč. (2014: 755)

kat m (tur. kat) = red, sloj; sprat

„(...) a na prvom katu dvije spavaće sobe i ostalo.“ str. 17
Šk +, TSS +

komšija m (tur. komşu) = susjed

„(...) ali je za to bila i veselija i razgovornija kad bi je ko od akrebe ili komšija posjetio.“ str. 14
Šk +, TSS +

kube s (tur. kubbe) <ar. = svod, kupola

„Kube u sredini džamije biće visoko nad zemljom 33 stope i 6 prsta, (...)“ str. 17
Šk +, TSS +

kula ž (tur. kule) <ar. = utvrda u tvrđavi; toranj

„(...) / Da vam tuđi državljani pogranične kule ruše?“ str. 9
Šk +, TSS +

kur-an m (tur. Kur'an) <ar. = muslimanska sveta knjiga

„Djeca su naučila po ovoj sufari za godinu sasvim lijepo učiti kur-an.“ str. 15-16
Šk +, TSS +

lendžer/lengjer m (tur. lenger) <pers. = plitka činija, posuda; sidro

„Vratim se u kuću i za jedno po sahata, iznesem mu lendžer halve, a on je sasu u čevru (...)“ str. 15

„(...) što nas je tamo uvijek dočekaio lengjer suhих smokava i istučenih oraha – Bože sačuvaj! (...)“ str. 14

Šk + (lender), TSS +

lira ž (tur. lira) <ital. = novčana jedinica u Turskoj; nekadašnji turski novčić od sedam grama

„Računa se, da će se za gradnju džamije, osim kopovnine za gradilište potrošiti oko 2000 funti šterlinga (ingleskih lira).“ str. 17

Šk -, TSS +

lula ž (tur. lüle) <pers. = vršak čibuka u koji se stavlja duhan; kovrdža

„Za tim napuni lulu, odbi gusti dim i nastavi: (...)“ str. 12

Šk +, TSS +

magrib m (tur. magrip) <ar. = zapad

„Vidite, hadži Mehmed je bio evlija, a evlijama je cijeli dunja u findžanu vode, oni mogu za dekiku sa mašrika na magrib.“ str. 15

Šk +, TSS +

mahana ž (tur. bahane) <pers. = nedostatak, pogreška

„Lijepoj je pripovijetki i romanu zadaća osim toga još i to: da mahane ljudske prikaže da su zle kao što i jesu (...)“ str. 2

Šk +, TSS +

makar vezn. i riječca (tur. meğer) <pers. = izgleda da..., iako, barem

„Napose smo malu pažnju posvećivali odgoju i prosvjetnom napredku našega elementa, makar da o odgoju i stepenu obrazovanosti ovisi obstanak pojedinca i naroda.“ str. 8

Šk +, TSS +

mašrik m (tur. maşrik) <ar. = istok

„Vidite, hadži Mehmed je bio evlija, a evlijama je cijeli dunja u findžanu vode, oni mogu za dekiku sa mašrika na magrib.“ str. 15

Šk +, TSS +

medžidija ž (tur. meci diye) <ar. = srebrni novčić od dvadeset kuruša

„Otkud ti bolan bijela medžidija?“ str. 5

Šk +, TSS +

mejhana ž (tur. meyhane) <pers. = krčma, gostionica, kafana

„Što u dan zaradi, to u večer popij u mejhani.“ str. 13

Šk +, TSS +

mekteb m (tur. mektep) <ar. = muslimanska osnovna vjerska škola; škola

„I makar da je ovim ova sufara postala znatno opsežnija, ipak se je pokazao u mektebima krasan uspjeh.“ str. 15

Šk +, TSS +

menzil m (tur. menzil) <ar. = tatarska pošta u Turskoj Carevini; gostionica, konak; odmorište

„(...), a odavle na menzile morao je doći na granicu Srbije, gdje se bješe pojavio ustanak.“ str. 19

Šk +, TSS +

mezheb m (tur. mezhep) <ar. = sekta; način, metod, put; pravna škola

„(...); Vjera i sekta (mezheb); (...).“ str. 16

Šk +, TSS +

mihrab m (tur. mihrab) <ar. = udubljenje u zidu džamije u kome imam obavlja vjerski obred

„Mihrab će se napraviti od opeke i natkriće se svodom u arapskom slogu.“ str. 17

Šk +, TSS +

miraz m (tur. miras) <ar. = nasljedstvo, nasljeđe

„Na našem tlu je rasla i cvala, - / Nama je miraz od našeg roda: (...).“ str. 3

Šk +, TSS +

Misirac m (tur. Mısırlı) <ar. <jevr. = Egipćanin

„I dok smo se divili starim Misircima, kako su došli do balsama, koji je sačuvao tjelesa njihovih mrtvih do dana današnjega (...).“ str. 18

Šk + (Misirlija), TSS +

mualim m (tur. muallim) <ar. = učitelj, nastavnik mekteba

„Sad sufara je nova drukčije udešena, te mualim ako hoće da progje s djecom samo ono što je u sufari, već ima više posla, (...).“ str. 16

Šk +, TSS +

mujezin m (tur. müezzin) <ar. = džamijski službenik koji na munari uči ezan

„Za čuvarev i mujezinov stan biće u prizemlju jedna soba, (...).“ str. 17

Šk +, TSS +

mulazim m (tur. mülazım) <ar. = poručnik (u vojsci); stažista

„Iz te škole došao je u Harbiju, odakle je godine 1269. (1852.) izašao kao mulazim (poručnik).“ str. 19

Šk +, TSS +

munara ž (tur. minare) <ar. = visoki vitki toranj džamije sa kojeg mujezin poziva muslimane na molitvu

„Na jednoj strani lica podignuće se vrlo lijepa munara, (...).“ str. 17

Šk +, TSS +

muslim m (tur. müslim) <ar. = musliman

„Muslime zove – u njima budi / Svijest i ponos islamskog žara.“ str. 3

Šk +, TSS +

musliman/muslimanka/Musloman m (tur. Müslüman) <ar.+pers. = pripadnik islamske vjeroispovijesti

„Nauka je dakle farz (obvezatna dužnost) za svakog muslimana i muslimanku, a ta nauka obuhvata sve što je čovjeku potrebno da zna.“ str. 1

(Jedna od najprečih potreba nas Muslomana u Bosni i Hercegovini bila je ta, da imamo svoj čisto islamski list, (...).“ str. 6

Šk +, TSS +

mušir m (tur. müşir) <ar. = maršal

„Doduše Osman paša je tom prigodom promaknut na čast mušira, (...).“ str. 19

Šk +, TSS + (v. marešal)

nahoš prid. (tur. nahoş) <pers. = neprijatan, loš; poslab

„Tako i ove večeri, kad smo pošli, ponijeli smo „maličak) halve u knjizi, jer smo čuli da je nešto nahoš.“ str. 14

Šk +, TSS +

nena ž (tur. nine) = nana, baka

„Ona, naša dobra Nena, sjedila je u sobi, prislonjena legjima uz sobnu peć i ilalakala sa tespihom u ruci, a Halil-aga je uzimao abdest.“ str. 14

Šk +, TSS + (nene isp. nine)

nurli prid. (tur. nurlu) <ar.+tur. = svjetao, svjetla lica; uvažen

„Kad tamo, star ihtijar, ama vrlo nurli lica (...).“ str. 14

Šk +, TSS + (nurlu)

Osmanlija m (tur. Osmanlı) <ar.-tur. = Turčin

„Kod nas – na žalost – u tom se pogledu vrlo malo učinilo, makar da su Osmanlije već odavno počele raditi skroz novim načinom u početnom podučavanju.“ str. 15

Šk +, TSS +

padišah m (tur. padişah) <pers. = car, vladar

„(...); o izdaji tu se radi / Proti sv’jetlom padišahu i pravednoj mojoj vladi.“ str. 11

Šk +, TSS +

palanka ž (tur. palanka) <mađ. = malo drveno utvrđenje na drumovima

„Na granici Herceg-Bosne palanka se mala diže; (...).“ str. 11

Šk -, TSS +

pamuk m (tur. pamuk) <pers. = pamuk

„(...) ta nijesi ni lego, a već se zavezo u tvrd san, tvrd i gluhi ko gluha noć, a sladak, mehak k’o mehki pamuk!“ str. 4

Šk +, TSS +

para ž (tur. para) <pers. = novac

„Kolik dlan o dlan, a Šaban natrag s duhanom, šećerom i - - punim pregrštem para.“ str. 5

Šk +, TSS +

paša m (tur. paşa) = titula visokih vojnih i civilnih dostojanstvenika u Osmanskom carstvu; general

„Tako je Osman paša – što se kaže – preko noći postao najpopularniji čovjek.“ str. 19

Šk +, TSS +

pašin prid. (v. paša) = koji pripada paši
„kćeri Abdullah pašine“ str. 9
Šk -, TSS -

pejgamber a.s./pejgamberi m (tur. peygamber) <pers. = Božiji poslanik, prorok
„Ove je uzvišene riječi rekao najveći božiji milosnik, naš pejgamber a.s.“ str. 1
„(...), život pojedinih pejgambera, život imama i zaslužnih ljudi za Islam kao i razna pitanja šerijatska (...).“ str. 2
Šk +, TSS +

pekmez m (tur. pekmez) <pers. = džem, uvareni sok od kakvog voća
„(...), a odmah, veli, da mu je zamirisalo poveleško maslo i mostarski pekmez.“ str. 14
Šk +, TSS +

rahmet m (tur. rahmet) <ar. = božija milost, pokoj; rahmet predati = pokoj mu duši
„Allah rahmeteyle! – predamo mu rahmet svi u jedan glas.“ str. 15
Šk +, TSS +

rahmetli prid. (tur. rahmetli) <ar.+tur. = umrli, pokojni
„To vam je bio rahmetli hadži Mehmed.“ str. 15
Šk +, TSS +

ruždija ž (tur. rüştüye) <ar. = prvi stupanj srednje škole
„Poče i ruždija, al Omera ni od lijeka.“ str. 6
Šk +, TSS +

ruždijanski prid. (v. ruždija) = koji pripada ruždiji, koji se odnosi na ruždiju
„Krasan je ljetni dan, vedar kao staklo, a još smo u raspustu ruždijanskom.“ str. 5
Šk -, TSS -

sabur učiniti gl. (tur. sabır) <ar. = trpiti, strpljivo podnositi
„(...) pa brate, to je lahko, malo sabur učini, i evo halve...“ str. 14
Šk + (saburiti v. sabriti), TSS + (sabır)

sadrazem m (tur. sadrazam) <ar. = veliki vezir
„Bože živi sadrazema i visoko carsko vijeće!“ str. 10
Šk + (sadrazam), TSS +

sahat m (tur. saat) <ar. = sat, časovnik; vrijeme
„Vi kažete, da mogu za tri sahata biti u selu Marsi?“ str. 12
Šk +, TSS +

salavat m (tur. salavat) <ar. = molitve
„Starica se malo ispravi i, proučivši na pola glasno salavat, otpoče: (...).“ str. 14
Šk +, TSS +

sandžak m (tur. sancak) = zastava, bajrak; administrativna jedinica u Osmanskom carstvu
„Ta dosta je nama znati vilajete i sandžake.“ str. 10
Šk +, TSS +

sandžak beg m (tur. sancak beyi) = guverner sandžaka
„Sandžak bezi nek se brinu za gradove i palanke.“ str. 10
Šk +, TSS +

sečija ž (tur. seki) = drvena klupa uza zid (za sjedenje i ležanje) prekrivena dušecima

„(...) i Nena upre rukom u sećiju, - kad li neko zakuca na vrata.“ str. 14
Šk +, TSS + (samo u značenju: kamen, nasip za sjedenje; kamena osnova; terasa)

sejriti gl. (tur. seyir) <ar. = razgledati, promatrati
„Ili s visine gleda,... sejri, pa da onda nehajno odleti.“ str. 15
Šk +, TSS +

serasker m (tur. serasker) <pers.-ar. = vrhovni komandant
„Što je to preduzeo na svoju ruku bez zapovijedi ratnog vijeća u Carigradu serasker ga svrgne i na njegovo mjesto imenuje Fazli pašu.“ str. 19
Šk +, TSS +

serhadski prid. (v. serhat) = koji se odnosi, koji pripada serhatu
„Nu nedavno oteše ga ti serhadski muslomani. str. 9
Šk + (serhat), TSS + (serhat)

silahdar m (tur. silahdar) <ar.-pers. = oružnik, službenik koji se brinuo o oružju
„Carski silahdar (Selim-aga)“ str. 9
Šk +, TSS +

sofra ž (tur. sofr) <ar. = trpeza, sinija
„U sofri je bio sa hadži Mehmedom (alahrahmeteje!) i tvojim ocem.“ str. 14
Šk +, TSS +

sokak m (tur. sokak) <ar. = uska ulica
„(...); djevojke onamo pjevaju, a sve je izvirilo po susjednim kućama, po tarabama, sokaci, proč ne možeš.“ str. 5
Šk +, TSS +

sufara ž (tur. supara) <pers. = arapski bukvar
„Ova se sufara razlikovala od starih (...).“ str. 15
Šk +, TSS +

sultan m (tur. sultan) <ar. = vladar
„Tu palanku v'jeće ište, a sultan je njemu daje, (...).“ str. 11
Šk +, TSS +

sultanov prid. (v. **sultan**) = koji pripada sultanu
„Povjerenstvu je stavljen na čelo sultanov agjutant Sadik-el-Muejjed paša, (...).“ str. 17
Šk -, TSS -

sure n (tur. sure) <ar. = sura, poglavlje u Kur'anu
„(...) što su se spajanjem harfova sastavljale čitave riječi djelomice već poznate djeci iz naučenih sureta ili dova.“ str. 15
Šk +, TSS +

šadrvan m (tur. şadırvan) <pers. = šedrvan, fontana, vodoskok sa bazenom
„Pred džamijom će se urediti vrlo lijepa bašča i šadrvan sa fiskijama.“ str. 17
Šk +, TSS +

šećer m (tur. şeker) <pers. = šećer
„treba kupit što god. / Pa kupi! / Šta? / Šećera. / A duhana? / Kupi oboje!“ str. 5
Šk +, TSS +

šeh m (tur. şeyh) <ar. = starješina tekije; starješina arapskog plemena

„šeh Fevzija“ str. 9
Šk + (šeh, šejh), TSS +

šenluk m (tur. şenlik) <pers.-tur. = veselje, slavlje, radost
„Svatovi i šenluk njihov dugo se još spominjao u gradu, ali za nas to minu, mi krenusmo u igru.“
str. 5
Šk +, TSS +

šerijatski prid. (tur. şeriat) <ar. = koji se odnosi na šerijat
„(...) kao i razna pitanja šerijatska bolje znati nego li ne znati i t.d.“ str. 2
Šk -, TSS -

šičar m (tur. şikâr) <pers. = korist, dobitak, plijen
„Nemoj mislit, da će vezir zaboravit svog pisara, / I tebi će biti dio dobar dio od šičara.“ str. 11
Šk +, TSS +

taban m (tur. taban) = donja strana stopala
„Po cio Božiji dan na onoj žezi, po bujnim poljima, trči skači, sav u goloj vodi, a tabani bride, al’
to niko i ne opaža.“ str. 4
Šk +, TSS +

tabor m (tur. tabur) = bataljon vojske; odred
„U to kao grom iz vedra neba iz srpskoga tabora doletje gjunle (topovsko zrno) i korak dva od
paše zadre u ledinu (...).“ str. 20
Šk +, TSS +

taraba ž (tur. taraba) <pers. = ograda od dasaka
„(...); djevojke onamo pjevaju, a sve je izvirilo po susjednim kućama, po tarabama, sokaci, proč
ne možeš.“ str. 5
Šk +, TSS +

tarif m (tur. tarif) <ar. = definicija, određivanje pojma
„Definicija (tarif) povjesti islamske vjere i podjela; (...).“ str. 16
Šk + (samo: tarif učiniti), TSS +

tatar m (tur. tatar) <pers. = poštar, glasonoša
„I tataru jednom reci: nek pripravan s konjem dogje, (...).“ str. 11
Šk +, TSS +

temelj m (tur. temel) <grč. = osnova, baza
„I dan po dan, al daj, ko će znat onda, po temelju pokvariše dijete.“ str. 6
„(...), a širina će joj biti u temelju 6 stopa i tri prsta.“ str. 17
Šk -, TSS +

temeljni prid. (v. temelj) = koji je sa osnovom; čvrst, postojan
„I kako nema drveta bez debla, tako ne može biti ni čovjeka bez srдца, a što je srće u čovjeku,
to su temeljni osnovi u našoj vjeri.“ str. 8
Šk -, TSS + (temelli)

tespih m (tur. tespih) <ar. = brojanica
„Ona, naša dobra Nena, sjedila je u sobi, prislonjena legjima uz sobnu peč i ilalakala sa tespihom
u ruci, a Halil-aga je uzimao abdest.“ str. 14
Šk +, TSS +

timar-defterdar m (tur. timar defterdar) <pers. = šef timarske službe koji vodi evidenciju timara
(feudalnog posjeda)
„Timar-defterdar (Sulejman beg)“ str. 9

Šk +, TSS + (samo odvojeno: timar <tur., defterdar <ar.-pers.)

topalast prid. (tur. topal) = hrom

„Kad sam bio blizu kuće, pojavi se jedno topalasto šcene i lajući poleti prema meni.“ str. 12

Šk +, TSS + (topal: hrom, ćosav)

tura ž (tur. tuğra) = tugra, sultanov monogram

„Volja vaša odmah sada pod carsku će turu doći.“ str. 11

Šk +, TSS +

tura, jazija ž (tur. tuğra, yazı) = dječija igra u kojoj se baca novčić uvis, tura-grb ili lik vladara, jazija-vrijednost novca

„Tura, jazija; digni, jedan nosi, drugi gleda.“ str. 6

Šk +, TSS + (samo kao odvojene komponente: tuğra, yazı)

turali prid. (tur. turalı) = koji je sa tugrom

„Turali mu ferman piši! neka vrši, što car veli; (...).“ str. 11

Šk +, TSS +

turski prid. (tur. Türk) = koji se odnosi na Turke

„Ljubim skut i dobru ruku zastupniku turske slave, (...).“ str. 11

Šk -, TSS +

umuhaseriti gl. (tur. muhasara) <ar. = blokirati, opsjedati; zabaviti o jadu

„Buri su pametno učinili, što su tu umuhaserili generala *Whita* i njegove čete.“ str. 19

Šk -, TSS + (samo: muhasara – opsada, blokada)

urnek m (tur. örnek) = uzorak, mušta, obrazac

„(...), ovom zbirkom pjesama obogatio je tursku književnost i izložio urneke, kako treba pomladiti poeziju, (...).“ str. 17

Šk +, TSS +

utaboriti se gl. (v. tabor) = postrojiti se u redove

„Na prvom udarcu porazio je Srbe i utaborio se na Izvoru, (...).“ str. 19

Šk +, TSS –

vala uzv. (tur. vallahi) <ar. = bogme, zaista, odista, baš

„Imam vala haljina!“ str. 5

Šk +, TSS +

valide – sultan ž (tur. valide-sultan) <ar. = majka (budućeg) sultana

Nema primjera, navedeno na str. 9

Šk -, TSS +

vaziti gl. (tur. vaaz) <ar. = pripovijedati, propovijedati

„(...), kad bude u njoj vazio i pripovijedao o uzvišenosti islamske vjere.“ str. 17

Šk +, TSS + (samo: vaaz)

velahavle uzv. (tur. lahavle) skraćeno od ar. wa la hawla wa la quwata... = Bože moj! Bože sačuvaj! (pri iskazivanju ljutnje, čuđenja)

„Velahavle, ko je u ovo doba, bogme mi ne bi drago.“ str. 14

Šk +, TSS +

vezir m (tur. vezir) <ar. = najviša titula u državnoj hijerarhiji Turske carevine; ministar

„Ja prilike tamo poznam, jer sam dulje vezir bio / u Bagdatu, pa sam dobro Perzijance proučio.“ str. 10

Šk +, TSS +

vezirev/ vezirski prid. (v. vezir) = koji se odnosi na vezira

„Sabit-čauš, vezirev glasnik“ str. 9

„Sva vezirska pratnja prsne glavom bez obzira, (...)“ str. 20

Šk -, TSS –

vilajet m (tur. vilayet) <ar. = pokrajina, provincija

„Ne, ja sam se raspitao kod bosanskog vilajeta (...)“ str. 10

Šk +, TSS +

zaintačiti gl. (tur. intak) <ar. = navaliti sa pitanjima, zapitkivati

„A, kako to Neno, kako ga je izliječila? – zaintačismo mi svi.“ str. 14

Šk +, TSS navodi *intak*, ali samo u značenju prozopopeja, personifikacija

zanat m (tur. sanat) <ar. = umjetnost, zanimanje, vještina

„Tom se svak čudio, a oni na „Šarinim klupama), igrači od zanata i ljudi svakakva glasa, posmješivali se.“ str. 6

„Po zanatu sam drvar, a deset je godina, odkako sam oženjen.“ str. 12

Šk +, TSS +

zanatlija m (tur. sanatçı) <ar. + tur. = umjetnik, majstor

nema primjera, navedeno u *Slovčana zadaća* i *Zagonetka*, str. 20

Šk +, TSS +

Zemzem m (tur. zemzem) <ar. = vrelo, bunar u blizini Ćabe u Meki.

„(...); Grad Mekka i Zemzem-bunar; (...)“ str. 16

Šk +, TSS +

Br. 2, God. I (str. 21-36)

ahir zeman m (tur. ahir zaman) <ar. = pretkijametsko doba, doba pred smak svijeta

„Nesta starih žena, dočeka jedna sijelkinja, a ostale joj sve ulečeše u riječ: 'Nesta, ja – ko ahir zeman'.“ str. 23

Šk +, TSS +

akran m (tur. akran) <ar. = parac, vršnjak; ravan, jednak; školski drug

„Akрана ni ljepote nije joj bilo u cijelom šeheru.“ str. 23

Šk +, TSS +

alejk selam izraz (<ar. `aläyk-ä-ssälâm) = otpozdrav, odgovor na pozdrav selam alejk (v.)

„Alejk selam zete i ne zete!“ str. 30

ama „Misli su Vam lijepo, ama u pojedinim rečenicama; al u cjelini jedno s drugim nema nikakve sveze.“ 36.

amanet „Već kao dijete zagledavale su je neke hanume, ali je majka nije nikome dala – ugovorila je za Šemsibega, Osman begova sina i uzela amanet.“ str. 23

amidža m (tur. amca) <ar. = 1. stric 2. *figur.* starac, deda

„Otac mu dade sablju i štit; stari amidža dugu pušku, komad oružja osrednje ruke.“ str. 28

Šk +, TSS +

arap „Pun grad arapa ni otkuda vrata.“ str. 36

ašik se učiniti gl. (tur. aşk) <ar. = zaljubiti se; zaželjeti

„Za Zlatom se ašik učinio, (...)“ str. 30
Šk +, TSS +

badža ž (tur. bacı) = sestra, žena, stara kućna služavka.

„Dok je badža štrcala vodu sa prsta, obilazila do sedam puta oko lonca, (...)“ str. 23
Šk +, TSS +

bahat m (vjerovatno izv. od bahnuti, basati, tur. gl. basmak) = hod, udaranje nogama o tle pri koraćanju.

„Čuješ li ti bahat od tud?“ str. 26
Šk +, TSS (basma- gaženje, prohodavanje)

bajati gl. (tur. baymak) = čvarati, vraćati

„Ja bajem, a on: boli me, kad ko govori nekom ili se opravdava, a onaj ga i ne sluša nit mu razloga prima.“ str. 24

„Kad se baje, u oči se gleda, reknu čovjeku, koji ti za legjima govori, nije iskren.“ str. 24
Šk +, TSS +

bajraktar m (tur. bayraktar/bayrakdar) <tur.-perz. = zastavnik, k. nosi bajrak.

„(...), Gorskog vuka, Husu bajraktara; (...)“ str. 30
Šk +, TSS +

baš „Baš ni tebi!“ str. 26

bašča „Trkom sagje u zelenu bašču, (...)“ str. 31

bedem m (tur. beden) <ar. = zid tvrđave, gradska utvrda u obliku debelog zida oko grada

„Opasana jakim bedemom, što je na bokovima zaštićen tvrdim kulama, u koje su se često zabijala taneta.“ str. 29

Šk +, TSS +

beg „Njegov otac Muhamed beg imagjaše mlagjeg brata po imenu Osman bega (...)“ str. 29

„Behar“ „Ovako se zove, knjiga, što je nedavno izišla, a kojoj je autorom urednik našega „Behara“ Safvet beg Bašagić-Redžepašić, (...)“ str. 32

behar (v. vakat, primjer na str. 23)

bejt m (tur. beyit) <ar. = distihon, poetska vrsta izražena s dva polustiha, istom rimom.

„Nekoliko bejtova iz divana Hazreti-Alijina: (...)“ str. 21

Šk -, TSS +

benetati gl. (tur. bön) = budalasati, govoriti gluposti

„(...), al neki bi često došli i obdan, pa sjedi tu i benetaj.“ str. 35

Šk + (navodi: benaviti (se)), TSS + (samo: bön- tupav, blesav)

bitisati gl. (tur. bitmek) = propasti, uginuti, nestati.

„I ta misa već bitisa!“ str. 27

Šk +, TSS +

boj m (tur. boy) = stas, uzrast, rast

„On bijaše snažan, visoka boja vitka stasa, u plećima širok, a u pasu tanak.“ str. 28

Šk +, TSS +

budžak m (tur. bucak) = ugao, kut.

„(...) ni rođjaka ni rođice, a vazda po puni budžaci nekakvih trava.“ str. 22
Šk +, TSS +

bujruntija „(...) „fermani, bujruntije i druge listine, koje truhnu po tavanima i policama, nijesu ispitane, a ni razni natpisi po javnim gragjevinama. (...)“ str. 33

čardak „Istu večer bio je pun čardak kona na sijelu.“ str. 23

čauš „A je l' došo Sabit-čauš?“ str. 27

četovogja m (v. četa) = zapovjednik čete

„Kad i kad projaše kakav četovogja sa svojom pratnjom puškom o ramenu (...)“ str. 30
Šk navodi četobaša m (slov.-tur-), TSS -

ćatib „Jest – baš mi ga dade sada / Mehmed – ćatib sa isprikom: (...)“ str. 26

ćatija ž (tur. çatki) = tanko svileni platno kojim se pokriva nevjesta; poveza za glavu (za žene)

„Da izvadim stambolsku ćatiju, / Da ja rusu svoju stegnem glavu, (...)“ str. 31
Šk + (navodi ćatija, v. ćatkija), TSS +

ćefenak m (tur. kepenk) = krilo, kanat starinskog dućana koje služi mjesto vrata

„Trgovci puše sjedeći na ćefencima, na kojima su naslagane indijske, perzijske i evropske tkanine, te poslužuju svoje mušterije.“ str. 30
Šk +, TSS +

ćehaja-beg „Ćehaja-beg ode.“ str. 27

ćurak m (tur. kürk) = krzno, odjeća od životinjskog krzna, bunda

(v. perčin, primjer na str. 35)
Šk +, TSS +

ćutubhana ž (tur. kütüphane) <ar.-pers. = knjižnica, biblioteka

„Godine 1896. otišao je sa svojim najglavnijim učenicima sa ogromnom bibliotekom (ćutubhanom) (...)“ str. 33
Šk + (v. kutubhana), TSS +

dalalet m (tur. dalalet) <ar. = zabluda, pograška

„(...) da će zamračene nezalice ostati na krivom putu (dalalet), (...)“ str. 25
Šk -, TSS +

Darulmuallimat „Za to se u njih najprije osnovao 1282 p. h. Darulmuallimat (ženska preparandija) te kad je ovaj zavod pružio prvi svoj plod, (...)“ str. 32

deda m (tur. dede) = djed, dedo

„U našega dede puška do grede; (...)“ str. 36
Šk +, TSS +

derviš m (tur. derviş) <pers. = pripadnik derviškog reda; siromah, ubog čovjek

„Na drugom mjestu čuješ nekakva derviša, koji je došao iz tugjine (...)“ str. 30
Šk +, TSS +

derviški prid. (v. derviš) = koji se odnosi na dervise

„Ovaj je tarik derviški osnovan prije 800 godina, (...)“ str. 35
Šk -, TSS -

deva ž (tur. deve) = kamila

„Po više deva zajedno koračaju jedna za drugom, a za njima čuje se dreka njihova čuvara.“ str. 30

Šk +, TSS +

din-dušman m (tur. dindüşman) <pers. = vjerski neprijatelj, zakleti neprijatelj

„Kad ti reče: „Jesi li ti žena ovog din-dušmana, / Što u vlaške ruke daje sto tisuća muslomana?“ str. 27

Šk +, TSS + (samo kao odvojene komp. din i düşman)

dolama ž (tur. dolama) = vrsta starinske muške i ženske nošnje

(v. perčin, primjer na str. 35)

Šk +, TSS +

dova „Šta ćeš? – na koncu će Fatime-hanuma – kad prouči nakvu dovu, čini mi se otvori se sve sedam nebesa, a odonuda posukaše meleći.“ str. 23

dućan „Duž ulica poredani trgovački dućani jedan do drugoga.“ str. 30

dvokatni (v. kat) „Ogromne i isprepletene ulice vijugaju se sredinom izmegju velike gromade kuća, megju kojima ima mnogo dvokatnih.“ str. 30

džaba pril. (tur. caba) = badava, besplatno

„Drži me sita, čuvaj mi žita, veli se ironički za čovjeka, koji hoće svagdje da se nagje, a sve o malom trošku ili džaba.“ str. 24

Šk +, TSS +

džamija „Muhsin je znao, da njegov stric ide svaki dan u to doba sa svojim sinovima u džamiju.“ str. 30

dželile prid. (tur. celil) <ar. = veliki, poznat, slavan

„Osobito pak 125. ajeti dželile Nahl-sure izvrsno nam tumači ovaj naš predmet rasprave naime kako treba narod podučavati i iršad činiti.“ str. 24

Šk - (samo kao vlastito ime Dželil), TSS +

dženaza ž (tur. cenaze) <ar. = muslimanski sprovod

„Odneseše dženazu klanjaše, (...)“ str. 31

Šk +, TSS +

džep „A sad sam vam stvarca mala / U džepu me vi imate.“ str. 36

dževab m (tur. cevap) <ar. = odgovor

„Na sudnjemu danu s kojim obrazom ćeš sutra stati, / I sudiji svemogućem na pitanje dževab dati?“ str. 27

Šk +, TSS +

efendija „Pripovijeda se, da je glasoviti Salim-ibni Džad sobom kazivao, da je bio rob kod jednog efendije, koji ga je za trista drama srebra kupio, (...)“ str. 22

emer m (tur. emir) <ar. = zapovijed, nalog, naredba

„Tako je prozvala neka pašinica, kadno joj božijim emerom kurtarisa sina od uroka.“ str. 22

Šk +, TSS + (emir)

emir m (tur. emir) <ar. = vladar, prvak, vođa

„Megjutim, makar da on to nije znao, izgledao je ipak, dakle onako pod oružjem, kao kakav emir.“ str. 28

Šk +, TSS +

evlad m (tur. evlat) <ar. = dijete, sin ili kćerka

„Kad mu se rodila šći Šefika više nije ni imao od srca evlada, pir se kazivao na daleko i široko, (...)“ str. 23

Šk +, TSS +, potomci

fal m (tur. fal) <ar. = gatanje, vraćanje

„Da je nije, kome bi otišla, da ti ogleda, baci fal?“ str. 22

Šk +, TSS +

ferman m (tur. ferman) <pers. = sultanov ukaz, carska zapovijest

„Je l' željeni ferman došo?“ str. 26

Šk +, TSS +

gajtan m (tur. kaytan) <ar. <grč. = pamučna ili svilena upredena ili pletena vrpca, gajtan

„Ona traži svilene gajtane; (...)“ str. 31

Šk +, TSS +

hajde „Hajde obuhvati ono deblo jabukovo što moreš bôlje, pa ću ti ja onda kazat dalje.“ str. 32)

hajir (v. hajr) „Nije hajir, već nehajir majko!“ str. 31

hajirola uzv. (tur. hayrola!) <ar.-tur. = kojim dobrom, neka bude dobro, dabogda prema dobru

„Hajirola, sine Osman beže!“ str. 31

Šk +, TSS +

halifa „Halifa pozove kodžu preda se i zapita ga: (...)“ str. 22

hanum „Esmahanum ode u pokrajnju sobu.“ str. 26

hanuma „Čestita hanuma! – još ona jedina od starih žena.“ str. 22

haps m (tur. hapis) <ar. = hapšenje, lišavanje slobode

„Ako paša za to čuje, biće hapsa i okova.“ str. 28

Šk +, TSS +

harem m (tur. harem) <ar. = žensko odjeljenje u muslimanskoj kući

„Sala izmegju, harema i konaka urejena raskošno po istočnom ukusu.“ str. 26

Šk +, TSS +

Hasbašča ž (tur. haz-bahçe) <ar.-pers. = bašta posebne vrste po ljepoti ili namjeni, perivoj

„Jazuk vama, Baše Sarajlije! / Čije zlato visi u Hasbašči, / U Hasbašči o žutoj naranči.“ str. 31

Šk + (v. hazbašča), TSS + (navodi samo kao odvojene komponente: haz i bahçe)

havas m (tur. havas) <ar. = inteligencija, viši krugovi

„Narodne velikane (havas) zovi u pravu vjeru i na put spasa (...)“ str. 24

Šk +, TSS +

hodža „Slučajno ih negdje smotrio jedan hodža, te ih naružio i rastjerao.“ str. 22

hrsuz m (tur. hirsız) = lopov, kradljivac

„Carska se ne poriče; sluge odmah čim se smrkne posjedaju oko jabuke i čekaju hrsuza.“ str. 31

Šk +, TSS +

hršum m (tur. hışım) <pers. = srdžba, gnijev

„On dozove sluge pa na njija hršum, ko krade jabuke; ali oni ne znaju.“ str. 31

Šk +, TSS +

hurma ž (tur. hurma) <pers. = datulja

„(...) napose zasagjuju i goje paome (hurme) i masline.“ str. 33

Šk +, TSS +

Imami „Pripovijeda se, da Imami-Aliju prosti svijet nije cijenio, (...)“ str. 22

insan m (tur. insan) <ar. = čovjek, osoba

„Bile su krasne, još nikad ne vidje onako lijepa insana, (...)“ str. 23

Šk +, TSS +

iršad m (tur. irşat) <ar. = pokazivanje pravog puta, upućivanje

(v. ajeti dželile, primjer na 24.str.)

Šk -, TSS +

islam „(...), da se naši vjerski temelji i istina islama jasnim i nepobitnim dokazima dokazuje (...)“ str. 24

jaran m (tur. yaran) <pers. = prijatelj, drug

„Ovaj slučaj bijaše u toliko žalosniji, što su Muhsin i Elem bili do tog časa nerazdruženi jarani; (...)“ str. 29

Šk +, TSS +

jarugast prid. (tur. yarık) = rascijepljen, raspolučen

(v. nepokaldrman, primjer na str. 30)

Šk + (samo: jaruga), TSS +

jazuk uzv. (tur. yazık) = šteta! na sramotu!

„Jazuk vama, Baše Sarajlije!“ str. 31

Šk +, TSS +

kadun „Anber-kadun ode.“ str. 26

kahva ž (tur. kahve) <ar. = kafa; kafana

„Članovima je strogo zabranjeno pušiti i kahvu piti.“ str. 33

Šk +, TSS +

kal m (tur. kal) = topljenje rude, rastvor

„Zlato se i u kalu znade.“ str. 21

Šk +, TSS +

kanat „Zatvorivši kanat za sobom, udari mandal na vrata, a ključem prevrne bravu.“ str. 30

kandžija ž (tur. kamçı) = bič; debeo konopac, uže

„(...) jedan od ovih posljednjih udario kandžijom jednog kmeta Ahmedžika.“ str. 28

Šk + (v. kamdžija), TSS +

kapija ž (tur. kapı) = vrata, sporedna vrata na ulicu ili dvorište

„(...), što se izvjesje na ogled na gradskoj kapiji.“ str. 29

Šk +, TSS +

kasaba ž (tur. kasaba) <ar. = varoš, manji provincijski grad, palanka

„(...) glasilo se po kasabama pa čak dokučilo i do šehar Sarajeva.“ str. 22
Šk +, TSS +

kaur m (tur. gâvur) <pers.= hrišćanin, vlah; bezbožnik
„Ta danas bi u kaure sve *nas* prodo, pa i *tebe* (...)“ str 27
Šk + (v. đaur), TSS +

kavaz m (tur. kavas) <ar. = stražar, pandur, naoružani pratilac neke ličnosti
„Progje li tuda kakav četnik, kavaz kakvog velikana, ili jednostavno čovjek, (...)“ str. 30
Šk +, TSS +

kavga ž (tur. kavga) <pers. = svađa, prepirka
„(...) obustavi kavgu i možebitni krvavi zaplet megju dva sultana.“ str. 33
Šk +, TSS +

kidžret m (tur. hicret) <ar. = početak računanja muslimanske ere; seoba
„Godine 169. po kidžretu umro je jedan misirski naučenjak u Kairu (...)“ str. 35
Šk +(hidžret), TSS +

kjerim prid. (tur. kerim) <ar. = darežljiv, velikodušan
„Fahrudini-Razija, pošto je pravce iršada na gornji način rastumačio, prikazao i vrijedno značenje ovog ajeti kjerima i uzvišene ljepote, koje su u njemu sadržane, (...)“ str. 25
Šk – (samo: Cerim - vlastito ime), TSS +

kočija ž (tur. koçu) <mađ. = ukrašena kola za šetnju, zatvorena kola
„Na putu sa kolodvora u dvor, carska se kočija ustavila kod slavoluka (...)“ str. 34
Šk +, TSS +

konak m (tur. konak) = prenočište; rastojanje koje se pređe za jedan dan
„(...) te koja je od Džerabuba udaljena 12 konaka.“ str. 34
„Fatime-hanuma, vrlo udovica rahmetli Sulejman efendije došla je iz dva dana hoda Ibret-hanumi na konak, (...)“ str. 23
„Jer inače s mjesta ću ga iz konaka odstraniti.“ str. 27
Šk +, TSS +

kovrčiti se gl. (tur. kıvrıcık) = svi(ja)ti se u uvojke
„Njegova crna kosa kovrčila se u bujnim pramovima, (...)“ str. 28
Šk + (kovrdža), TSS +

kubur m (tur. kubur) = futrola; kožna torba
„Da, kroz kubur neko šeće.“, str. 26 (u fusnoti: Hodnik, koji spaja harem sa konakom., str 26)
Škaljić i TSS ne nude značenje koje je navedeno u primjeru.

kula „Kad ja rečem i sva Bosna da je crkva s kule dvije, (...)“ str. 27

kurtarisati gl (tur. kurtarmak) = spasiti (se), izbaviti (se)
(v. emer, primjer na str. 22)
Šk +, TSS +

mana ž (v. mahana) „(...) / Il ta mana samo tebe kroz bujicu sv'jeta prati?“ str. 26

mandal m (tur. mandal) = drvena greda ili željezna šipka koja se stavlja preko vrata radi zatvaranja
(v. kanat, primjer na str. 30)
Šk +, TSS +

mangala ž (tur. mangal) <ar. = roštilj

„I u času plamsala je vatra na mangali, a krnjav lonac pun bilja vreo na plamenu.“ str. 23

Šk +, TSS +

mekteb „Ima po prilici četrdeset godina kako se u Turskoj počelo raditi o uregjenju ženskih mekteba.“ str. 32

meleć m (tur. melek) <ar. = anđeo

(v. dova, primjer na str. 23)

Šk +, TSS +

mezar m (tur. mezar) <ar. = grob, raka

„Dok klanjaše, u mezar metnuše, (...)“ str. 31

Šk +, TSS +

muanid prid. (tur. muannit) <ar. = uporan, istrajan, tvrdoglav

„Muanide (tvrdoglavce) pak uvjeri logičkim zaključcima sa pretpostavkama, koje su općenito ili bar kod njih priznate, a nastoj i lijepom polemikom (mudžadele), (...)“ str. 24

Šk -, TSS +

muderris m (tur. müderris) <ar. = profesor, predavač u medresi

„Turski napisao Musa-Ćazim, muderris na Fatihu u Carigradu, preveo Fehim Spaho.“ str. 24

Šk +, TSS +

mudžadele ž (tur. mücadele) <ar. = borba, bitka, boj

(v. muanid, primjer na str. 24)

Šk -, TSS +

mufessir m (tur. müfessir) <ar. komentator, tumač Kur'ana

„Fahruddini Razija (glasoviti mufesir arapski) rastumačio je, (...)“ str. 24

Šk -, TSS +

mujezin „Već i mujezini oglasiše se sa vitih munara pozivajući u jedan mah dugim, zvonkim glasom malo i veliko na vršenje dužnosti Božije.“ str. 30

mukaddem prid. (tur. mukaddem) <ar. = muški pojas bolje vrste od posebne tkanine; prethodni, raniji

„Utegnu se mukaddemom pasom, (...)“ str. 31

Šk + (mukadem), TSS + (samo u značenju prethodni, raniji; premisa)

mulazim „Muhsin ne smišljaše ništa manje, nego se oboriti neposredno na Abdullaha Muradžika, jednog mulazima emira kandaharskog i njega usmrtiti.“ str. 29

munara „Petak bješe niko ne vidješe, / Al' ugleda Mujezin s' munare, (...)“ str. 31

murećef m (tur. mürekkep) <ar. = mastilo

„Naučenjak je tu slučajno nešto, pisao pa kako je zamazao prste tintom (murećefom) tražio, da ih o što otare.“ str. 21

Šk +, TSS +

mušterija ž (tur. müşteri) <ar. = kupac

„Iza toga prošlo nekoliko godina, još nekoliko mušterija pokucalo na Fatime-hanuminim vratima, ali se svi povратиše praznih ruku.“ str. 23

Šk +, TSS +

nana (v. nena) „Vidjela ih je iste onake, kakve joj je njena nana još u djetinjstvu kazivala.“ str. 23

naranča ž (tur. narenc) <pers. = pomorandža
„Objesi se o žutoj naranči, / Objesi se žalosna joj majka.“ str. 31
Šk +, TSS +

nepokaldrman prid. (v. kaldrma)
„Po duguljastim, tijesnim, mjestimice vrlo širokim, nepokaldrmanim i jarugastim ulicama nagomilala se velika množina (...).“ str. 30

obeharati gl. (v. behar) = procvjetati, rascvjetati (se)
„I zbilja jabuka obehara i rodi sve samim zlatnim jabukama, (...).“ str. 31

odaja ž (tur. oda) = soba
„Zlata ode u šikli odaju, (...).“ str. 31
Šk +, TSS +

Osmanlije „Osmanlije su odmah osjetile prvu i najveću potrebu u tom pogledu, (...).“ str. 32

osmanlijsko prid. (v. Osmanlija) „Gdje na otpor udrin mora svako mnijenje osmanlijsko.“ str. 27)

pare „Po srijedi param posipahu: (...).“ str. 31

paša „(...) / Gdje Abdullah paša silni sa ponosnom Bosnom vlada.“ str. 27

pašinica ž (v. paša) (v. emer, primjer na str. 22)

pazar m (tur. pazar) <pers. = pijaca
„Da mu brže taj trenutak stigne, uputi se mirnim korakom u pazar, (...).“ str. 29
Šk +, TSS +

pejgamber a.s. „(...), to je našem pejgamberu a.s. gore navedenim ajetom naloženo, (...).“ str. 25)

pejgamberluk (tur. peygamberlik) v. pejgamber = proročanska misija
„(...) da se svakom sloju naroda rastumače i dokažu temelji vjere kao božanstvo, pejgamberluk, povrata na onaj svijet i t.d. (...).“ str. 24
Šk -, TSS +

perčin m (tur. perçem) <pers. = pramen ili čuperak kose na vrh glave ili na zatioku kod muškarca
„U našega Gjerzeleza golem perčin, zelen ćurak i dolama?“ str. 35
Šk -, TSS +

probajati (v. bajati) „Je li kome trebalo probajati, zagasiti saliti stravu, (...).“ str. 22

rahmetli (v. konak, primjer na str. 23)

ramazani-šerif (tur. ramazan-ı şerif) <ar. = sveti mjesec ramazan
„(...), jer eto vidimo tužnim očima, da veći dio onih, koji se bilo uz ramazani-šerif bilo u druge dane, bave kazivanjem vaza i savjetovanjem po džamijama, (...).“ str. 24
Šk i TSS nude samo kao odvojene kopponente: **ramazan** m (tur. ramazan) <ar. mjesec posta kod muslimana; **šerif** prid. (tur. şerif) <ar. uzvišen, sveti

Reisul-ulema m (tur. reisül.ulema) <ar. = vrhovni vjerski poglavar
„Sabrao i protumačio: Reisul-Ulema H. Mehmed-Tevfik ef. Azabagić.“ str. 21
Šk +, TSS (samo kao odvojene komponente)

Rufaije pl. (tur. Rufai) <ar. = pripadnici derviškog reda rufajja
„Između sviju ovih tarikata ili redova odlikuju se „Rufaije“ koliko po načinu svog ibadeta (molitve) toliko i po čudesima, koja oni čine.“ str. 35
Šk +, TSS +

ruždija „(...), onda su se tek mogle osnivati i ženske ruždije koje danas uprav cvatu (...).“ str. 32

sakat prid. (tur. sakat) <ar. bogalj, invalid
„Nakon poduljeg istraživanja, vidjeli su, da je oboje bilo sakato u jednu nogu.“ str. 22
Šk +, TSS +

sanduk m (tur. sandık) <ar. = kovčeg, škrinja
„Daj mi ključke od novi' sanduka, (...).“ str. 31
Šk +, TSS +

Sarajlija m (tur. Saraylı) <perz.-tur. = građanin grada Sarajeva
„Lijepa je i onako umjetnička radnja, a za nas naročito Sarajlije još od većeg interesa što predstavlja Sarajevo (...).“ str. 35
Šk +, TSS –

sat „(...), okreće se na jednom mjestu po više sati, (...).“ str. 35

selam alejk izraz (tur. selamünaleyküm) <ar. = pozdrav kod muslimana; pozdravljam vas!
„Selam alejk, šura i ne šura!“ str. 30
Šk +, TSS +

sevep m (tur. sebep) <ar. = uzrok, razlog, povod
„Mlagjarija je najvoljela, ta koliko se njezinim sevepom isprosilo djevojaka (...).“ str. 22
Šk +, TSS +

sevepli prid. (tur. sebepli) <ar.-tur. = osnovan, motivisan
„I bila je sevepli ruke.“ str. 22
Šk +, TSS +

sidžil m (tur. sicil) <ar. <lat. = sudski protokol, registar
„Ovo se našlo zabilježeno u sidžilu tadanjeg misirskog suda.“ str. 35
Šk +, TSS +

srmali prid. (tur. sirmalı) = srebren, srmom vezen
„Sveza glavu srmali mahramom.“ str. 31
Šk +, TSS +

sultan „Kod sultana i vezira sabit dobar glas uživa. str. 27

sura (v. sura, primjer na 15. str.)

šamar m (tur. şamar) = čuška, pljuska
„(...), on opali svome naj mlagjem stričeviću Elemu žestok šamar.“ str. 29
Šk +, TSS +

šećer „(...); dok šećer, koji je postao od slatke trstike, (...).“ str. 21

šeher m (tur. şehir) <pers. = grad

„Sulejman efendijina kuća brojala se među srednje u šeheru, (...).“ str. 23

Šk +, TSS +

şikli prid. (tur. şıklı) <franc.-tur. = dotjeran, nacifran

(v.odaja, primjer na str. 31)

Šk +, TSS + (şik/şiklik)

tabak m (tur. tabaka) <ar. = sloj, red; arak

„(...), a obuhvataće po prilici devedeset štampanih tabaka.“ str. 32

Šk +, TSS +

taban „Kad ga sluge spaze svi skoče, pa tabanima vatru, od straha noge polomili bježeći.“ str. 32

tabor „(...) čitav svijet je razdijelila u dva tabora, (...).“ str. 34

tamburica ž (tur. tambur) <ar. <pers. = poznati muzički instrument sa žicama

„Kad reda dogje najmagjem, Čeli, on uzme tamburicu sa sobom pa pod jabuku.“ str. 32

Šk +(tambura/tanbura), TSS +

tarik m (tur. tarik) <ar. = derviški red

„Red (tarik) Senusi utemeljen je pred kojih pedeset godina, (...).“ str. 33

Šk +, TSS +

tatar („Tatar je već opremljen, zapovijed vašu čeka; (...). str. 26

tavan m (tur. tavan) = potkrovlje

(v. bujruntija, primjer na str. 33)

Šk +, TSS +

telal m (tur. tellal) <ar. = javni objavljiivač, dobošar

„Vidi car da tu nije šale, pa pusti telala, da se nagje junak, (...).“ str. 32

Šk +, TSS +

temelj „(...), prijeka je potreba, da se naši vjerski temelji i istina islama jasnim i nepobitnim dokazima dokazuje (...).“ str. 24

terdžah „Ali u koliko se može vjerovati vijestima, koje dakako idu ispod engleskog terdžaha, Burima u zadnje doba nije baš najbolje (...).“ str. 35

tuhaf prid. (tur. tuhaf) <ar. = neobičan, čudan

„Medi budne tuhaf Čelino ono kucanje, (...).“ str. 32

Šk +, TSS +

turali ferman „Vile su sve tu – a ono u srijedi što no mu carski turali ferman na prsima (...).“ str. 23)

turski „(...), što više sve današnje spisateljice turske učenice su ženske carigradske preparandije.“ str. 32

ulema ž (tur. ulema) <ar. = muslimanski vjerski učenjak/ci

„Kako sam čuo, nije onda ovaj članak nekojim mojim drugovima (- ulemi, kodžama – op. prevodioca) baš najbolje prijao, (...).“ str. 25

Šk +, TSS +

vaiz m (tur. vaiz) <ar. = propovjednik

„(...), te se je više godina zadržavao u Meći i po Misiru kao naučavatelj i propovjednik (vaiz), (...).“ str. 33

Šk +, TSS +

vakat m (tur. vakit) <ar. = vrijeme, doba

„I na mjesec prije vakti, vidjelo bi se u nje ljubice, behara i drugog bilja.“ str. 22-23

Šk +, TSS +

varoš ž (tur. varoş) <mađ. = predgrađe, periferija

„Kandahar je krasna velika varoš.“ str. 29

Šk -, TSS +

varošica demin. (v. varoš)

„U jednoj omanjoj varošici arapskoj sastajali se ljudi (...).“ str. 35

Šk -, TSS -

vâz/vaz m (tur. vaaz) <ar. = propovijed

„(...), da svijet zove u istinitu vjeru i pravi put na tri načina naime: mudrošću, lijepim savjetom (vâzom) i blagom polemikom.“ str. 24

„(...), gdje je nastavio svoje naučanje i propovijedanje (vazove).“ str. 33

Šk +, TSS +

vezir „Za što mi je srdit vezir?“ str. 26

vezirev „Sabit-čauš duboko se naklonivši poleti vezirevu skutu.“ str. 27

vezirevica ž (v. vezir) = vezirova supruga

„Vezirevice! – vračara će na jedanput veselim glasom (...).“ str. 23

Šk -, TSS -

zanat „(...), mogu pod plemićkim gospodstvom živjeti, polja obragjivati, te se i zanatom baviti, (...).“ str. 28

zanatlija (nema primjera, zagonetka, str. 36)

zeman m (tur. zaman) <ar. = vrijeme

„(...), što ga je Muvekit sabrao i iz narodne žive predaje zabilježio o prošlim zemanima.“ str. 33

Šk +, TSS +

Br. 3, God. I (str. 37-52)

aga „Salih-aga ode.“ str. 46

ahar m (tur. ahır) <pers. = štala, konjušnica

(v. berber, primjer na str. 52)

Šk +, TSS +

ahiret m (tur. ahiret) <ar. = onaj svet, zagrobni svet

„Dakle najveća ljepota života, najdragocjenija zarada ovog varavog svijeta, koja će se požeti na ahiretu, sastoji se u tom, (...).“ str. 43

Šk +, TSS +

ahiretski prid (v. ahiret) = koji se odnosi na ahiret

„(...), opaža se neki ahiretski osmjeh, neko unutrašnje veselje, koje ih uzvisuje nad druge.“ str. 43

Šk -, TSS -

akšam „U tom i akšam prispije.“ str. 50

alat m (tur. at) <perz.-tur. = konj ride dlake

„Na jedan put jedan sinu iz reda alat, a konjanik na njemu, (...).“ str. 42

Šk +, TSS + (at)

alejhi selam izraz (ar. alayhh-i-ssalam), skraćeno a.s. = neka je blagoslovljen!

„(...), priobćio božijem poslaniku, Muhamedu (alejhi selam)?“ str. 39

Šk +, TSS -

ama „Zaboravih ti reći, obuko sam se, ama znaš, ko da u svatove idem.“ str. 49

amanet „(...) i kupe mi struku dukata te metnu na vrat. To je bio moj amanet.“ str. 50

amidžić m (v. amidža) = amidžin sin

„Koje dobro, amidžiću!“ str. 47

Šk -, TSS -

amidžićna ž (v. amidža) = amidžina kćerka

„Na jedan put sukobi se prsa u prsa sa svojom amidžićnom, (...).“ str. 47

Šk -, TSS-

arabski/arapski „(...), što su se jur arabska moć i islamska vjera razširili na sve krajeve, (...).“ str. 37

„(...), gdje je zadnjih petnaest godina uspješno djelovao kao profesor arapskoga jezika (...).“ str. 50

asa ž (tur. asa) <ar. = skiptar; zast. štap kao sredstvo oslonca za stare osobe

„I dadne mu čudnu „asu), da čudesa stvara – (...).“ str. 45

Šk -, TSS +

asker m (tur. asker)<ar. = vojska; vojnik

„Silan asker, k'o drum je to, pa svaki čas neko, ako nitko, a ono tatar, pošta.“ str. 41

Šk +, TSS +

askerski prid. (tur. askerî) <ar. = vojnički

„Ono ima u nas na Musalli nekakav mekteb, što su djeca sve u askerskim haljinama.“ str. 41

Šk -, TSS +

aščinica ž (tur. aşçı) = javna kuhinja, kuhinjska radnja.

„Gladan kô gladan, dogjem u aščinicu, pa počnem mahati repom, (...).“ str. 49

Šk +, TSS +

avlija „(...); ih, ta Hasan ga eno sad vidi na avliji, (...).“ str. 40

babo „I Haso nije nikako mogao pomisliti, da bi muhtar plakao za njegovim babom, (...).“ str. 40

bajraktar „Halid ibni Velid je bio – kako je poznato – bajraktar (...).“ str. 51

bar „(...); kad ću trošiti, da bar imam za što, da ne žalim, hâ?“ str. 49

basamak m (tur. basamak) = stepenica

(v. šadrvan, primjer na str. 47)

Šk +, TSS +

baš „(...), tužan glas proklete sove, negdje na klisuri baš nad samim selom.“ str. 39

bedem „Klis i Krka – to je bedem slave tvoga veličanstva.“ str. 45

beg „To ja velim, a uza me svi bosanski bezi stoje, (...)“ str. 46

begenisati gl. (tur. beğenmek) = izabrati, dopadati se, simpatisati
(v. naišaretiti, primjer na str. 49)

Šk +, TSS +

behar „Njeno je veselje bez kraja, beharu joj ne dolazi jesen.“ str. 43

belaj m (tur. belâ) < ar. = nesreća, nevolja, zlo, patnja, muka.

(v. kutarisati, primjer na str. 49)

Šk +, TSS +

beli prid. (tur. belli) < pers < ar. = zaista, sigurno, jasno

„To su sinko dva sandžaka, bez krvi ih drugom dati, / Šta bit može po srijedi? ja ne mogu beli znati.“ str. 44

Šk +, TSS +

benetati „(...), ne radi se, pa se skupi, benetaj, sad opet nešto novo od suda, (...)“ str. 41

berber m (tur. berber) < perz. < ital. = brijač, brico.

(Odgonetka zagonetke od Selima iz I. br. „Behara“: berber, berba, harab, raba, bara, beba, ahar, rab, heb, bar, *behar.*, str. 52)

Šk +, TSS +

bešika ž (tur. beşik) = bešika, kolevka; med. mokraćna bešika.

„Hasanova kućica, (...), stajala i da se djeca u bešici plaše njom, a kad jedne jeseni udari mećava, ona ko kad nikad nije ni bila u sklopu, za čas hrpa truhle daske, tanka čagjava šepera, ćerpić gotovo blato, neko vrijeme stajalo to sve kao neko zgarište, a do godinu iza toga igrala se djeca na kućištu Hasanovu i upleskali ga svojim tabanima, (...)“ str. 41

Šk +, TSS +

budžak „Opet se zanese, sklopi oči, a sin u budžak; (...)“ str. 40

burek m (tur. börek) < perz. = pita sa mesom, slagana ili u 'gužve'.

„Po mojoj sreći razvijala mi sestra burek, pa iznosila juhke, da ih suši.“ str. 50

Šk +, TSS +

čaršija „A Hasan je mislio, da su muhtara rastužili onamo u čaršiji, u sudu, (...)“ str. 40

čatkija (v. ćatija) „(...); a bujna joj kosa prekrivena plavom, prozirnom čatkijom (velom) prepredena srebrenom žicom.“ str. 47

čauš „Čauš čeka pred vratima, k tebi odmah unić želi.“ str. 45

čekić m (tur. çekiç) = čekić, bat, malj

„Vatre se naložile po jarcima, pa za čas trkni i spali malo ruke na plamenu, pa opet za tokmak, čekić i lopatu.“ str. 41

Šk +, TSS +

čelični „(...), kad bi se u onom trenutku sukobio sa Džemilinin pogledom, punim čeličnog ravnodušja, šta! (...).“ str. 48-49

čift m (tur. çift) <pers. = par
(v. zanat, primjer na str. 51)
Šk +, TSS +

čirak m (tur. çırağ) <pers. = svijeća, svjetiljka, kandilo
„(...); svaki čas siromah gledao u čirak, lojanica dogarala.“ str. 40
Šk +, TSS +

čivija ž (tur. çivi) = kiln, ekser
„O čiviji visi, o zlu misli?“ str. 52
Šk +, TSS +

ćehaja „(...), ne, to ne ću, o ćehaja, o ćehaja!“ str. 45

ćemer m (tur. kemer) <pers. = opasač, pojas
„Kod njeg se našao ćemer sa osamdeset osmanlijskih dukata i pismo, (...).“ str. 42
Šk +, TSS +

ćerpić m (tur. kerpiç) = nepečena, na suncu sušena cigla
(v. bešika, primjer na str. 41)
Šk +(ćerpić), TSS +

ćurs m (tur. kürsü) <ar. = govornica, katedra
„On se popne na ćurs i progovori: (...).“ str. 39
Šk +, TSS +

ćursi m (tur. kürsü) <ar. = kameni stup u graditeljstvu
„(...) i ako dobra i zla djela ostaju samo pod ovim krovom bez ćursija (pod nebeskim svodom), (...).“ str. 43
Šk + (ćursija), TSS +

devlet m (tur. devlet) <ar. = carevina, država
„Car i devlet neka vide, Bošnjakinja da još ima, (...).“ str. 47
Šk +, TSS +

devletlija a.s. (v. bajraktar, primjer na str. 51)

div m (tur. dev) <pers. = mitološko biće, gorostas
„Najveće strahote, bojeve s divovima i mnogo koješta priča Igman-Alija, (...).“ str. 49
Šk +, TSS +

divan-odaja „Drugi čin. Dogagja se u Travniku u vezirskoj divan-odaji.“ str. 44

divhana ž (tur. divanhane) <pers. = prostrano predsoblje (hodnik) na spratu
„Čim je svanulo, odletim ja u Stambol, te unigjem kroz pendžer na divhanu (...).“ str. 50
Šk +, TSS +

dorat m (tur. doru at) = konj zatvoreno crvene, crvenosmeđe dlake
„(...), a sad tek navali suvarija najprije gjogati, pa dorati, (...).“ str. 41
Šk +, TSS + (odvojene komponente: doru i at)

dova „Takav čovjek kada bude u mračnom grobu, svijetliće mu hvala i dova, (...).“ str. 44

- dušman** m (tur. düşman) <pers. = neprijatelj, protivnik
 „Bože! čuvaj moju Bosnu od crnijeh dana. / Od zlotvora, izdajica i drugih duš-ma-na- ah!“ str. 45
 Šk +, TSS +
- duvar** m (tur. duvar) <pers. = zid
 „Džemila, koja se megjutim dražesnim pokretom prislonila uz duvar (...).“ str. 47
 Šk +, TSS +
- džaba** „Pa ako si i sirota, - opet će jedan, - ne može se na tuđim kolima džaba vozit.“ str. 40
- džamija** „Evo, molim te, da mi majci svijeću u džamiji... – ali se na jedan put žacnu.“ str. 42
- dženaza** „(...) skupili se seljani i klanjali dženazu (...).“ str. 41
- efendija** „Sa Ibrahim efendijom je zakopana naša mnoga nada, (...).“ str. 50
- erćan** (v. hajde, primjer na str. 46)
- Emirul-muminin** m (ar. amiru-l-muminin) = vladar vjernika, vladar muslimana
 „Bilo je to pod konac prvoga stoljeća po hidžretu, kada je na prijestolje Emirul-muminina zasio Ebu Džafer el-Mansur, (...).“ str. 37
 Šk +, TSS –
- ezan** „Do godinu iza tog čuo se prvi put prvi ezan sa nove džamije u Slatištu.“ str. 42
- fajda** „Već kad sam ga ja podigo na noge i othranio, da vidim od njeg neku fajdu, (...).“ str. 41
- fatiha** ž (tur. fatiha) <ar. = ime prvog poglavlja (sure) Kur'ana
 „(...), a svaki se dan uči fatiha za duše ovih *šehita*, Hasana, majke mu i oca Murata.“ str. 42
 Šk +, TSS +
- ferman** „Važan ferman za Vas imam, da ga odmah pročitate, (...).“ str. 45
- gazap** m (tur. gazap) <ar. = srdžba, ljutnja, bijes
 „Ja pomislim da će me već oprostiti onoga gazapa, a ona uze šipku iza grede i opet me udari, (...).“ str. 50
 Šk +, TSS +
- gjemija** ž (tur. gemi) = lađa, brod
 „Unigjem kradom u jednu gjemiju, pa se ušutim, (...).“ str. 49
 Šk +, TSS +
- gjogat** m (tur. gök at) = bjelkast konj, bijelac
 (v. dorat, primjer na str. 41)
 Šk +, TSS + (odvojene komponente: gök i at)
- groš** „(...), kad se s majkom mu halalio, a njega poljubio u čelo i dao mu groš; (...).“ str. 40
- hadis** „(...), da su i te rieči po Gjibrili Eminu izgovorene, - stvorene (hadis, postale), (...).“ str. 39
- hadžija** „(...), ili naš koji hadžija, ako je imao prilike na Meki da vidi kog Indijanca, (...).“ str. 51
- hafiz** m (tur. hafiz) <ar. = onaj koji zna čitav Kur'an napamet
 „Tajnik tog „Islamskog udruženja Hafiz Abdullah-han piše u jednom dopisu (...).“ str. 51

Šk +, TSS +

hajde „Nego hajde spremi vijest svoj ulemi i erćanu.“ str. 46

hajvan m (tur. hayvan) <ar. = životinja, stoka
„Neka ga, ćerko, neka; ko hajvan, gladan, nek se najede.“ str. 50
Šk +, TSS +

hal m (tur. hal) <ar. = stanje, prilika, okolnosti
(v. kahva, primjer na str. 49)
Šk +, TSS +

halaliti (se) gl. (tur. helal) <ar. = oprostiti / međusobno jedan drugom oprostiti sve razmirice
„(...) valja mi se rastat od vas, od svoje majke, more bit... a ko zna... braćo, halalite mi!“ str. 42
Šk +, TSS +

halifa „Jedan izmedju Dehrija, koji je uživao najviši glas medju njima, zamoli halifu, da mu dozvoli da javno dokaže (...)“ str. 38

han m (tur. han) <pers. = svratište, prenoćište
„(...), dok sunce na popasno doba, i oni ko odmjereno Šaćinu hanu na ručak.“ str. 40
Šk +, TSS +

handžija m (tur. hancı) <pers.-tur. = onaj koji drži han, gostioničar
„U to će handžija s golemim ibričićem kahve k njima na meraju.“ str. 40
Šk +, TSS +

harab prid. (tur. harap) <ar. = razrušen, razoren
(v. berber, primjer na str. 52)
Šk +, TSS +

harem „Vel'ki vezir svojom rukom / U haremu, gdje sam moro po naredbi doći mukom.“ str. 46

hasniti gl. (tur. hasna) <ar. = koristiti
„Al šta hasni, kad se i sad mnogi silnik njemu klanja.“ str. 45
Šk +, TSS + (samo hasenat: korisni, dobri poslovi)

hasta „U oniskoj ćagjavici, potleuši, prokisla krova, leži žena, teška hasta, (...)“ str. 39

hefta „Svadba i sve ostalo svrši se za heftu dana.“ str. 49

hele čestica (tur. hele) = naročito, posebno
(Hele bogme, što ću ti duljiti dugo sam išo, ne znam ni ja, pravo da ti kažem, eto ćini mi se odavle što sam pošo baš negdje po kasumu, (...)“ str. 49
Šk +, TSS +

hesabiti gl. (tur. hesap) = računati, misliti
(v. hele, primjer na str. 49)
Šk +, TSS +

hidžret (v. kidžret) „Bilo je to pod konac prvoga stoljeća po hidžretu, (...)“ str. 37

himaja ž (tur. himaye) <ar. = zaštita, ćuvanje
„(...), to ondašnji Muslimani namjeravaju, da pod himajom (pokroviteljstvom) „Islamskog udruženja) sabiru za njih dobrovoljne priloge (ijanu)“ str. 51

Šk -, TSS +

hoš-geldum izraz (tur. hoş geldin) <pers.-tur. = dobro došao!

„Hoš-geldum, kako si, jesi li ti Bošnjak?“ str. 49

Šk +, TSS +

hućumet m (tur. hükümet) <ar. = vlada, administracija; vladanje

„Ljudi od hućumeta, što ih nadziru, ne daju odahnut, (...)“ str. 41

Šk +, TSS +

ibričić demin. od ibrik m (tur. ibrik) <ar. <pers. = bakreni sud za vodu s uskim grlom

„U to će handžija s golemim ibričićem kahve k njima na meraju.“ str. 40

Šk +, TSS +

ićindija ž (tur. ikindi) = vremenski period između podneva i večeri, popodne; treća po redu muslimanska svakodnevna molitva

„Dogjem kući nekako oko ićindije.“ str. 50

Šk +, TSS +

ijana ž (tur. iane) <ar. = pomoć, podrška

(v. himaja, primjer na str. 51)

Šk +, TSS +

imam „Time je bio postignut vrhunac slave i pobjede budućega velikoga imama, (...)“ str. 39

insan „Znaš, ako je udariš, nećeš više biti insan, ko što si bio, već nešto drugo.“ str. 49

islam „Da uzmognemo shvatiti veliki duh Imami Azama i njegove neprocjenjive zasluge za Islam i islamsko pravo, (...)“ str. 37

islamski „(...) najveći pravnik islamskoga svieta svih vjekova.“ str. 37

istelaliti gl. (v. telal) = objavljivati, razglašavati

„Sada odem u čaršiju i istelalim kuću i sve, što sam imo, pa počeram mazge kući.“ str. 50

Šk +, TSS +

jarak m (tur. arık) = prokop za odvođenje vode; kanal za navodnjavanje

„Vatre se naložile po jarcima, pa za čas trkni i spali malo ruke na plamenu, (...)“ str. 41

Šk +, TSS +

juhka ž (tur. jufka) = tanko razvijeno tijesto

„Ja sletim s kuće, gdje sam se bio zaustavio, te počnem čupati juhke.“ str. 50

Šk +, TSS +

juzbaša m (tur. yüzbaşı) = kapetan

„(...) kazaše mu, da je juzbaša Hasanaga pao na Šipka-Balkanu.“ str. 42

Šk +, TSS +

kahva „U to će handžija s golemim ibričićem kahve k njima na meraju.“ str. 40

„Opet ona oko mene i reče mi, da idem u najbližu kahvu, (...)“ str. 49

kasum m (tur. kasım) <ar. = novembar

(v. hele, primjer na str. 49)

Šk +, TSS +

katil m (tur. katil) <ar. = ubica, krvnik

„Koji će se tvom katilu kao tigar napit krvi.“ str. 45

Šk +, TSS +

kaur „(...) Koje danas za par groša kaurima kaur daje.“ str. 45

kiridžijsko prid. (tur. kiracı) <ar.-tur. = koje pripada kiridžiji (zakupcu)

„Ptičiji cvrkut iz daleka prekidalo zvonice kiridžijsko, (...)“ str. 40

Šk + (navodi primjer pod: kiridžija), TSS -

kirija ž (tur. kira) <ar. = zakup, zakupnina

„Ja imam i bez kirije robe. Gledaj!“ str. 40

Šk +, TSS +

kočijaš m onaj koji upravlja kočijom (v. kočija)

„A što ćeš tu nitkoviću! – trže se sad osorni kočijaš ozbiljno.“ str. 40

Šk -, TSS -

komšija „(...), došle zaptije po dijete mog jednog komšije.“ str. 41

/kona/ od komšinica ž (v. komšija)

„Kona konu preko plotu zvala: Daj mi kono tvoj, dok nadogje moj?“ str. 52

Šk+, TSS -

komšijski prid. (v. komšija)

„Obazre se na najbližu komšijsku kuću i viknu po imenu starca Ibriša.“ str. 42

Šk -, TSS -

komšiluk m (tur. komşuluk) = susjedstvo

„U tome se skupi sav komšiluk i njih stane ružiti, (...)“ str. 49

Šk +, TSS +

kum m (tur. kum) = pijesak

„Ljudi, prokisli, jadni, pozelenili neki od studeni, vukli kum il' tukli tvrd kamen, (...)“ str. 41

Šk +, TSS +

Kuran „Drugog: je li Kuran, knjiga sveta, stvoren, (...)“ str. 38

kuranski prid. koji se odnosi na Kur'an, koji se nalazi u Kur'anu (v. Kur'an)

„(...), uslied čega se je do skora i medju njima pojavila struja razkolnika (mutezila), koji su počeli slobodoumnije misliti i tumačiti pojedine islamske zasade i Kuranske istine.“ str. 38

Šk -, TSS -

kutarisati (v. **kurtarisati**) „Počnem se ja umiljavati, ne bi li me kutarisala toga belaja, (...)“ str. 49)

kutarisati se „Rodila se! – šaptali jedni drugim; - pravi je šehit, koliko se izmučila; rodila se kad se kutarisala one muke.“ str. 41

mahsus selam izraz (tur. mahsus selam) <ar. = naročit, poseban, topli pozdrav

„Ovo smo Vam poslali. Mahsus selam.“ str. 52

Šk +, TSS + (samo odvojene komponente: mahsus i selam)

makar „Zar ti nije za uhar, da ti dâ makar pô dukata do Sarajeva.“ str. 40

mekteb / mejtef „Ono ima u nas na Musalli nekakav mekteb, (...)“ str. 41

„(...) na onoj meraji oko seoskog mejtefa skupili se seljani i klanjali dženazu (...).“ str. 41

meraja ž (tur. mera) <ar. = ledina, pašnjak

„U to će handžija s golemim ibričićem kahve k njima na meraju.“ str. 40

Šk +, TSS +

merhum m (tur. merhum) <ar. = umrli, pokojni

„Neprežaljeni merhum ostavio je za sobom osjetljivu prazninu, (...).“ str. 50

Šk +, TSS +

mevlevi m (tur. mevlevi) <ar. = mevlevija, pripadnici derviškog reda

„Taj dan je Mevlevi Nur Muhamed, učitelj vjeronauke i arapskog jezika (...).“ str. 51

Šk + (Mevlevije), TSS +

mezar „I svi se pri povratku s mezara još jedan put osvrnuli na pustu kućicu, (...).“ str. 41

millet m (tur. millet) <ar. = narod, nacija

„Tu se je, vele, sleglo sedamdeset milleta.“ str. 49

Šk +, TSS +

muhadis m (tur. muhaddis) <ar. = onaj koji izučava hadis

„(...), jedan od najstarijih taabiina i uvaženih muhadisa.“ str. 38

Šk -, TSS +

muhtadž prid. (tur. muhtaç) <ar. = koji ima potrebu; siromašan

„(...), jer Bog dž. š. nije njihovoj blagodarnosti muhtadž (potreban).“ str. 43

Šk +, TSS +

muhtar m (tur. muhtar) <ar. = starješina mahale u gradu; seoski starješina

„Koliko ga je puta poslala muhtaru, da pita: čuje l' se šta za njegova babu.“ str. 40

Šk +, TSS +

mulazim „Slatištani se dugo sjećali svog Hasana, Hasanage mulazima, (...).“ str. 42

murećeb „(...) i ono crnilo (murećeb), kojim su napisane, (...).“ str. 39

Musliman „(...), a i kao vogja za sve Muslimane.“ str. 51

„Ne gledajući na druge nebrojene božije milosti, mi Muslomani, (...).“ str. 44

muslomanstvo n (tur. Müslümanlık) = muslimanstvo, islamska zajednica

„Zdravo care! gospodaru, vasionog muslomanstva (...).“ str. 45

Šk -, TSS +

muščil prid. (tur. müşkül) <ar. = težak

„(...) bistrim poimanjem i razzudjivanjem težkih (muščil) pitanja, (...).“ str. 37

Šk -, TSS +

mûtezil/muteziliti m (tur. mutezile) <ar. = muteziliti, šijitska sekta

„(...), uslied čega se je do skora i medju njima pojavila struja razkornika (mûtezila), (...).“ str. 38

„(...), s čega se ovaj odieli od starca učitelja i osnuje novi red mutezilita.“ str. 38

Šk -, TSS +

nagraisati gl. (tur. oğramak) = nagaziti na čini pa od toga oboljeti

„(...), ali mislio sam se, šta ja znam, kako se može desiti, pa da čovjek nagraiše.“ str. 49

Šk +, TSS -

naišaretiti gl. (tur. işaret) <ar. = gestikulirati, micanjem ruke, prstiju, glave ili očiju davati znak
„Ona mi nena naišareti na nju i upita me begenišem li?“ str. 49
Šk + (išaretiti), TSS +

nêna „Nijesam puno išo, kad evo ti preda me nekake nêne.“ str. 49

nićah m (tur. nikâh) <ar. = brak, vjenčanje
„Nena me upita bi l ja curu uzeo pod svoj nićah.“ str. 49
Šk +, TSS +

nijet m (tur. niyet) <ar. = namjera, nakana, naum
„Na dalje, je li se ljudske sposobnosti, slobodne nakane, htienja (nijeta), (...).“ str. 38
Šk +, TSS +

nimet m (tur. nimet) <ar. = božija blagodat, božiji dar, imetak
„(...) i time će samo za svoje nimete (blagodati) Bogu zahvaliti.“ str. 43
Šk +, TSS +

nur m (tur. nur) <ar. = svjetlost
„(...), koje je obasjavao nur sa lica Alejhi-selamova (...).“ str. 37
Šk – (samo: nurli), TSS +

oklagija ž (tur. oklava) = tanki obli štapa za razvijanje tijesta u jufke
„Sestra istrče s oklagijom i htjede me udariti, ali ja utečem na krov.“ str. 50
Šk +, TSS +

opkonačiti gl. (tur. konak) = noćivati, prenočiti
„Kad dogjem, opkonačim u najboljem hanu.“ str. 49
Šk + (konačiti, konakovati), TSS +

osejriri gl. (tur. seyir) <ar. = razgledati, pregledati
„(...); nijesam došo da se ženim, već samo da osejrim Stambol.“ str. 49
Šk +, TSS +

osmanlijski „Kod njeg se našao ćemer sa osamdeset osmanlijskih dukata i pismo, (...).“ str. 42

pamuk m (tur. pamuk) <pers. = pamuk
„(...), a na jednim se lijepo smjestio Hasan megju sanducima i svežnjima pamuka.“ str. 41
Šk +, TSS +

pare „(...), iskali žito, desetinu i nekakve pare.“ str. 40

paša „(...) Kako Bosna onim sudi, koji njene paše more.“ str. 46

pejgamber „Zaklinjem vas milim Bogom i zadnjijem pejgamberom!“ str. 59

pejgamber a. s. „Dobri ljudi, (...) koje je pejgamber a. s. pohvalio, (...).“ str. 43

pendžer m (tur. pencere) <pers. = prozor
„Onda mi otvore pendžer i istjeraju me iz sobe a krov.“ str. 50
Šk +, TSS +

rahmetli „Merhum je bio učenik bivšega Reis-ul-uleme, rahmetli H. Mustafe (...).“ str. 50

ruždija „(...), učenik ruždije u Sarajevu, (...).“ str. 52

sahat „Do sahat su krenula kola ispred Šaćina hana, (...)“ str. 41

sahibija m (tur. sahip) <ar. = vlasnik, gospodar

„Al eto ti moga sahibije i žene mu.“ str. 50

Šk +, TSS +

sahifa ž (tur. sahife) = stranica knjige

„Misliš li možda one stranice (sahife) Kur-ana, na kojim su napisane božije rieči (...)“ str. 39

Šk +, TSS + (zast. v. sayfa)

salandžak m (tur. salıncak) = ljuljačka

„(...) spavo zajedno sa djetetom u bešici, koja je bila ko salandžak odignuta od zemlje.“ str. 50

Šk +, TSS +

sanduk „(...), megju sanducima i svežnjima pamuka.“ str. 41

sandžak „To su sinko dva sandžaka, bez krvi ih drugom dati, (...)“ str. 44

sedžada ž (tur. seccade) <ar. = prostirač, ćilimče za molitvu

„(...), za tijem sjede na vezirsku sedžadu i skrušeno poče moliti.“ str. 45

Šk +, TSS +

sent m (tur. semt) <ar. = strana, kraj; zavičaj; kvart

„Kad sam prešo pogjem jednim sentom, za koji sam mislio, da vodi u Bosnu.“ str. 49

Šk +, TSS +

sevap m (tur. sevap) <ar. = dobro djelo koje zaslužuje nagradu

„Boga mi ti je sevap! – dočeka prvi handžija, a i kolari potvrđiše.“ str. 41

Šk +, TSS +

sihirbaska prid. (tur. sihirbaz) <ar. = onaj koji se odnosi na sihirbaza, čarobnjaka, vrača

„Kad eto ti nje nosi onu sihirbasku šipku.“ str. 49

Šk +(sihirbaz), TSS +

sofra „(...), dotle se pred hanom postavljala sofr a i iznosio ručak.“ str. 41

softa m (tur. softa) <pers. = učenik medrese

„Za nas je svejedno bio gjak u državnoj školi ili softa u medresi, (...)“ str. 52

Šk +, TSS +

sokak „Sutra rano izagjem iz hana i pogjem jednim sokakom.“ str. 49

Stambol m (tur. Istanbul) <grč. = Istanbul, Carigrad

(v. turski, primjer na str. 42)

Šk +, TSS –

stambolski prid. izv. od Stambol (v.) = koji je porijeklom iz Istanbula, koji pripada Istanbulu

„Mislio sam i mislio, pa se ukradem od svoga sahibije i okrenem stambolskim sentom, (...)“ str.

50

Šk -, TSS –

sultan „(...) Klis i Krku da predamo, za što od nas sultan traži?“ str. 44

sultanat m (tur. saltanat) <ar. = sjaj, raskoš, carstvo

„Franceska kao najbliži rogjak već je opkolila marokanski sultanat iz Algira, (...)“ str. 52

Šk + (saltanet), TSS +

sunuf m (tur. sınıf) <ar. = razred, vrsta, učionica

„(...) naznačite tačno gdje učite, u kom ste razredu (sunufu) itd.“ str. 52

Šk +, TSS +

suvarija m (tur. süvari) <pers. = konjanik, konjanik-vojnici

„(...), a sad tek navali suvarija najprije gjogati, pa dorati, (...).“ str. 41

Šk +, TSS +

šadrvan „Došavši do šadrvana, što bijaše na sred dvorišta, preskoči ga, a za tim se pope uz tri basamaka, (...).“ str.47)

šeher „Čuo sam, da u Stambolu ima šta ti srce more zaiskati, (...).“ str. 49

šehit m (tur. şehit) <ar. = musliman koji junačkom smrću pogine u borbi za vjeru; nevino pogubljeni

„(...), pravi je šehit, koliko se izmučila; rodila se kad se kutarisala one muke.“ str. 41

Šk +, TSS +

šejtan m (tur. şeytan) <ar. <jevr. = đavo, vrag

„(...), al sve uzalud, ona doli, gori oko mene ko šejtan i odvede me svojoj kući.“ str. 49

Šk +, TSS +

šer m (tur. şer) <ar. = zlo, zlodjelo, smutnja

„Eto ti moj dragi, što je ženski šer.“ str. 50

Šk +, TSS +

šerić m (tur. şerik) <ar. = drug, kolega; ortak

„(...) svratio na sebe veliku pozornost ne samo svojih saučenika (šerića), (...).“ str. 37

Šk +, TSS +

taban „(...) igrala se djeca na kućištu Hasanovu i upleskali ga svojim tabanima, (...).“ str. 41

tabor „Za Džubaijom povede se i *Hasan-el-Ašari* te predje i njegov tabor.“ str. 38

talib m (tur. talebe) <ar. = učenik

„(...), pošalje u mjesto sebe svoga mladoga taliba (učenika) Numana.“ str. 38

Šk + (taleba), TSS +

tatar „Silan asker, k'o drum je to, pa svaki čas neko, ako nitko, a ono tatar, pošta.“ str. 41

tekija ž (tur. tekke) ar. = derviška zgrada u kojoj se obavljaju derviški obredi

„Ovako se zove djelo, što ga je ovih dana izdao u Carigradu *Hadži Muhamed-Esad ef., šejh Kelamijine tekije*.“ str. 51

Šk +, TSS +

temelj „Ovim je postavljen temelj sabiranja islamskoga prava (...).“ str. 38

testa ž (tur. testi) <pers. = zemljani sud za vodu, sličan bardaku, vrč

„(...), iskali ljude da nasipaju testu, iskali žito, desetinu i nekakve pare.“ str. 40

Šk + (testija), TSS +

timar-defterdar „Prizor prvi. Bosanski vezir i Timar-defterdar.“ str. 44

tokmak m (tur. tokmak) = malj, drveni čekić

„(...), pa za čas trkni i spali malo ruke na plamenu, pa opet za tokmak, čekić i lopatu.“ str. 41
Šk +, TSS +

tunos fes m (tur. Tunus fesi) <ar. Tunis i <tur. fes = vrsta fesa koji je visok i od debljeg materijala

„Zabit je, golem mu tunos fes na glavi.“ str. 42
Šk +, TSS +

tura „Pod carskom je turom beli, jer zdravicu caru napi (...).“ str. 46

turski „(...), a kako bijaše u ono doba zapucalo na sve strane turskog carstva, (...).“ str. 42

ukabuliti gl. (tur. kabul) <ar = pristati na nešto, usvojiti nešto

„Kad mi kazaše, da je to lijepo mjesto, bogme ja ukabulim i oženim se.“ str. 49
Šk +, TSS +

ulema (v. hajde, primjer na str. 46)

vakat „Nije prošlo puno vakta, dogjem ja jednom iz čaršije kući.“ str. 49

vakuf m (tur. vakıf) <ar. = muslimanska zadužbinska imovina (imanje ili novac)

„(...), tu na istom mjestu diže se i danas lijepa seoska džamija, vakuf juzbaše Hasanage, (...).“ str. 42

Šk +, TSS +

vakuf učiniti gl. (v. vakuf) = zavještati, dati u vakuf

„Čovjek je samo onaj, koji je za korist čovječanstva svoj život žrtvovao (vakuf učinio), i koji je osvojio judska srca svojim dobrim djelima, pa koliko je mogao.“ str. 44

Šk +, TSS +

valija m (tur. vali) <ar. = guverner jedne pokrajine (vilajeta)

„Kad tamo, zasenetim se, to ti sve uregjeno ko u našeg valije, sve lijepo prostrto.“ str. 49
Šk +, TSS +

vezir „A ko danas moć imade, da uz carske gusle gudi, / Sjem vezira velikoga? (...).“ str. 44

vezirski „Drugi čin. Dogagja se u Travniku u vezirskoj divan-odaji.“ str. 44

zabit m (tur. zabit) <ar. = oficir žandarmerije

„Mladi zabit jurio kroza šljivik blatnim seoskim putićem, (...).“ str. 42
Šk +, TSS +

zanat „Kako je ovaj potonji po zanatu cipelar, to su prisutni da ga u njegovoj radnji potpomognu, naručili oko 70 čifta (pari) obuće, (...).“ str. 51

zaptija m (tur. zaptiye) <ar. = redar, policajac, žandarmerija

„Pa neki dan prije neg sam pošao na Brod, došle zaptije po dijete mog jednog komšije.“ str. 41
Šk +, TSS +

Br. 4, God. I (str. 53-68)

abdest „Tude Mujo abdest uzimaše, (...).“ str. 66

aferim uzv. (tur. aferim) <perz. = bravo! odlično! tako je! živ bio!

„Aferim ti, dragi beže, taki nam se stotinili!“ str. 59
Šk +, TSS + (aferin)

aga „U to se tutanj začuje; Salih-aga otvori vrata, a defterdar stane na sredinu sobe.“ str. 58

aginski prid. (v. aga) = koji pripada agi
„Aginska kahva rasvijetlila se- puna dupke.“ str. 55)
Šk -, TSS -

akrep m (tur. akrep) < ar. = 1. škorpion 2. kazaljka na satu koja pokazuje sate
„Nosite ga u novu tamnicu, (...) Gdje 'no leže guje i akrepi.“ str. 66
Šk +, TSS +

amanet „U njega su amaneti, on je sluga dviju rakâ; (...).“ str. 58

amidža „Mi smo, amidža, reče Kerim.“ str. 63

amidžić „Nesretnica milovala je svoga amidžića (...).“ str. 63

Arab „Susjedi okrali jednoga Araba i taman kad su ponieli ukradene stvari, (...).“ str. 55

arapski „Jedan je takav pokret: obučavanje arapskoga jezika (...).“ str. 64

aršin m (tur. arşin) = stara mjera za dužinu
„Od aršina ledenice po strehama.“ str. 55
Šk +, TSS +

asa „Sufjan ni pet ni šest, uzme asu (štap) u ruku i sa čovjekom Imamu.“ str. 54

avlijski prid. (v. avlija) = koji pripada avliji, koji se odnosi na avliju
„Sad se očuti bahat; avlijska vrata se otvoriše; (...).“ str. 62
Šk -, TSS -

babo „Babo me je naučio, da s ljudima zborit znadem (...).“ str. 61

baklava ž (tur. baklava) < ar. = slatka pita od jufki između kojih se posipaju orasi, bademi ili lešnici i koja se posle pečenja zaliva ukuhanim šećerom.
„Kako tako – dok ga nije snaga izdala – hranio se i halvom i baklavom, (...).“ str. 55
Šk +, TSS +

bar „Nu kako žene nikome ne ostaju dužne (bar jezikom) (...).“ str. 54

barem (v. bar) „Ne može se reći barem, da su u ono vrijeme (...).“ str. 56

baš „(...) i to baš u ono vrijeme kad-no se strogo vršio šeriat i njegove ustanove.“ str. 56

bedem „(...), Što no slavna kroz vjekove, ko gvozdeni bedem stoji (...).“ str. 58

beg „Uza stube v'jeće ide sva ulema i begovi, (...).“ str. 58

begovski prid. (v. beg) = koji pripada begu, potječe od bega
„U sred crne zime noćevao pod samim strehama, a osvitao i u begovskim dvorima.“ str. 55
Šk -, TSS -

beli „Ja bih beli rado znao, šta će na to reći vjeće?“ str. 58

bensilah m (tur. belsilahi) <tur.-ar. = širok kožni opasač, pojas sa pregradama za papire, novac, oružje.

„Za tim skoči na noge, obuče se i pripaše bensilah, skide svoje oružje s čivije i zadije ga, te natakne novu evzu na svoju luntu, (...)“ str. 62

Šk +, TSS + (samo kao odvojene komponente bel i silah)

bešika „Majka Muju u bešici ljulja, (...)“ str. 65

budžak „Salčin, Balčin u budžaku kleči, a od srca ječi.“ str. 68

čaršija „Odmah ćemo razumiti, šta čaršija namjerava (...)“ st. 58

čajuš „Je li ovdje Sabit-čajuš?“ str. 59

čelik „Posve poništen stajaše tude, gdje mu romor njihovih glasova, neko neopaženo titranje vazduha zadade toliki udarac i tako grdnu ranu, da mu se učinila teža nego što mu je ikad u životu olovo ili čelik zadati mogao.“ str. 63

četa „Ratovanje u četama kako znamo dosta jada zadaje velikoj vojsci, (...)“ str. 68

čibuk m (tur. çubuk) = kamiš, cijev sa lulicom na jednom kraju koja služi za pušenje, muštikla

„Zatakni čibuk za pogurena legja, klimajući u hodu dekaše konje (...)“ str. 64

Šk +, TSS +

čifutski prid. od čifut (tur. çifit) <jevr. Jevrej; škrtac; varalica

„(...), da je on potplatio nekog čifutskog doktora, da ga potajno umori.“ str. 62

Šk -, TSS -

čivija (v. bensilah, primjer na str. 62)

čar m (tur. kâr) <pers. = dobitak, zarada

„Vas se svijet šteti mjesto čaru zda.“ str. 57

Šk +, TSS +

čehaja „Gle čehaja do harema žurno leti.“ str. 60

čejif m (tur. keyif) ar. = dobro raspoloženje, užvanje

„(...), jer ne će da igraju, kako on svira, već rade po svome čejifu.“ str. 67

Šk +, TSS +

čerpić „On je znao, da je zid od čerpića, makar da je dosta debeo, (...)“ str. 63

čitab m (tur. kitap) <ar. = knjiga; zakon

„(...), a mi – mi se držimo još starih čitaba „Maksuda) i „Avamila“ (...)“ str. 64

Šk +, TSS +

defterdar „Svi redom pozdrave defterdara i posjedaju redo po sećijama.“ str. 58

deli prid. (tur. deli) = lud, mahnit; silovit

„A ja idem, da se spremam, / Deli Zlata sad će doći.“ str. 60

Šk +, TSS +

ders m (tur. ders) <ar. = nastava, predavanje, lekcija, čas

„(...); koja ne spada u knjige njihova dersa, (...)“ str. 65

Šk +, TSS +

devletlija „(...), posvećeno mjesto, u komu se nalaze zemni ostaci najvećega božijega milostnika i pravednika – našega Devletlije salallahu alejhi ve sellem.“ str. 66

dilber-soluf m (dilber: prid. (tur.) <pers. lijep, krasan, zanosan; soluf: m (tur. züluf) <pers. zalizak kose ispred uha prema obrazu)

„Budi kao dilber-soluf što se skovrdžava, (...)“ str. 57

Šk +, TSS + navode samo kao odvojene komponente dilber i soluf

divan „Da, baš glavom Selim aga, / Koji na divanu stoji carske sobe pokraj praga.“ str. 60

dolama „Šta mi manjka – sjajne toke i dolama suha zlata (...)“ str. 60

dušmanin „(...) Prije već se s dušmaninom na bojištu ogledamo.“ str. 58

duvar „Glavu okrenuo duvaru, a ruke slabe i nemoćne spružene na postelji.“ str. 62

džaba „Sramota bi zbilja bilo dva sandžaka džaba dati.“ str. 59

džamija „Jednoga dana, dok se Imami Azam nalazio u džamiji, (...)“ str. 54

džehenem m (tur. cehennem) <ar. <jevr. = pakao

„Jesu li njihove duše u dženetu (raju) ili su u paklu (džehenemu)?“ str. 54

Šk +, TSS +

dženet m (tur. cennet) <ar. = raj

(v. džehenem, primjer na str. 54)

Šk +, TSS +

džunbuš m (tur. cümbüş) <pers. = šala, veselje, zabava

„I opet džunbuš i opet veselje.“ str. 56

Šk + (džumbuš), TSS +

džumbušati gl. (v. džunbuš) = šaliti se, zabavljati se

„I tome se *pametni ljudi* smijali – time džumbušali.“ str. 55

efendija „Pravo hanum efendijo! dok je Bosni takih žena, (...)“ str. 61

emir (v. merhum, primjer na str. 67)

evza ž (tur. ecza) <ar. = kapisla, upaljač na čahuri. Škaljić navodi i evzalija-vrsta stare puške kapislare (1966: 273)

(v. bensilah, primjer na str. 62)

Šk +, TSS +

fajda „Šuti danas, šuti sutra; - šta od šutnje ima fajde?“ str. 57)

farz m (tur. farz) <ar. = obavezna vjerska dužnost.

„(...), svjestan da vrši božiju svetu zapovied, *hadži farz*.“ str. 66

Šk +, TSS +

fetva ž (tur. fetva) <ar. = pravno rešenje koje donosi muftija.

„(...), i privatni odgovori i fetve, koje su razni historici vjerno sačuvali, (...)“ str. 53

Šk +, TSS +

gajde ž. pl. (tur. gayda) <ar. = narodni duvački muzički instrument

„Ne možemo igrati više ni uz samog cara gajde.“ str. 57
Šk +, TSS +

groš „Cijena joj je 40 groša.“ str. 67

gjezgindžija m (tur. gezginci) = onaj koji je mnogo putovao
„Jesam ode malo prije / Da s' opremi i obuče poput mlada gjezgindžije.“ str. 60
Šk + (gezgindžija), TSS +

hadžija „Divno je i ganutljivo bilo gledati i one častne putnike, naše hadžije, (...)“ str. 67

hajde „Čehaja mi sad reče hamumama hajde javi: (...)“ str. 61

hajduk m (tur. haydut) <ar. = odmetnik od vlasti, drumski razbojnik
„Kerime, ti ćeš ići sa trojicom naših momaka, pa ćeš pokucati na vrata onih hajduka, (...)“ str. 63
Šk +, TSS +

halifa „(...), pa iz poštovanja prema halifi hotijahu odmah preći na islam, (...)“ str. 57

halva (v. baklava, primjer na str. 55)

hanuma „On hanume svoje prati, kao pašin vjeran sluga.“ str. 59

haremu „Soba u vezirovu haremu.“ str. 60

hatur m (tur. hatır) <ar. = misao, pamet, sjećanje; želja
„Neka ne da Klis i Krku, ako Bosni hatur pazi, (...)“ str. 61
Šk +, TSS +

hazreti prid. (tur. hazreti) <ar. = sveti, uzvišeni, poštovani
„(...), hazreti Imam je odgovarao i na najteža i najvažnija pitanja.“ str. 54
Šk +, TSS + (hazret)

hodža „Sve znanje – onih ostarjelih učenika učeći arapski, kad dogju pred hodžu, (...)“ str. 65

huria ž (tur. huri) <ar. = džennetska (rajska) ljepotica
(v. mahrama, primjer na str. 66)
Šk +, TSS +

ibrik (v. ibričić)
(Odgonetke, str. 68)

imam „To je bio prvi début, početak Imamova djelovanja u javnosti, (...)“ str. 53

imami „Pa i tako Imami Azam je imao i neprijatelja, pa još kakovih!“ str. 53

irada „Ovih je dana izišla od Njegova Veličanstva Sultana irada na ministra prosvjete (...)“ str. 67

islahat m (tur. islahat) <ar. = reforma
„(...) i kod nas se opaža živahan pokret u riječi i djelu o što kakovim islahatima.“ str. 64
Šk + (islah), TSS +

islam „Dapače cijele knjižurine izmišljenih predsuda štampane su, pa još se i danas štampaju, da se u očima civilizovanje Europe ocrni islam u svakome pogledu“ str. 56

islamski „(...), odmah na um pada onaj važni i uzvišeni islamski jezik, (...).“ str. 64

jalman m (tur. yalman) = kundak u puške; oštrica

„Ali kad ponova zagruhaše jalmanima i nogama u vrata, sva se kuća potrese.“ str. 63

Šk +, TSS +

jasemin m (tur. yasemin) <pers. = jasmin; koji je pravljjen od jasmina

„Pila se kahva, odbijali gusti dimovi na jasemin čibuke, a guslar kitio junačke pjesme.“ str. 56

Šk +, TSS +

jašmak m (tur. yaşmak) <jerm. = koprena od bijelog muslina kojom se zabrađuju žene sa feredžom,

„(...); jašmak pade, a Džemila se sruši na Muhsinovu postelju, (...).“ str. 62

Šk +, TSS +

jemin učiniti gl. (tur. yemin) <ar. = zakleti se

„To ga je silno ljutilo i on se zakune (jemin učini), ako progovori prvi s njome, (...).“ str. 54

Šk +, TSS +

kadija „Svi skoče na noge, kad Korča potpiše dadne ga kadiji (...).“ str. 59

kahva (v. aginski, primjer na str. 55)

kail prid. (tur. kail) <ar. = sporazuman, spreman, voljan

„(...) „jeste li vi kail, je li vam drago, da ovaj čovjek bude lišen svoga imetka?“ str. 55

Šk +, TSS +

kal „(...) nije ih kadro oduševiti i podignuti iz kala najnižih strasti; (...).“ str. 53

kaldrma „(...); neki hitri koraci stupahu kradom preko kaldrme; nekakva nerazborita prilika pojavi se u pomrčini; (...).“ str. 62

kalpak m (tur. kalpak) = vrsta kape, starinska visoka kapa optočena krznom

(v. dolama, primjer na str. 60)

Šk +, TSS +

kalup m (tur. kalıp) <pers. = obrazac, modla, forma, oblik

„Samo bi još željeti bilo, da se po istom kalupu uredi i niži i srednji učevni zavodi (...).“ str. 67

Šk +, TSS +

kandilj m (tur. kandil) <lat. = kandilo, svjetiljka

„(...); gledali se sa neodoljivom strašću i kao kandilj, koji hoće da se ugasi, (...).“ str. 62

Šk +, TSS +

karpuz ž (tur. karpuz) <pers. = lubenica

(Odgonetke, str. 68)

Šk +, TSS +

komšiluk „Sav je komšiluk znao već za njegovo stanje, (...).“ str. 62

komšinski v. komšijski „(...), a odavde preskoči sa Džemilom na komšinsku terasu; (...).“ str. 63

kula „Da mi je svašta imati . . kule i palanke; (...).“ str. 64

kum (v. sepet, primjer na str. 64)

laânet m (tur. lanet) <ar. = prokletstvo
(v. šejtan, primjer na str. 53)
Šk + (lanet), TSS + (lanet)

mahala ž (tur. mahalle) <ar. = dio grada, gradska četvrt
„(...) idi u svoju mahalalu i sazovi sve susjede u džamiju, a doći ću i ja tamo.“ str. 55
Šk +, TSS +

mahrāma ž (tur. mahrama/makrama) <ar. = ubrus, ručnik, peškir
„Hurīa mu mahramu držiše, / A druga mu sedžadū steraše.“ str. 66
Šk +, TSS +

mahsus „Mahsus Vam selam!“ str. 68

mahzar m (tur. mahzar) <ar. = kolektivna molba ili tužba, peticija
„Hoće l' mahzar potpisati, ili ne će – ili ne će?“ str. 58
Šk +, TSS +

makar „Na pitanje – makar kako – odgovor ja tu imadem.“ str. 61

mejdan m (tur. meydan) <ar. = polje, poljana, trg; boj, dvoboj
„(...) koji su za Badenijeve vlade ponijeli se s oružjem u ruci i ostali junaci na mejdanu.“ str. 67
Šk +, TSS +

mekteb „(...), da mu oni uvedu socijalne nauke u islamske mektebe (škole), (...).“ str. 56

merhum „(...) izašla je knjiga u aprilu tekuće godine od merhum emira (...).“ str. 67

misirski prid. (tur. Mısır) <ar. <jevr. Egipat = koji pripada Misiru
„Ista će se knjiga, kako javljaju misirske novine uvesti u škole, (...).“ str. 67
Šk -, TSS -

mubareć prid. (tur. mübarek) <ar. = obilan, plodan, srećan, darežljiv
(v. nur, primjer na str. 66)
Šk +, TSS +

muderis m (tur. müderris) <ar. = nastavnik, profesor medrese
„Na to Naim ef. odgovara, da to priječe stari muderisi, (...).“ str. 65
Šk +, TSS +

murtat m (tur. murtat) <ar. = izdajica
„(...), Da ne damo murtatima cijepati Bosne naše.“ str. 58
Šk +, TSS -

muslim „(...), po kojima su se ovi od muslima mogli raspoznati.“ str. 56

musloman „(...), a tko rekne da su muslomanī, mi ćemo mu svojom rukom glavu odrubiti.“ str. 54

mutezil „Mutezile i razni razkolnici, videći se pobiedjeni (...).“ str. 53

mutezilanski prid. (v. mutezil) = koji se odnosi na mutezile
„(...) tobožnje „naučne“ objeckije mutezilanskih sekta za vrieme i poslie Imami Azama.“ str. 53

nur „(...), koje je obasjavao nur sa lica božijega Poslanika, (...).“ str. 66

palanka (v. kula, primjer na str. 64)

papagan m (tur. papağan) <ital. = papagaj

„Ali na žalost kod nas se obstrahira prava svrha obuke i misli da se sve sastoji u tome što će učenik kao papagan nabubati površno sadržaj ograničene nekoličine knjiga i to je sve.“ str. 65
Šk +, TSS + (Šk navodi <ital., TSS pak <ar.)

paša „Nek nam paša uzor bude Bog mu duši dženet dao, (...)“ str. 58

perde n (tur. perde) <pers. = zavjesa

„Otud perde, otud perde, a u srijedi žuto zerde.“ str. 68
Šk +, TSS +

ruždija Odgonetke: (...), učenik ruždije u Sarajevu, (...), str. 68

sadaka ž (tur. sadaka) <ar. = milostinja

„I mjesto sadake – mjesto smilovanja svi samo prasnuše u smijeh: (...)“ str. 56
Šk +, TSS +

sahan m (tur. sahan) <ar. = bakarna posuda, činija, tanjir

„Sahan do sahana, sve do Stambola.“ str. 68
Šk +, TSS +

sahat „Oko 6 sahata poslije podne dronio se glas, (...)“ str. 68

sanduk „U ruku more stati, a u sanduk ne more.“ str. 68

sandžak (v. džaba, primjer na str. 59)

sećija (v. defterdar, primjer na str. 58)

sedžada „Defterdar najzadnji sjede do vezirske sedžade.“ str. 58

sedžda ž (tur. secde) <ar. = padanje ničice (pri molitvi)

(v. nur, primjer na str. 66)
Šk +, TSS +

selam m (tur. selam) <ar. = pozdrav, pozdravljanje

„Srdačan selam!“ str. 68
Šk +, TSS +

sepet m (tur. sepet) <pers. = kotarica, košara

„Na troje rgjavo kljusadi u sepetima tjeraše kum i svijetu ga prodavaše, (...)“ str. 64
Šk +, TSS +

serhat m (tur. serhat) <pers.-ar. = pokrajinski, pogranični

(v. domala, primjer na str. 60)
Šk +, TSS +

skovrdžavati se gl. (v. kovrčiti se)

(v. dilber-soluf, primjer na str. 57)

softa (v. tahta, primjer na str. 68)

sultan „To je tako, al šta ćemo ako glavom sultan hoće / Da se preda.“ str. 58

- šadrvan** „U tamnici šadrvan vodica, (...).“ str. 66
- šeh/šejh** „Blago Bosni kad imade megj' šejhima takog sina.“ str. 59
- šeher** „Je li lijep šeher Stambul, je li divno sinje more?“ str. 60
- šejtan** „Oni su branili ono, radi čega je vrag (šejtan) proklet (laânet učinjen).“ str. 53
- šeriat** m (tur. şeriat) <ar. = muslimanski vjerezakon, islamski propis
 „(...) evo šta piše o snošljivosti šeriata prama kršćanstvu i židovstvu: (...).“ str. 56
 Šk +, TSS +
- šeriatski** „Eto kako su islamski vladari postupali sa inovjercima još u ono staro šeriatsko vrijeme.“ str. 57
- tahta** ž (tur. tahta) <pers. = daska, drvo
 „Otud tahta, otud tahta, a u srijedi Salih softa.“ str. 68
 Šk +, TSS +
- talak** m (tur. talak) <ar. = razvod braka, otpuštanje žene
 (v. Arab, primjer na str. 55)
 Šk +, TSS +
- talib** „(...), što je mladi pobornik čiste islamske nauke bio njegov talib.“ str. 53
- tane** n (tur. tane) <pers. = topovsko ili puščano zrno; komadić, dio
 Odgonetke: tane puščano (kuršum), str. 68
 Šk +, TSS +
- temeljito** prid. (v. temelj)
 „(...) mogao onako temeljito razpravljati o najtežim metafizičkim i pravnim pitanjima.“ str. 55
 Šk -, TSS -
- tevbe doći** gl. (tur. tövbe) <ar. = pokajati se
 „(...), vinom zagušen, umro, bez da se je pokajao (tevbe došao); (...).“ str. 53
 Šk +, TSS +
- toka** ž (tur. toka) = kopča na kaišu; šnala
 (v. dolama, primjer na str. 60)
 Šk +, TSS +
- ulak** m (tur. ulak) = glasonoša, kurir, poštar
 „Ona misli, da to nitko ne ču / Al to čula dva lahka ulaka.“ str. 65
 Šk +, TSS +
- ulema** „(...); za to su ga osugjivali ne samo inovjerci, nego takogje muslimi i njihova ulema (...).“ str. 56
- varoš** „(...) ne zaustavlja se nigdje dok ne dogješ na dno varoši do našeg rogjaka Jusufa.“ str. 63
- vezir** „Šta veziri pod kupulom u carevo ime rade.“ str. 58
- vezirski** (v. sedžada, primjer na str. 58)
- vezirstvo** n zvanje vezira (v. vezir)
 (Pa prihvati carstvo djedovinu / I vezirstvo svoju babovinu., str. 65)

Šk – (vezirstvo), TSS -

zejtin m (tur. zeytin) <ar. = drvo masline; maslinovo ulje, ulje uopšte
(v. kandilj, primjer na str.62)
Šk +, TSS +

zerde n (tur. zerde) <pers. = vrsta kompota, vrsta slatkog jela od pirinča, koje se kuha s medom i šećerom i začinja sa šafranom ili cimetom.
(v. perde, primjer na str. 68)
Šk +, TSS +

zulumćar m (tur. zulüm-kâr) <ar.-pers. = nasilnik, tiranin
„Musloman je dužan dotle poštovati svoga cara, / Dok šeriat ne prekrši; ko da štuje zulumćara?“
str. 58
Šk +, TSS + (zulüm)

Br. 5, God. I (str. 69-84)

adžo (v. amidža) „Dragi adžo, našeg oca megju živim nema više (...)“ str. 71

aga „Ne brini se, Selim ago, prepusti se Anber kadi, (...)“ str. 72

akšam „Gdje kad bi ga vidjeli, gdje se u zoru vraća kući, il u akšam odlazi od kuće, (...)“ str. 74

alejćumuselam (v. alejk selam) „Alejćumuselam, brate! Ozva se Ramo svega srca, pa nastavi.“
str. 74

Alejhiselam (v. hafizi, primjer na str. 69)

alim m (tur. âlim) <ar. = učen čovjek, vjerski naučenjak
„Ovako se zove djelo, što ga je napisao glasoviti alim (učenjaka) i muftija (...)“ str. 82
Šk +, TSS +

ama „Ih, ama nije to san, ko drugi snovi, da ono čovjek i ne zna sve baš, već ko... (...)“ str. 75

amidža „Ja ti izkazujem moje saučešće ponovi Muhamed, jer sam ja tvoj stariji brat, a njezin amidža.“ str. 78

amin uzv. (tur. âmin) <ar. <jevr. = uslišaj bože! daj bože!
(I opet hodža diže ruke, pa dovu, a seljani amin, zahvališe Bogu, što se Ramo okrenuo na pravi put. 75)
Šk +, TSS +

arabski / arapski „(...) jer mu je arabski jezik bio maternji, (...)“ str. 70
„Djelo je takogjer ilustrirano sa nekoliko slika, a prevedeno je i na arapski od Džemil ef. Megamiza.“ str. 83

ashab m (tur. ashap) <ar. = vlasnici, posjednici
„(...) a zna se takodjer, da ima ashaba, koji su živili i preko devetdesete godine iza hidžreta.“ str. 70
Šk -, TSS +

bajagi prid. (tur. bayağı) = tobože, kao da
(Mansur u srditosti dadne ga utamničiti, a jer se bajagi izpostavilo, da je on dao fetvu za medinski ustanak (...), str. 71)

Šk +, TSS + (ne u ovom značenju)

barem „Barem mislim da se ne ne varam; (...).“ str. 78

baš „Eno kola nek se voze, pa baš po me kako bude.“ str. 73

bašča „Lijepo selište, kuća u sred goleme bašče, (...).“ str. 74

baška prid. (tur. başka) = različit, drugi, poseban

„Kad se sanduci otvoriše i ukaza silni novac, sve baška dukati, baška srebro, (...).“ str. 80

Šk +, TSS +

beg „Jer ponosa naših bega na svijetu ne imade.“ str. 71

belaj „(...) Da hiljade muslomana preda jadu i belaju.“ 71

berber (v. din, primjer na str. 74)

bitisati „Ti ne znadeš, sretna žena, šta sve moje srce pati, / Kom se ne će na svijetu bez ljubavi bitisati.“ str. 72

butum prid. (tur. bütün) = sav, cio, čitav

„No sve butum pade; ili: Za svašto prisnulo?“ str. 81

Šk +, TSS +

čaršaf m (tur. çarşaf) <pers. = posteljni platneni prekrivač; veo, koprena

„Istrče onako u čaršafu na kućna vrata.“ str. 74

Šk +, TSS +

čaršija „(...), nego okrenuh kroz čaršiju, obišavši oko kuće tvoga brata.“ str. 78

četa „(...) i na taj način nalazila se sva kućna čeljad u jedan mah megju objema četama, (...).“ str. 77

ćefini m (tur. kefen) <ar. = mrtvački pokrov, koprena

(v. tenešir, primjer na str. 74)

Šk +, TSS +

daha pril. (tur. daha) = još, do sad, više

„Zelen daha, daha, po potoku jaha; zelena mu kapa d ušiju klapa?“ str. 81

Šk – (samo dahađuzel) , TSS +

din m (tur. din) <pers. = vjera, religioznost

„Daj Omere, dina ti, zovni mi hodžu, i berbera i našeg koga od komšija!“ str. 74

Šk +, TSS +

divaniti gl. (v. divan) = besjediti, govoriti, razgovarati

„U tugje krave veliko vime kažu, t. j. tugje je sve krupno u očima, biva pretjerano se o tom sudi ili divani.“ str. 81

Šk +, TSS +

dolaf m (tur. dolap) <pers. = orman za odijelo, knjige

„Razigjoše se po svim sobama, podizaše zastore, izotvaraše dolafe, predtražiše sve uglove i mi znamo, da nijesu mogli tamo ništa naći.“ str. 78

Šk +, TSS + (navodi <ar.)

dova „Kad se sve iskupilo, onda je hodža dovu, a seljani amin, i berber je zaokružio Rami bradu.“ str. 75

dućan „Jedan put se u Bagdadu pokrao mali jedan dućan, (...)“ str. 80

duhan (Odgonetke: duhan, str. 84)

duvar „Skoro u isti čas zazja i na drugoj strani duvara prilično velika jama (...)“ str. 77

džamija „I u tabut me metnuste, pa pred džamiju.“ str. 75

dženaza / gjenaza „Valja tu gjenazu opremiti.“ str. 74
„Obazre se, svud sprema za dženaze.“ str. 74

dženet „Bog mu duši dženet dao!“ str. 72

džep „(...), zgodne knjižice i za džepa.“ str. 82

efendum riječca (tur. efendim) = da, molim! izvinite, šta ste rekli?; moj gospodin
„Efendum!“ str. 72
Šk +, TSS +

elhamdulillah izraz (tur. elhamdülillah) <ar. = hvala Bogu
„Ja jedva izmucah: „Turčin elhamdulillah!“ str. 75
Šk +, TSS +

fajda „Pa kako jedne jeseni donese ljetina lijepe fajde, on baš sve osve udario, (...)“ str. 74

ferman „Kad bi htio ne bi mogo takav ferman da napiše; (...)“ str. 71

fes m (tur. fes) = kupasta kapa bez oboda koju nose muslimani
„Baci fes s glave u kut.“ str. 72
Šk +, TSS +

fetva (v. bajagi, primjer na str. 71)

hadis „Prvi osnivaju svoju tvrdnju na hadisu: (...)“ str. 69

hafiz „(...), a Hafizi Dželaludini Sujuti protumačio ga je tako, (...)“ str. 69

halifa „Bilo halifi ili najsiromašnijem gradjaninu odgovarao je i savjete davao (...)“ str. 70

halifat m (tur. hilafet) <ar. = institucija, ustanova halife; dužnost halife
„(...), dobrostivost i milosrdje njegovo, učinili su ga najznamenitijom osobom cieloga halifata.“
str. 70
Šk +(hilafet), TSS + (hilafet)

han „Kad ugje u han opazi izmegju ostalih stranaca nekakva zgodna trgovca.“ str. 80

hanum „Prizor četvrti. Esmahanum i Anber kadun.“ str. 72

harar m (tur. harar) <ar. = velika vreća; vreća od kostrijeti
„Živi u hararu, veli se onome, koji ne će, a mogao bi živjeti udobnije, (...)“ str. 81
Šk +, TSS +

hazreti „Drugi vele, a to je izpravno i historijski dokazano, da hazreti Imam pripada (...).“ str. 69

hele „Hele, skidoste me, okupaste, zamotaste, a ja sve vidim što se zbiva, (...).“ str. 75

hidžret „Prije hidžreta na petdeset više li godina ova se je porodica odielila od Kurejšita (...).“ str. 69

hodža „Salih istrči pred kuću i brzo sazove komšije, megju njima i seoskog hodžu.“ str. 74

hrsuz „Ono ti živio u Bagdadu jedan hrsuz, koji je u kragji bio vrlo vješt (...).“ str. 80

ibretiti se gl. (tur. ibret) <ar. = čuditi se

„Seljaci se čudili, ibretili tom snu, a Ramo nastavio.“ str. 75

Šk +, TSS +

imam „Neki vele, da je Imam starinom i porodom Persijanac, (...).“ str. 69

inćariti gl. (tur. inkâr) <ar. = poricati

„Kad dovedoše jehudiju na sud, on je sve inćario, (...).“ str. 81

Šk +, TSS +

indžil m (tur. incil) <ar. <grč. = evanđelje, sveta knjiga

„(...), jer bez nekakove prakse ne bi mogao u Mainzu štampati bibliju (indžil), (...).“ str. 83

Šk +, TSS +

islam „Njegova kriepost, pobožnost, uzoran život, njegov bezprimjerni um i poznavanje Islama, (...).“ str. 70

islamski „Napose se nije čuditi, da je iztočna mašta tolikim legendama obavila islamskoga velikana, (...).“ str. 70

jalman „Ali ovaj uzalud drmaše vratima i lupaše jalmanom; (...).“ str. 79

jok ((...), a u kući i oko kuće svakog blaga, mogao živjeti ko jedan po jedan, ali on, jok; (...), str. 74)

kadija „Za izliku Mansur ga pozove da primi zvanje kadije (šerijatskog sudca) u Bagdadu.“ str. 71

kadun „Da kaduno, to su kćeri carskog paše i junaka, (...).“ str. 72

kahva „Sad se pekla kahva i pila, (...).“ str. 75

kalem m (tur. kalem) <ar. <grč. = olovka; pisarnica

„Kako vele nedaleko od Mainza živio je neki Ivan prozvan Bonemonturus (Gutenberg), koji je izmislio vještinu tiskanja, pomoću kojega se mogu načiniti knjige ne kalemom kao u starih, ni perom, kako mi pišemo, nego slovima od kovine.“ str. 83

Šk +, TSS +

kapidžija m (tur. kapıcı) = vratar

„Jer bi lako moglo biti kapidžije da vas vrata.“ str. 73

Šk +, TSS +

katil „Mi tražimo od katila krv nedužnu oca svoga.“ str. 72

kidisati gl. (tur. kıymak) = žrtvovati se, ne žaliti potrošiti
(v. fajda, primjer na str. 74)
Šk +, TSS +

kijamet m (tur. kıyamet) <ar. = sudnji dan, smak svijeta
„(...), koji će biti svjetlo moga umeta do i na kijamet (sudnjem) danu.“ str. 70
Šk +, TSS +

kočija „Baš toliko nama treba; bi li za te cure dvije / Mogli keko isposlovat dvorske sluge i kočije, (...)“ str. 72

komšija „Sjutri dan pošao Salih, prvi komšija Ramin, da blagu položi, (...)“ str. 74

kula „Načiniću kulu na Prologu, / Ženiću se na vijernu ljublu.“ str. 79

kutija ž (tur. kutu) <grč. = kutija, sanduk, kanta
„Biva ne moram ja čuvati nečije tajne, nijesam kutija njegov.“ str. 81
Šk +, TSS +

magaza ž (tur. mağaza) <fr. <ar. = magacin, dućan sazidan od kamena, podrum
„On sigje megju zidine neke na pola razorene magaze i reče onoj, koju je on pratio, da se i ona za njim uputi.“ str. 78
Šk +, TSS +

mahala „To je bilo u nekoj pustoj mahali megju razvalinama starih kuća.“ str. 78

mahsus selam „Mahsus selam.“ str. 84

mahzar „Evo mahzar od sve Bosne s potpisima svih predaka.“ str. 71

makar „(...), koja znadu na pamet ciele pjesme, makar da im i ne shvaćaju podpuno pravoga smisla.“ str. 70

mejhana „Malo pomalo pa i u – mejhanu.“ str. 74

mezar „Spustiste me i u mezar, a ja to sve vidim ko sad...“ str. 75

mubareć „(...), pušilo se i veselilo na Raminu mubareću; (...)“ str. 75

muftija m (tur. müftü) <ar. = muslimanski svještenik u jednom okrugu ili pokrajini
(v. alim, primjer na str. 82)
Šk +, TSS +

muhadis „(...), tim manje, štoga nisu zabilježili ni „Buhari) ni „Muslim) ni drugi priznati muhadisi“ str.

muhur m (tur. mühür) <pers. = pečat
„Svaku je kesu prebrojio, kakva u njoj novca ima i koliko je, opet ih sve zaveže i udari na njih svoj muhur.“ str. 80
Šk +, TSS +

mulazim „U taj čas stupi u sobu jedan izmegju njegovih ljudi, njegov mulazim po imenu Naib i pozdravi ga: (...)“ str. 78

murtat „Izdajice i murtati pod zemlju ga opremiše, (...)“ str. 71

musloman „Na dalje se kao musloman ne mogu složiti sa mnijenjem francezkoga akademika o antropomorfičkoj vjeri Grka.“ str. 75-76

muslomanski „Nijedna muslomanska sekta ne smatra drugu tako protivnom, (...)“ str. 76

nahija ž (tur. nahiye) <ar. = župa, upravna jedinica u Turskoj
„Ramo bijaše poznat ne samo u svom selu Č.... već i u okolici, gotovo u cijeloj nahiji.“ str. 74

nišan m (tur. nişan) <pers. = cilj, meta; nadgrobni spomenik na muslimanskom grobu
„(...), a kad je umro, jehudija mu je usadio dva nišana, koji se i danas mogu vidjet u groblju bagdatskom.“ str. 81
Šk +, TSS +

osmanlijski „(...), obratio se je na svoga pobratima glasovitog osmanlijskog pisca i teologa Ahmeda Midhata, (...)“ str. 75

paša „Pa je li se tom fermanu stari paša pokorio?“ str. 71

rahat prid. (tur. rahat) <ar. = zadovoljan, spokojan, miran
„(...), za to nije nikakovo čudo, da je slijedio glas srca i izabrao sebi drugaricu za život, s kojom će biti sretan i rahat.“ str. 83
Šk +, TSS +

rahmet „Ljudi dolazili, sabirali se. i kako koji na vrata, rahmet predavao (...)“ str. 74

rakija ž (tur. rakı) <ar. = poznato alkoholno piće
„Svi vidjeli, da je čovjek baš naprijeko otišo, prekinula ga nesretna rakija pa eto smrz'o se.“ str. 74
Šk +, TSS +

rivajet učiniti gl. (tur. rivayet) <ar. = pričati se, prenositi (se)
„Tako su još za njegova života pripoviedali hadis, koji da je rivajet učinjen (čuo se) od Ebu Hurejre, (...)“ str. 70
Šk -, TSS +

sadrazem „Tu su prsti sadrazema, osim njega niko više (...)“ str. 71

sahibija „Sjutri dan ode lažni trgovac u onu istu magaz u i poče iskati od jehudije, sahibije te magaze, svoje novce.“ str. 80

sanduk „(...) poče otvarati velike gvozdene sanduke, u kojim je bilo silno blago.“ str., 80

sandžak „Klis i Krka – dva sandžaka, dva su uda Bosne naše, (...)“ str. 71

saraj m (tur. saray) <pers. = dvorac, palača
„A pošto je u saraje unić teško kako znadeš (...)“ str. 73
Šk -, TSS +

selam (v. selam alejćum, primjer na str. 74)

selam alejćum (v. selam alejk) „Selam alejćum! – nazva ovaj selam Rami, nekako ga čudno gleajući.“ str. 74

sokak „Išao kroz sokake, te se na pošljetku svrne u jedan han, misleći da bi tu mogao naći kakva posla.“ str. 80

sultan „Mi smo došle od sultana krv tražiti oca svoga.“ str. 71

sultanija ž (tur. sultaniye) <ar. = princeza, careva kći
„(...)! reci da ja u dvor igjem / Carsku majku i ostale sultanije - da obigjem.“ str. 73
Šk +, TSS – (samo sultan)

sunet m (tur. sünnet) <ar. = sve ono što je Muhamed radio, preporučio ili odobrio da se radi
„(...) – „vidi, veli, koliko ti je godina, a nemaš svečeva suneta!“ str. 75
Šk +, TSS +

šakal m (tur. çakal) <pers. = mesožder iz porodice pasa
„Da su morali uzeti sebi skrovište stare zidine, u kojima se prije šakal skrivao, (...)“ str. 78
Šk + (v. čagalj), TSS +

šehid (v. šehit) „(...) , on umrije svjetla lica / Kao šehid Gerbelaski u rukama izdajica.“ str. 72

šeriatski (v. šerijatski) „Svaku svoju tvrdnju potkrijepio je šeriatskim dokazima.“ str. 82

šiša ž (tur. şişe) <pers. = tavanica, plafon
(v. zorli, primjer na str. 74)
Šk +, TSS +

tabut m (tur. tabut) <ar. = kovčeg, mrtvački sanduk
(v. džamija, primjer na str. 75)
Šk +, TSS +

tahta „Ja dreknuh pa skočih i udarih glavom o tahte.“ str. 75

temelj „Na temelju toga dakle i iz rieči (...)“ str. 69

temeljni „Čovjek će u ovo nekoliko rieči naći temeljna načela, (...)“ str. 77

tenešir m (tur. teneşir) <pers. = drveni sto ili klupa na kojoj se kupa pokojnik
„(...) , jedni naložili vatru u kući, nastavili vodu, drugi donijeli tenešir, hodža je svuko s Rame haljine, pokrio ga čaršafom i krojio ćefine.“ str. 74
Šk +, TSS +

teobu učiniti (v. tevbe doći) „(...) , a baš... , nije lijepo pa eto, ni teobe nije učinio, da Bog sačuva.“ str. 74

tura „Eto – to je svjedočanstvo / Na kom carska tura stoji (...)“ str. 71

turski „(...) ; nu moralna sila u njemu pobiedi, i turski se junak, kajući se radi svoje krvožedne oholosti, prostire, ponizuje, (...)“ str. 77

ugursuzluk m (tur. uğursuzluk) = nevaljaština, neurednost; loš znak, nesreća
„(...) , da se potegneš od zla puta, da se okaniš svog ugursuzluka i dariš pravim putem.“ str. 75
Šk +, TSS +

umet m (tur. ümmet) <ar. = narod, sljedbenici jednog pejgambera
„(...) : u brzo će se pojaviti medju mojim vjernicima (umetom) čovjek imenom Ebu Hanife, (...)“ str. 70
Šk +, TSS +

vakuf „Na to se rasrdi nekakav *Skender*, te zapali i *donji* i *gornji* dio grada, a ban onda okrene taj grad u *vakuf*.“ str. 81

varoš „(...), traži sela i djevojaka, pa doskora i u varoš poče zalaziti.“ str. 74

vezir „Rijetko se vezir nagje, koji s njima vladat znade, (...).“ str. 71

vezirovica (v. vezirevica) „Anber kadun otvori vrata; a unutra stupi Bisera i Zlata, te polete ruci vezirovice.“ str. 73

vilajet „Objahaću za dan Sarajevo, / Vas Vilajet za petnaest dana, (...).“ str. 79

zanat „Nada sve je podpomagao one, koji su učili ili se bavili kakvim bilo radom ili zanatom.“ str. 70

zeman „Odlomci i njegova životopisa, koji su doprli do našeg zemana, ne bilježe nam ništa o njegovu životu radu i izumu.“ str. 83

zorli pril. (tur. zorlu) <pers.-tur. = jak, snažan, težak

„(...) Ramo k'o kad nikad ni ležao nije, stvorio se na nogama, a koliko je zorli skočio, glavom u šiše udario.“ str. 74

Šk +, TSS + (zorlu)